

SOSYAL & SOSYAL POLİTİKA & HİZMET ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY AND SOCIAL WORK STUDIES

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ S.B.F. SOSYAL HİZMET BÖLÜMÜ YAYINI
PUBLICATION OF KOCAELI UNIVERSITY DEPARTMENT OF SOCIAL WORK
ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ ♦ YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR
INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL ♦ PUBLISHED TWICE A YEAR

SOSYAL & SOSYAL POLİTİKA & HİZMET ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY AND SOCIAL WORK STUDIES
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ S.B.F. SOSYAL HİZMET BÖLÜMÜ YAYINI

e-ISSN 2757-6663

İMTİYAZ SAHİBİ | OWNER

Kocaeli Üniversitesi S.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü Adına | On Behalf of Department of Social Work
Esin KARACAN, Prof. Dr.

EDİTÖR | EDITOR

Elvan ATAMTÜRK, Dr. Öğr. Üyesi (Kocaeli Üniversitesi)

BAŞ EDİTÖR/YAYIN KURULU BAŞKANI | CHIEF EDITOR

Esin KARACAN, Prof. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)

YAYIN KURULU | EDITORIAL BOARD

Hakan ACAR, Prof. Dr. (Liverpool Hope Üniversitesi – Birleşik Krallık)
Sena Dilek AKSOY, Doç. Dr. (Kocaeli Üniversitesi – Türkiye)
Hüsnünur ASLANTÜRK, Doç. Dr. (Anadolu Üniversitesi – Türkiye)
Elvan ATAMTÜRK, Dr. Öğr. Üyesi (Kocaeli Üniversitesi – Türkiye)
Mehmet Zafer DANIŞ, Prof. Dr. (Sakarya Üniversitesi – Türkiye)
Lambert K. ENGELBRECHT, Prof. Dr. (Stellenbosch Üniversitesi – Güney Afrika)
Esin KARACAN, Prof. Dr. (Kocaeli Üniversitesi – Türkiye)
Sami KARACAN, Prof. Dr. (Kocaeli Üniversitesi – Türkiye)
Golam M. MATHBOR, Prof. Dr. (Monmouth Üniversitesi – A.B.D.)
Figen PASLI, Doç. Dr. (Kocaeli Üniversitesi – Türkiye)
Scott D. RYAN, Prof. Dr. (University of Texas at Arlington – A.B.D.)
Fatih ŞAHİN, Prof. Dr. (Manisa Celal Bayar Üniversitesi – Türkiye)

TÜRKÇE DİL EDİTÖRÜ | TURKISH LANGUAGE EDITOR

Muhammet KUZUBAŞ, Doç. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRÜ | ENGLISH LANGUAGE EDITOR

Abigail ORNELLAS, Dr. (Stellenbosch Üniversitesi – Güney Afrika)

İSTATİSTİK EDİTÖRÜ | STATISTICS EDITOR

Canan BAYDEMİR, Prof. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)

YAYIN KURULU SEKRETERLERİ | SECRETARY

Cihan ASLAN, Arş. Gör. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)
Ayşe Şeyma TURGUT, Arş. Gör. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)

YÖNETİM | MANAGEMENT

<https://dergipark.org.tr/pub/spshcd> | spsh@kocaeli.edu.tr

Telefon: +90 (262) 303 47 01 Fax: +90 (262) 303 47 03

Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü
Umuttepe Batı Yerleşkesi 41001 İzmit – Kocaeli / TÜRKİYE

Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi (SPSHÇD) yılda iki kez yayınlanan uluslararası hakemli ve açık erişimli bir dergidir. Dergide yayınlanan makalelerin tüm sorumluluğu yazar(lar)ına aittir. 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre dergide yayınlanan yazılara kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Journal of Social Policy and Social Work Studies (JSPSWS) is an international refereed journal which is published twice a year and it is open access. The responsibility related to the scope, content, and essence of the published papers in the journal adheres to the author(s). According to the Law of Intellectual and Artistic Works (5846), the papers published in the journal cannot be cited without showing reference.

SOSYAL & SOSYAL POLİTİKA & HİZMET ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY AND SOCIAL WORK STUDIES
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ S.B.F. SOSYAL HİZMET BÖLÜMÜ YAYINI

e-ISSN 2757-6663

DANIŞMA-HAKEM KURULU | ADVISORY-REVIEWERS BOARD

Hakan ACAR, Prof. Dr. (Liverpool Hope Üni. – Birleşik Krallık)
Emrah AKBAŞ, Prof. Dr. (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Sena Dilek AKSOY, Doç. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)
Maksut Görkem AKSU, Prof. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)
Hande ALBAYRAK, Doç. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)
Yusuf ALPER, Prof. Dr. (Uludağ Üniversitesi)
Kamil ALPTEKİN, Prof. Dr. (KTO Karatay Üniversitesi)
Taner ARTAN, Doç. Dr. (İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa)
Hüsnünur ASLANTÜRK, Doç. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)
İshak AYDEMİR, Prof. Dr. (Sağlık Bilimleri Üniversitesi)
Hüseyin BATMAN, Doç. Dr. (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Yüksel BAYKARA ACAR, Prof. Dr. (Arden Üni. – Birleşik Krallık)
Sema BUZ, Prof. Dr. (Hacettepe Üniversitesi)
Ömer Faruk CANTEKİN, Doç. Dr. (Gazi Üniversitesi)
Gökçe CEREV, Doç. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)
Michael S. CRONIN, Doç. Dr. (Monmouth Üniversitesi – ABD)
Gülsüm ÇAMUR, Prof. Dr. (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Esra ÇALIK VAR, Prof. Dr. (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Ayşin ÇETİNKAYA BÜYÜKBODUR, Doç. Dr. (Muş Alparslan Ü.)
Işıl ÇOKLAR OKUTKAN, Dr. Öğr. Üyesi (Altınbaş Üniversitesi)
Mehmet Zafer DANIŞ, Prof. Dr. (Sakarya Üniversitesi)
Nurdan DUMAN, Prof. Dr. (Sağlık Bilimleri Üniversitesi)
Veli DUYAN, Prof. Dr. (Ankara Üniversitesi)
Lambert ENGELBRECHT, Prof. Dr. (Stellenbosch Üni. – G. Afrika)
Aysun ERGÜL TOPÇU, Doç. Dr. (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Beyza ERKOÇ, Doç. Dr. (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Maria Lúcia GARCIA, Prof. Dr. (Uni.Fed. Espírito Santo - Brezilya)
Rıza GÖKLER, Prof. Dr. (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Özden GÜNEŞ, Dr. (Bağımsız Araştırmacı)
Fahimeh HOSSEINNEZHAD HENDVARI, Dr. Öğr. Üyesi (İst. Aydın Ü.)
Tawanda HUBBARD, Doç. Dr. (Rutgers Üniversitesi – ABD)
Vassilis IOAKIMIDIS, Prof. Dr. (Essex Üniversitesi – Birleşik Krallık)
Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN, Prof. Dr. (Başkent Üniversitesi)
Mücahit KAĞAN, Prof. Dr. (Erzincan Binali Yıldırım Üni.)
Esin KARACAN, Prof. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)
Sami KARACAN, Prof. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)
Ferda KARADAĞ, Doç. Dr. (Sağlık Bilimleri Üniversitesi)
Kasım KARATAŞ, Prof. Dr. (Hacettepe Üniversitesi)

Abdullah KARATAY, Prof. Dr. (Üsküdar Üniversitesi)
Ayten KAYA KILIÇ Doç. Dr. (Akdeniz Üniversitesi)
Derya KAYMA, Doç. Dr. (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Aşkın KESER, Prof. Dr. (Uludağ Üniversitesi)
Esra KILIÇ CEYHAN, Doç. Dr. (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Mehmet KIRLIOĞLU, Doç. Dr. (Karabük Üniversitesi)
Sibel KÜÇÜK, Doç. Dr. (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Sayra LOTFI, Dr. Öğr. Üyesi (Medipol Üniversitesi)
Golam M. MATHBOR, Prof. Dr. (Monmouth Üniversitesi – ABD)
Abigail ORNELLAS, Dr. (Stellenbosch Üniversitesi – G. Afrika)
Remzi OTO, Prof. Dr. (Dicle Üniversitesi)
Sena ÖKSÜZ, Dr. Öğr. Üyesi (Sabahattin Zaim Üniversitesi)
Selma ÖNCEL, Prof. Dr. (Akdeniz Üniversitesi)
Bülent ÖNGÖREN, Doç. Dr. (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Cengiz ÖZBESLER, Prof. Dr. (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Özge ÖZGÜR, Doç. Dr. (Bartın Üniversitesi)
Figen PASLI, Doç. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)
Gonca POLAT, Prof. Dr. (Ankara Üniversitesi)
Scott D. RYAN, Prof. Dr. (University of Texas at Arlington – ABD)
Doğa Başar SARIİPEK, Doç. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)
Semra SARUÇ, Prof. Dr. (Anadolu Üniversitesi)
PK SHAJAHAN, Prof. Dr. (TATA Enstitüsü – Hindistan)
Shani Sainaba SHAJAHAN, Dr. Öğr. Üy. (Apollo Tıbbi Bil.Ens. – Hindistan)
Fatih ŞAHİN, Prof. Dr. (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Bülent ŞEN, Doç. Dr. (Avrasya Üniversitesi)
Abdülkadir ŞENKAL, Prof. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)
Fatih ŞİMŞEK, Dr. Öğr. Üyesi (Sakarya Üniversitesi)
Şahika Gülen ŞİŞMANLAR, Doç. Dr. (Kocaeli Üniversitesi)
Nuray TAŞTAN, Prof. Dr. (Kırıkkale Üniversitesi)
İlhan TOMANBAY, Prof. Dr. (İstinye Üniversitesi)
Gökhan TOPÇU, Doç. Dr. (Hacettepe Üniversitesi)
Tarık TUNCAY, Prof. Dr. (Hacettepe Üniversitesi)
Bilge TÜRKÖĞLU, Doç. Dr. (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Gülcan URHAN, Dr. Öğr. Üyesi (İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa)
Umut YANARDAĞ, Doç. Dr. (Burdur Mehmet Akif Üniversitesi)
Ronald YESUDHAS, Dr. Öğr. Ü. (Nirmala Niketan Ens. – Hindistan)
Tuncay YILMAZ, Prof. Dr. (Sakarya Üniversitesi)
Talip YİĞİT, Doç. Dr. (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)

SOSYAL & SOSYAL POLİTİKA & HİZMET ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY AND SOCIAL WORK STUDIES
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ S.B.F. SOSYAL HİZMET BÖLÜMÜ YAYINI
e-ISSN 2757-6663

BU SAYININ HAKEMLERİ | REVIEWERS OF THIS ISSUE

Abdullah KARATAY, Prof. Dr.

Üsküdar Üniversitesi

Ercümend ERSANLI, Prof. Dr.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Mehmet Zafer DANIŞ, Prof. Dr.

Sakarya Üniversitesi

Ayşin ÇETİNKAYA BÜYÜKBODUR, Doç. Dr.

Muş Alparslan Üniversitesi

Bilge TÜRKOĞLU, Doç. Dr.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Figen PASLI, Doç. Dr.

Kocaeli Üniversitesi

Meral ÖZTÜRK, Doç. Dr.

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Merve Deniz PAK GÜRE, Doç. Dr.

Başkent Üniversitesi

Mira ASADI, Doç. Dr.

İstanbul Aydın Üniversitesi

Özge ÖZGÜR, Doç. Dr.

Bartın Üniversitesi

Hatice Selin IRMAK YAŞAR, Dr. Öğr. Üyesi

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa

Melike YALÇIN, Dr. Öğr. Üyesi

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Nurullah YELBOĞA, Dr. Öğr. Üyesi

Artvin Çoruh Üniversitesi

YER ALDIĞIMIZ DİZİNLER | INDEXED BY

CiteFactor
Academic Scientific Journals

YAYIM TARİHİ | PUBLICATION DATE

31 ARALIK | DECEMBER 2024

Hosted by **DergiPark** Ev Sahipliğinde
AKADEMİK

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

EDİTÖRYAL | EDITORIAL

Düzeltilme İlanı

Correction Notice

ii

ARAŞTIRMA | RESEARCH

Rifat KARABAŞ
Gülsüm ÇAMUR

SOSYAL HİZMET UZMANLARININ SOSYAL GİRİŞİMCİLİK ÖNCÜLLERİ ARAŞTIRMASI

99-110

The Research on the Antecedents of Social Entrepreneurship Among Social Workers

Melike YALÇIN

KADIN SORUNLARI VE SOSYAL HİZMET DERSİNİN SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISINA ETKİSİ

111-128

*The Effect of Women's Issues and Social Work Course on Social Work Students'
Gender Perception*

DERLEME | REVIEW

Olca GÜLDALİ
Gülsüm ÇAMUR

SOSYAL HİZMET UZMANLARININ SOSYAL GİRİŞİMCİLİK ÖNCÜLLERİ ARAŞTIRMASI

129-142

The Research on the Antecedents of Social Entrepreneurship Among Social Workers

Ayşin ÇETİNKAYA
BÜYÜKBODUR

ÇEVİRİMİÇİ (YENİ BİR SOSYAL ÇEVREDE) ÇOCUK CİNSEL İSTİSMARININ ÖNLENMESİNDE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARININ ODAĞI

143-164

*Focus of Social Work Practices in Preventing Child Sexual Abuse Online (In a New
Social Environment)*

Şenay ATAR KESKİN
Elif DEMİRBAŞ

GENÇLERDE SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞINDA AİLE VE ARKADAŞ İLİŞKİLERİNİN ROLÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME

165-184

*A Review of the Role of Family and Peer Relationships in Social Media Addiction
Among Youth*

Aslı SIRMA
Atik ASLAN

SOSYAL HİZMETTE GÜÇLENDİRME YAKLAŞIMININ GÖÇ ÇALIŞMALARI ALANINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

185-207

*Evaluation of the Empowerment Approach in Social Work within the Field of
Migration Studies*

DÜZELTME İLÂNI

Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi Haziran 2024, 5. Cilt 1. Sayısında yayımlanan EVALUATION OF AWARENESS LEVELS OF FAMILY VIOLENCE IN ACCORDANCE WITH SOME VARIABLES OF ADULT INDIVIDUALS (*Yetişkin Bireylerin Bazı Değişkenler Açısından Aile İçi Şiddet Farkındalık Düzeylerinin Değerlendirilmesi*) başlıklı, 10.61861/spsbcd.1502485 DOI numaralı makalenin ikinci yazarının adı "Feriha Duygu SAMAY GÜRCÜ" şeklinde sehven yanlış yazılmıştır.

Yazarın doğru adı "**Feriha Duygu SAMAV GÜRCÜ**" olup, bu düzeltme ilânı ile kamuoyuna saygıyla duyurulur.

CORRECTION NOTICE

In the Journal of Social Policy and Social Work Studies, June 2024, Volume 5, Issue 1, the article titled EVALUATION OF AWARENESS LEVELS OF FAMILY VIOLENCE IN ACCORDANCE WITH SOME VARIABLES OF ADULT INDIVIDUALS (*Yetişkin Bireylerin Bazı Değişkenler Açısından Aile İçi Şiddet Farkındalık Düzeylerinin Değerlendirilmesi*), with DOI number 10.61861/spsbcd.1502485, contained an error in the name of the second author, which was incorrectly written as "Feriha Duygu SAMAY GÜRCÜ."

The correct name of the author is "**Feriha Duygu SAMAV GÜRCÜ**". This correction notice is hereby issued with respect and made known to the public.

Karabaş, R. ve Çamur, G. (2024). Sosyal hizmet uzmanlarının sosyal girişimcilik öncülleri araştırması. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 5 (2), 99-110.
 10.61861/spshcd.1598200

ARAŞTIRMA | RESEARCH

Başvuru: 08/12/2024

Kabul: 31/12/2024

SOSYAL HİZMET UZMANLARININ SOSYAL GİRİŞİMCİLİK ÖNCÜLLERİ ARAŞTIRMASI*

The Research on the Antecedents of Social Entrepreneurship Among Social Workers

Rıfat KARABAŞ¹

Gülsüm ÇAMUR²

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, [✉ rfatkarabass@gmail.com](mailto:rfatkarabass@gmail.com),
 0000-0001-8564-2464

² Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, [✉ gulsum.camur@omu.edu.tr](mailto:gulsum.camur@omu.edu.tr),
 0000-0001-5116-2462

ÖZ

Sosyal hizmet ve sosyal girişimcilik birbiriyle ilişkili kavramlardır. Sosyal hizmetin makro odaklı çalışmalarında kendini daha çok gösteren sosyal girişimcilik faaliyetlerinin sosyal hizmet literatüründe yeterince ele alınmadığı görülmüştür. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının sosyal girişimcilikle ilgili bilgilerini ve öncülleri ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma ilişkisel tarama yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Kolayda örnekleme yöntemi ile toplam 165 sosyal hizmet uzmanından araştırmanın verileri toplanmıştır. Veri toplama araçları Demografik Bilgi Formu ve Türkçe uyarlamasını Akar (2020)'in yaptığı Sosyal Girişimcilik Öncülleri Ölçeğidir. Sosyal hizmet uzmanlarının toplumsal ahlaki yükümlük puanı yüksek bulunmuştur. Bu alt boyut belirli bir durumda temel sosyal haklarından mahrum insanlara yardım etme sorumluluğunu hissetme derecesini anlatan bir kavram olup sosyal hizmetin nihai amacına karşılık gelmektedir. Ayrıca bu çalışma sonucuna göre lisansüstü eğitim yapan, kamu sektöründe çalışan ve mesleğini isteyerek yapan sosyal hizmet uzmanlarının sosyal girişimcilik niyetleri ve eğilimleri fazladır. Araştırmanın sonucunda sosyal hizmet uzmanlarının sosyal girişimcilik niyet, eğilim ve motivasyonlarını artırmaya yönelik yapılabilecek çalışmalara ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, sosyal hizmet, sosyal girişimcilik

ABSTRACT

Social work and social entrepreneurship are interrelated concepts. It has been observed that social entrepreneurship activities, which manifest themselves more in macro-oriented studies of social work, are not sufficiently addressed in the social work literature. In this context, this research, which aims to reveal the

* Bu makale Rıfat KARABAŞ tarafından Prof. Dr. Gülsüm ÇAMUR danışmanlığında yazılan ve 2024 yılında tamamlanan "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Girişimcilik Öncülleri Araştırması" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

knowledge and antecedents of social workers about social entrepreneurship, was conducted using the relational survey method. The data of the study were collected from a total of 165 social workers by convenience sampling method. Data collection tools were Demographic Information Form and Turkish Adaptation of the Social Entrepreneurial Antecedents Scale (SEAS) by Akar (2020). Social workers' social moral obligation scores were found to be high. This sub-dimension is a concept that describes the degree of feeling the responsibility to help people deprived of their basic social rights in a particular situation and corresponds to the ultimate goal of social work. In addition, according to the results of this study, the social entrepreneurship intentions and tendencies of social workers who have postgraduate education, work in the public sector and enjoy their profession are high. As a result of the study, suggestions for studies that can be conducted to increase social entrepreneurship intentions, tendencies and motivations of social workers are included.

Keywords: Entrepreneurship, social work, social entrepreneurship

GİRİŞ

Sosyal adalet ve insan hakları ilkelerini temel alan sosyal hizmetin meslekleşme sürecinde toplumsal olayların ve değişimlerin etkisi bir önemli bir gerçektir. Sosyal hizmet, 19. yüzyılda Endüstri Devrimi sonrasında ortaya çıkan sosyal sorunlarla başa çıkmak amacıyla örgütlenmiş ve mesleki bir disiplin haline gelmiştir (Payne, 2020). Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde insanların gereksinimlerine odaklanan sosyal hizmet uzmanları birey, aile, topluluk ve toplumların yaşadığı zorlukları anlamaya, çözümler üretmeye ve toplumsal adaleti sağlamaya odaklanırlar. Sosyal hizmet, modern yaşamın gerektirdiği becerileri geliştirme, toplumsal entegrasyonu destekleme ve dezavantajlı bireylerin yaşam kalitesini yükseltme misyonunu üstlenir (IFSW, 2024). Tüm bu anlayışa benzer biçimde sosyal girişimcilik de toplumsal değişim ve fayda yaratma amacını taşımakla birlikte; sosyal hizmet ve sosyal girişimcilik kavramları arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır (Dees, 1998). Sosyal girişimcilik, sürdürülebilir ve yenilikçi çözümler üreterek sosyal sorunlara müdahale etmeyi amaçlar. Miller ve Wesley'e göre (2010) sosyal girişimcilik, sosyal değişim ve/veya sosyal ihtiyaçları kolaylaştırmak için fırsatların takibi, yenilik içeren kaynakların kombinasyonu ve kullanımı sürecidir. Sosyal girişimciler sosyal sorun odaklı, yenilikçilik bakış açısı ile kurumsal bir yapı içerisinde çalışır. Rennie'ye göre (2006) sosyal girişimci, sosyal koşulları geliştirebilmek için değer yaratmaya çalışır. Sosyal girişimcilikte projeler sosyal içeriklidir. Bu sayede, sosyal fayda piyasa değerinin üzerine çıkabilmektedir. Sosyal hizmet, modern yaşamın gerektirdiği becerileri geliştirme, toplumsal entegrasyonu destekleme ve dezavantajlı bireylerin yaşam kalitesini yükseltme misyonunu üstlenir (Payne, 2020). Sonuç olarak, sosyal hizmet ve sosyal girişimcilik, sosyal refahın artırılması ve sosyal sorunlara çözüm üretilmesi amacıyla farklı yaklaşımlar sunan alanlardır. Her iki alanda da bilgi temelli bakış açısı, etik prensiplere bağlılık, toplumsal adalet ve sürdürülebilirlik ön planda tutularak, insanların yaşam kalitesini iyileştirmeye yönelik çabalar sarf edilmektedir.

Sosyal hizmet ve sosyal girişimcilik, insanın toplumsal bağlam içindeki yaşamını iyileştirmeyi amaçlamaktadır. İnsan doğasının diğer bireylerle etkileşim kurma ihtiyacı ve gerekliliği, sosyal ilişki geliştirme anlayışı, dayanışma içinde yaşama arzusu, ortak fayda yaratma motivasyonu gibi unsurlar bireylerin varoluşunu şekillendirmekte ve yaşamı anlamlı kılmaktadır. Sosyal sorunlara çözüm bulan,

bireyin ve de toplumun iyiliğini amaçlayan sosyal girişimcilik ve sosyal hizmetin bu ortak noktasının ele alınarak anlaşılmasının saha çalışmalarına özellikle makro odaklı sosyal hizmet uygulamalarına katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu hedefle gerçekleştirilen araştırma bireyin ve toplumun sosyal fayda yaratma gayretini anlayan, destekleyen ve ortaya çıkaran sosyal girişimcilik unsurlarının sosyal hizmet uzmanları açısından nasıl ele alındığını; sosyal hizmet uzmanlarının sosyal girişimcilik niyet ve eğilimlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Sosyal girişimciliğin alt boyutları olan; empati, toplumsal ahlaki yükümlülük, sosyal girişimcilik öz yeterliliği ve algılanan sosyal destek unsurlarının, sosyal hizmet uzmanlarında ne düzeyde olduğu bu çalışmanın alt amaçlarını oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Araştırma nicel araştırma modeline dayalı ilişkisel tarama yöntemi ile yapılmıştır. Bilindiği gibi ilişkisel tarama modeli, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını belirlemeyi amaçlayan tarama yaklaşımına denir. İlişkisel tarama modelinde, değişkenlerin birlikte değişip değişmediği; değişme varsa bunun nasıl olduğu saptanmaya çalışılır (Karasar, 2011).

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki çeşitli kurum ve kuruluşlarda sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları oluşturmaktadır. Evrenin büyüklüğüne ilişkin net bir sayıya ulaşmak mümkün olmamakla birlikte evrenin geniş olması hem maddi olanaklar hem de zaman açısından ulaşılabilirliği kısıtlamaktadır. Bu bağlamda kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nin iletişim ağları başta olmak üzere sosyal hizmet uzmanlarının dahil olduğu çeşitli sosyal medya platformları aracılığı ile 20.08.2022 - 30.12.2022 tarihleri arasında oluşturulan online veri toplama araçları ile araştırmaya katılmayı kabul eden toplam 165 sosyal hizmet uzmanından araştırmanın verileri toplanmıştır.

Araştırmanın verileri Demografik Bilgi Formu ve Sosyal Girişimcilik Öncülleri Ölçeği ile toplanmıştır. Bu ölçek Hockerts (2015) tarafından geliştirilmiş olup 5'li likert tipte 18 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Empati, Toplumsal Ahlaki Yükümlülük, Sosyal Girişimcilik Öz Yeterlilik Algısı ve Algılanan Sosyal Destek olmak üzere dört alt boyutu bulunmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarının güvenilirlik değerleri sırasıyla 0.86, 0.82, 0.82 ve 0.79 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin Türkçe uyarlaması, Akar (2020) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması, orijinal ölçekle aynı faktör yapısına sahiptir, ancak geçerlik ve güvenilirlik çalışması sonucunda ölçeğin Türkçe versiyonunun nihai olarak 17 maddeden oluştuğu saptanmıştır. Ölçek dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar: empati, toplumsal ahlaki yükümlülük, sosyal girişimcilik öz yeterliliği ve algılanan sosyal destektir. Akar (2020) bu ölçekle katılımcıların; sosyal girişimcilik niyetleri, sosyal girişimcilik eğilimleri ve sosyal girişimcilik özelliklerinin incelenmesinin mümkün olduğunu belirtmektedir.

Tablo 1: Sosyal Girişimcilik Düzeyleri Ölçeğine İlişkin Güvenilirlik Katsayılarının Dağılımı

Ölçek Adı	Ölçek Kısa Adı	Soru Sayısı	Cronbach Alfa
Empati	EMPÖ	5	0,677
Toplumsal Ahlaki Yükümlülük	TAYÖ	4	0,857
Sosyal Girişimcilik Özyeterliliği	SGYÖ	4	0,836
Algılanan Sosyal Destek	ASDÖ	4	0,765
Sosyal Girişimcilik Öncülleri	SGÖÖ	17	0,842

Sosyal hizmet uzmanlarının ölçeğe verdiği cevapların yüksek güvenilir düzeyde olduğu belirlenmiştir.

BULGULAR, TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde, elde edilen verilerin analizleri sonucunda ortaya çıkan bulgular ile bunlara ilişkin yorumlar ve sonuç önerilerle birlikte sunulmuştur..

Tablo 2: Sosyal Hizmet Uzmanlarına Yönelik Tanıtıcı Bilgiler

Cinsiyet	n		%	
Kadın	111		67.3	
Erkek	54		32.7	
Yaş Ortalaması	En Küçük Yaş	En Büyük Yaş	\bar{X}	SS
	22	58	30,89	9.14
Mezun olduğu üniversite	n		%	
Adnan Menderes Üniversitesi	6		3,6	
Ankara Üniversitesi	5		3,0	
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	1		,6	
Atatürk Üniversitesi	9		5,5	
Başkent Üniversitesi	2		1,2	
Bingöl Üniversitesi	2		1,2	
Bitlis Eren Üniversitesi	1		,6	
Cumhuriyet Üniversitesi	4		2,4	
Düzce Üniversitesi	3		1,8	
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	3		1,8	
Gazi Ünivertesi	1		,6	
Gümüşhane Üniversitesi	2		1,2	
Hacattepe Üniversitesi	45		27,3	
İstanbul Arel Üniversitesi	1		,6	
İstanbul Cerrahpaşa Üniversitesi	1		,6	
İstanbul Gelişim Üniversitesi	2		1,2	
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	4		2,4	
İstanbul Üniversitesi	2		1,2	
Karabük Üniversitesi	2		1,2	
Kocaeli Üniversitesi	4		2,4	
KTO Karatay Üniversitesi	1		,6	
Manisa Celal Bayar Üniversitesi	5		3,0	

Necmettin Erbakan Üniversitesi	3	1,8
Nişantaşı Üniversitesi	1	,6
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	34	20,6
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	1	,6
Sağlık Bilimleri Üniversitesi	4	2,4
Sakarya Üniversitesi	3	1,8
Selçuk Üniversitesi	4	2,4
Süleyman Demirel Üniversitesi	2	1,2
Turgut Özal Üniversitesi	1	,6
Uşak Üniversitesi	1	,6
Yalova Üniversitesi	5	3,0
Mezuniyet süresi	n	%
1-5 yıl	75	45,5
6-10 yıl	51	30,9
11-15 yıl	11	6,7
16-20 yıl	8	4,8
20 yıl ve üzeri	20	12,1
Lisansüstü eğitim alma durumu	n	%
Evet	59	35,8
Hayır	106	64,2
Eğitim Alınan Yüksek Lisans Alanı	n	%
Adli Bilimler	1	1,7
Çocuk	2	3,4
Evlilik ve Aile Danışmanlığı	3	5,1
Göç	4	6,8
Güvenlik Birimleri	1	1,7
İş Sağlığı ve Güvenliği	1	1,7
Kadın Çalışmaları	9	15,3
Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi	1	1,7
Madde Bağımlılığı	1	1,7
Sosyal Hizmet	29	49,2
Sosyoloji	1	1,7
Yaşlılık	1	1,7
Yönetim ve Organizasyon	3	5,1
Yok	2	3,4
TOPLAM	59	100
Çalışılan Sektör	n	%
Kamu	105	63,6
Özel Sektör	18	10,9
Sivil Toplum	20	12,1
Şu anda aktif çalışmıyor	22	13,3

Çalışılan Sosyal Hizmet Alanı	n	%
Kadın	10	6,1
Aile	13	7,9
Çocuk	33	20,0
Engelli	19	11,5
Yaşlılık	12	7,3
Yoksulluk	7	4,2
İnsan Hakları	10	6,1
Mülteci	16	9,7
Sağlık	22	13,3
Gençlik	4	2,4
Bağımlılık	5	3,0
Yanıtsız	14	8,5
Mesleğini isteyerek yapma durumu	n	%
Evet	150	90,9
Hayır	15	9,1
TOPLAM	165	100

Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının yüzde 67.3'ü kadın yüzde 32.7'si erkek ve yaş ortalaması 30,89'dur. Araştırmaya katılan katılımcılar 33 farklı üniversiteden mezun olup yüzde 27.3'le en fazla Hacettepe Üniversitesi mezunlarıdır. yüzde 45,5 ile yarıya yakınının mezuniyet süresi 1-5 yıl, yüzde 30.9'unun mezuniyet süresi 5-10 yıl arasındadır. Sosyal hizmet uzmanlarının yüzde 35.8'i lisansüstü eğitim almış, yarısından fazlası kamu sektöründe, büyük bir kısmı (yüzde 20) çocuk refahı alanında çalışmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların neredeyse tamamı mesleğini isteyerek icra etmektedir.

Tablo 3: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Girişimcilik Tanımları

Tanımlar	n	%
Belirsizlik	8	5,25
Cesaret etmek	32	19,39
Çözüm üretmek	12	7,27
Fırsatları yakalamak	20	12,12
Sosyal açıdan atılganlık	3	1,82
Ticaret yapmak	31	18,79
Yenilikçilik	59	35,36
TOPLAM	165	100

Sosyal hizmet uzmanlarının yüzde 35,36'sı girişimciliği "yenilikçilik" ve yüzde 19,39'u "cesaret etmek" şeklinde tanımlamaktadır.

Tablo 4: Sosyal Girişimcilikle ilgili Bilgi ve Beceriyi Artırma Yolları

Artırmaya yönelik yollar	n	%
Araştırma ve analiz yapmayı öğrenerek	22	13,33
Eğitim olarak	67	40,62
Kurumsal değişim ile	3	1,82
Motivasyon ile	10	6,06
Saha çalışmalarına olanak ile	5	3,03
Projelere katılım ile	10	6,06
Süpervizyon desteği ile	9	5,45
Yenilikçilik anlayışı ile	33	20,00
Yanıtsız	6	3,64
TOPLAM	165	100

Sosyal hizmet uzmanlarının yüzde 40,62'si sosyal girişimcilikle ilgili bilgi ve becerilerinin artması konusunda eğitim almanın gerekli olduğunu belirtmiştir.

Tablo 5: Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Girişimcilik Düzeylerine İlişkin Puan Dağılımı

Ölçek Adı	n	min	max	\bar{X}	SS
Empati	165	7,00	25,00	14,38	2,34
Toplumsal ahlaki yükümlülük	165	4,00	20,00	15,68	3,72
Sosyal Girişimcilik Öz Yeterlilik	165	4,00	20,00	15,42	2,56
Algılanan Sosyal Destek	165	7,00	20,00	13,99	2,32
Sosyal Girişimcilik Öncüller	165	37,00	85,00	59,47	7,02

Sosyal hizmet uzmanlarının sosyal girişimcilik niyet ve eğilimlerinin yüksek olduğu ve Sosyal Girişimcilik Düzeyleri alt boyutları ortalamalarına bakıldığında en yüksek değer Toplumsal Ahlaki Yükümlülükte iken en düşük değer Algılanan Sosyal Destek alt boyutunda olduğu görülmüştür.

Toplumsal ahlaki yükümlük kişinin, belirli bir durumda temel sosyal haklarından mahrum insanlara yardım etme sorumluluğunu hissetme derecesini anlatan bir kavramdır (Tiwari ve diğ., 2017; akt. Akar 2020). Algılanan sosyal destek; sosyal girişimciler, sosyal bir girişimin gerçekleştirilebilirliğini belirlerken arkadaş ve aileleri başta olmak üzere diğer insanlardan alabilecekleri desteği göz önünde bulundururlar (Bornstein,1998; Hockerts, 2015; akt. Akar 2020).

Tablo 6: Sosyal Girişimcilik Düzeyi Puanlarının Yaşa Göre Karşılaştırılması

Nicelik	İstatistikler	Yaş	EMPÖ	TAYÖ	SGYÖ	ASDÖ
Empati	Korelasyon	-,154*
	p Değeri	,049
Toplumsal ahlaki yükümlülük	Korelasyon	,010	,265**	.	.	.
	p Değeri	,903	,001	.	.	.
Sosyal Girişimcilik Öz Yeterlilik	Korelasyon	-,086	,136	,366**	.	.
	p Değeri	,271	,082	,000	.	.
Algılanan Sosyal Destek	Korelasyon	,016	-,056	,059	,300**	.
	p Değeri	,834	,473	,450	,000	.
Sosyal Girişimcilik Öncülleri	Korelasyon	-,074	,527**	,787**	,638**	,413**
	p Değeri	,347	,000	,000	,000	,000

*: korelasyon değeri %5'de önemli; **: korelasyon %1'de önemli.

Yapılan Spearman Korelasyon testi sonucunda katılımcıların Sosyal Girişimcilik Öncülleri Düzeyi ile yaşları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 7: Sosyal Girişimcilik Düzeyi Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Değişken	Cinsiyet	n	\bar{X}	SS	t	p
Sosyal Girişimcilik Öncülleri	Kadın	111	59,0000	6,63462	-1.501	0,135
	Erkek	53	60,7358	7,50167		
Empati	Kadın	111	14,4775	1,99930	0.736	0.463
	Erkek	53	14,1887	2,95516		
Toplumsal ahlaki yükümlülük	Kadın	111	15,4595	3,71675	-1.490	0.138
	Erkek	53	16,3585	3,38603		
Sosyal Girişimcilik Öz Yeterlilik	Kadın	111	15,2252	2,41843	-1.601	0.111
	Erkek	53	15,9057	2,79604		
Algılanan sosyal destek	Kadın	111	13,8378	2,36082	-1.145	0.254
	Erkek	53	14,2830	2,25642		

Görüldüğü üzere sosyal çalışmacıların cinsiyetine göre sosyal girişimcilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

Tablo 8: Sosyal Girişimcilik Düzeyi Puanlarının Lisansüstü Eğitimine Göre Karşılaştırılması

Değişken	LÜE Durumu	n	\bar{X}	SS	t	p
Sosyal Girişimcilik Öncülleri	Evet	59	60,9831	6,46073	2.082	0,039
	Hayır	106	58,6321	7,20889		
Empati	Evet	59	14,3898	2,63280	0.057	0.954
	Hayır	106	14,3679	2,17486		
Toplumsal ahlaki yükümlülük	Evet	59	16,5424	3,04179	2.241	0.026
	Hayır	106	15,2075	3,97065		
Sosyal Girişimcilik Öz Yeterlilik	Evet	59	15,5424	2,45176	0.440	0.660
	Hayır	106	15,3585	2,63380		
Algılanan Sosyal Destek	Evet	59	14,5085	2,02035	2.171	0.031
	Hayır	106	13,6981	2,43846		

Lisansüstü eğitim yapan sosyal hizmet uzmanlarının sosyal girişimcilik puanları daha yüksek ve bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır. Toplumsal Ahlaki Yükümlülük ve Algılanan Sosyal Destek alt boyutu ile lisansüstü eğitim yapma durumu arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Tablo 9: Sosyal Girişimcilik Düzeyi Puanlarının Çalıştığı Sektöre Karşılaştırılması

Ölçek	Çalıştığı Yer	n	\bar{X}	SS	F	p
Sosyal Girişimcilik Öncülleri	Kamu	105	59,8286	6,48290	3.146	0.027
	Özel Sektör	18	57,2222	8,41256		
	Sivil Toplum	20	56,5500	7,52872		
Empati	Kamu	105	14,3810	2,22909	2.065	0.107
	Özel Sektör	18	14,6111	2,00408		
	Sivil Toplum	20	13,3500	2,13431		
	Çalışmıyorum	22	15,0909	3,03800		
	Total	165	14,3758	2,34092		
Toplumsal ahlaki yükümlülük	Kamu	105	15,9714	3,56656	2.495	0.062
	Özel Sektör	18	15,2222	3,17260		
	Sivil Toplum	20	13,7500	4,92977		
	Çalışmıyorum	22	16,4545	3,11261		
	Total	165	15,6848	3,71189		
Sosyal Girişimcilik Öz Yeterlilik	Kamu	105	15,3714	2,38689	2.342	0.075
	Özel Sektör	18	14,7222	3,84716		
	Sivil Toplum	20	15,0000	2,51312		
	Çalışmıyorum	22	16,6364	1,81385		
	Total	165	15,4242	2,56418		
Algılanan Sosyal Destek	Kamu	105	14,1048	2,18352	2.363	0.073
	Özel Sektör	18	12,6667	2,65684		
	Sivil Toplum	20	14,4500	2,54383		
	Çalışmıyorum	22	14,0909	2,28680		
	Total	165	13,9879	2,32428		

Kamu sektöründe çalışan sosyal hizmet uzmanlarının sosyal girişimcilik puanları özel sektöre ve sivil toplum kuruluşlarında çalışanlara göre daha yüksek ve istatistiksel olarak anlamlıdır..

Tablo 10: Sosyal Girişimcilik Puanlarının Mesleğini İsteyerek Yapma Durumuna Göre Karşılaştırılması

Değişken	Mesleğini isteyerek yapma durumu	n	\bar{X}	SS	t	p
Sosyal Girişimcilik Öncülleri	Evet	150	59,7667	7,10649	2.116	0,017
	Hayır	15	56,5333	5,47549		
Empati	Evet	150	14,3667	2,35852	-0.157	0.875
	Hayır	15	14,4667	2,23180		
Toplumsal ahlaki yükümlülük	Evet	150	15,8533	3,69906	1.857	0.065
	Hayır	15	14,0000	3,52542		

Sosyal Girişimcilik Öz Yeterlilik	Evet	150	15,4867	2,60803	0.989	0.324
	Hayır	15	14,8000	2,04241		
Algılanan Sosyal Destek	Evet	150	14,0600	2,30910	1.263	0.208
	Hayır	15	13,2667	2,43389		

Mesleğini isteyerek yapan sosyal hizmet uzmanlarının sosyal girişimcilik puanlarının daha yüksek ve bu iki değişken arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, cinsiyetin sosyal girişimcilik üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı belirlenmiştir. Konuyla ilgili yapılan bazı çalışmalar da bu sonucu destekler niteliktedir (Ermanonuk, 2020, Yılmaz ve Aydemir, 2019). Bazı araştırmalar ise kadınların erkeklere kıyasla daha girişimci olduğunu ortaya koymaktadır (Eratlı Şirin vd., 2018; Köstekçi, 2016). Öte yandan, bazı araştırmalar cinsiyet temelinde girişimcilik düzeylerinde erkeklerin kadınlardan daha yüksek olduğu yönünde bulgular sunmaktadır (Alkış ve Akpınar, 2019; Wang ve Wong, 2004). Sonuç olarak, cinsiyetin sosyal girişimcilik bağlamında farklı sonuçlara yol açtığı ve bu nedenle derinlemesine araştırmalara gereksinim duyulduğu ve konunun toplumsal cinsiyet ve kültür ekseninde ele alınmasının gerekli olduğu söylenebilir.

Lisansüstü eğitim yapan sosyal hizmet uzmanlarının sosyal girişimcilik niyet ve eğilimlerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Kırılmaz (2012) çalışmasında yüksek lisans mezunu katılımcıların en yüksek ortalama sosyal girişimcilik öncüllerine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Kişilerin yaşam boyu öğrenme modelleriyle kendilerini geliştirmelerini hayatın birçok alanında olduğu gibi sosyal girişimcilik alanında da faydalı olmaktadır.

Mesleğini isteyerek yapan sosyal hizmet uzmanlarının sosyal girişimcilik niyet ve eğilimleri yüksek çıkmıştır. Bu bulguyu destekler çalışmalar bulunmaktadır (Koçakoğlu, 2022, Weerawardena ve Mort, 2006). Mesleği sevmeye, adanmışlık, tatmin edici iş ve yüksek motivasyonun sosyal girişimcilik düzeylerini olumlu yönde etkilemektedir. Mesleği isteyerek yapan ve içsel motivasyonu yüksek olan sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal girişimcilik alanında daha aktif ve etkili olabilmektedir. Mair ve Marti (2006) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise sosyal girişimcilik eğilimi olan alanlarda çalışanların iş motivasyonunun ve performansının olumlu yönde etkilendiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, mesleki tutku ve işe bağlılık, sosyal girişimcilik faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Mesleğini isteyerek ve yüksek motivasyonla yapan sosyal hizmet uzmanlarının sosyal girişimcilik niyet ve eğilimlerinin olumlu yönde olması özellikle makro odaklı sosyal hizmet uygulamalarına olumlu anlamda yansıtacağı düşünülmektedir.

Elde edilen sonuçlardan hareketle sosyal hizmet eğitim müfredatına sosyal girişimcilik derslerinin eklenmesine ve bu derslerde öğrencilerin sosyal girişimcilik alanında bilgi ve beceri kazanmalarının (sosyal girişimcilik pratikleriyle) sağlanması yoluyla mezuniyet sonrası iş hayatına daha iyi hazırlanmalarına katkı sağlanması önerilebilir. Buna ek olarak; Sosyal Hizmet Bölümlerinde sosyal girişimcilik

konusunda düzenli olarak atölye çalışmaları, seminerler ve konferanslar düzenlenebilir. Sosyal hizmet uzmanlarının faaliyet gösterdiği alanlarla ilgili kurumların hizmetiçi eğitim programlarına sosyal girişimcilik konularının eklemesinde yarar olabilir. Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinin sosyal girişimcilik projelerine katılımını teşvik eden staj, pratik çalışmalar ve uygulama programları geliştirilmelidir. Sosyal hizmet uzmanlarının ve sosyal hizmet öğrencilerinin, yerel ve uluslararası sosyal girişimcilik projelerine katılımı için iş birlikleri yapılmalı ve katılımları yönetim tarafından teşvik edilmelidir. Üniversiteler bünyesinden Sosyal Girişimcilik Merkezleri ve Sosyopark'lar kurulmasında ve bu birimlerin Sosyal Hizmet Bölümleri ile etkileşimli işbirliği içinde çalışmasında yarar olacaktır. Sosyal hizmet uzmanları meslek örgütü bu konuda üyelerini geliştirecek projeleri ve farkındalık çalışmalarını hayata geçirebilir. Toplumun değişim ajanları olarak ifade edilen sosyal hizmet uzmanları sosyal girişimcilik faaliyetleriyle etki alanını genişletmeli ve farkındalık oluşturmalıdır. Sosyal hizmet alanında görev yapan özel – kamu ve Sivil Toplum Kuruluşları içerisindeki idarecilerin sosyal girişimcilik konusunda bilgi ve beceri düzeylerini artırılması için eğitim, seminer ve odak grup çalışmaları yapılmalıdır.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışma Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nda 30.06.2022 tarihinde 2022-601 karar sayısı ile Etik Kurul Onayı almıştır.

ARAŞTIRMACININ KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akar, H. (2020). Sosyal girişimcilik öncülleri ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması, *Turkish Studies Education*, 15(2): 579-593. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.40562>
- Alkış, H. ve Akpınar, F. (2019). Duygusal zekâ ve girişimcilik eğilimi: Adıyaman üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 32: 341-379. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/adyusbd/article/591091>
- Dees, J. G. (1998) The meaning of social entrepreneurship. Stanford University: Draft Report for the Kaufmann Center for Entrepreneurial Leadership.
- Eratlı Şirin, Y., Bilir, F. P. & Öz, G. (2018). üniversite öğrencilerinin sosyal girişimcilik eğilimleri: beden eğitimi ve spor yüksekokulu örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3): 35-47. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/girkal/issue/51925/561225>

- Ermanonuk, F. E. (2020). Üniversite öğrencilerinin sosyal girişimcilik öncülleri ile duygusal zekâ düzeyleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. (Yüksek lisans tezi, Bursa Teknik Üniversitesi). Yök Tez Merkezi.
- Hockerts, K. (2015). The social entrepreneurial antecedents scale (SEAS): a validation study. *Social Enterprise Journal*, 11(3): 260-280.
- International Federation of Social Workers. (2024). Global definition of social work. Retrieved from <https://www.ifsw.org>
- Kalkan Koçakoğlu, E. (2022). Okullarda sosyal girişimciliğe yönelik uygulamalar: okul yöneticisi ve öğretmen deneyimlerinin incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi). Yök Tez Merkezi.
- Karasar, N. (2011). Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar-ilkeler-teknikler. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kırılmaz, S. (2012). Sosyal girişimciliğin başarı faktörlerinin girişimci kişilik ve dönüştürücü liderlik bağlamında araştırılması. (Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi). Yök Tez Merkezi.
- Köstekçi, E. (2016). Öğretmen adaylarının girişimcilik özellikleri ile yansıtıcı düşünme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi). Yök Tez Merkezi.
- Mair, J., & Marti, I. (2006). Social entrepreneurship research: a source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*, 41(1): 36-44.
- Miller, T.L. ve Wesley, C.L. (2010), "Assessing mission and resources for social change: an organizational identity perspective on social venture capitalists' Decision Criteria", *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 34(4): 705-733.
- Payne, M. (2020). Modern social work theory. Bloomsbury Publishing.
- Rennie, H.G. (2006), "Social entrepreneurship and regional economic development: a conceptual framework", *Enterprising Worlds*, 86: 257-270.
- Tam, H. L., Chan, A. Y. F., Fung, T. T. O., & Isangha, S. O. (2024). The mediating effect of psychological strengths and resilience on enhancing youth employability through social entrepreneurship education and training. *Children and Youth Services Review*, 156, 107325.
- Türkmen A. (2020). Elazığ İlindeki Spor Kulüplerinin Sosyal Girişimcilik Algısı. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. 92, Elazığ
- Wang, C. K. ve Wong, P. (2004). Entrepreneurial interest of university students in Singapore. Elsevier, *Technovation*, (24):167-172.
- Weerawardena, J., & Mort, G. S. (2006). Investigating social entrepreneurship: A multidimensional model. *Journal of World Business*, 41(1): 21-35. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2005.09.001>.
- Yılmaz, O., & Aydemir, Y. (2019). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin demografik özellikleri bakımından incelenmesi: Batman üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Electronic Turkish Studies*, 14(5):247-261.

Yalçın, M. (2024). Kadın sorunları ve sosyal hizmet dersinin sosyal hizmet öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısına etkisi. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 5 (2), 111-128. [doi](https://doi.org/10.61861/spshcd.1550033) 10.61861/spshcd.1550033

ARAŞTIRMA | RESEARCH

Başvuru: 14/09/2024

Kabul: 31/12/2024

KADIN SORUNLARI VE SOSYAL HİZMET DERSİNİN SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISINA ETKİSİ

The Effect of Women's Issues and Social Work Course on Social Work Students' Gender Perception

Melike YALÇIN¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sandıklı Uygulamalı Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü,
myalcin@aku.edu.tr, [ORCID](https://orcid.org/0000-0002-2312-276X) 0000-0002-2312-276X

ÖZ

Bu araştırma Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde Bahar Döneminde verilen Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet Dersinin sosyal hizmet öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısına etkisini belirlemek ve bazı değişkenlerle arasındaki ilişkisini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiş olup, araştırmaya 42 gönüllü öğrenci katılım sağlamıştır. Araştırma, yarı-deneysel model çerçevesinde planlanmış, tek grup ön test-son test kullanılmıştır. Verilerin elde edilmesinde sosyo-demografik bilgi formu ve Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada katılımcıların öntest ve sontest sonuçlarına göre toplumsal cinsiyet algısının yüksek olduğu, Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersinin katılımcıların toplumsal cinsiyet algısı üzerinde farklılığa neden olmadığı tespit edilmiştir. Bu araştırmaya göre cinsiyet ile toplumsal cinsiyet algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta olup, daha önce toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi alma, algılanan akademik başarı düzeyi, aile yapısı ve sosyal sorunlara ilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Toplumsal cinsiyet algısının değişebilirliği göz önünde bulundurulduğunda özellikle erkeklere yönelik bilinçlendirme ve farkındalığa dayalı eğitimlerin nitelik ve nicelik olarak artırılması ve etki analizlerinin yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın sorunları ve sosyal hizmet, toplumsal cinsiyet, üniversite öğrencileri

ABSTRACT

This study was conducted to determine the impact of the Women's Issues and Social Work course, offered during the Spring Semester in the Social Work Department of Afyon Kocatepe University, on social work students' perceptions of gender and to evaluate its relationship with certain variables. A total of 42 voluntary students participated in the research. The study was planned within the framework of a quasi-experimental design, employing a single-group pre-test and post-test model. A socio-demographic information form and the Gender Perception Scale were used to collect the data. The results indicated that participants' gender perceptions were high based on both pre-test and post-test results, and the Women's Issues and Social Work course did not cause any significant change in their gender perceptions. The study found a significant relationship between gender and gender perception; however, no significant relationships were observed between gender

perception and prior gender equality education, perceived academic achievement, family structure, or interest in social issues. Given the malleability of gender perception, it is recommended to increase the quality and quantity of awareness-raising and consciousness-building educational programs, particularly targeting male students, and to conduct impact analyses of these programs.

Keywords: Women's issues and social work, gender, university students

GİRİŞ

eşitsizliği, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı kadın sorunları konularıyla ilgili bir meslek ve disiplindir. Sosyal hizmet uzmanları toplumsal cinsiyetin diğer sosyal kimlikler ve baskı yapılarıyla ilişkisini göz önünde bulunduran kesişimsel bir yaklaşım çerçevesinde kadın sorunlarına değinmektedir (Mat-hiyazhagan, 2022).

Sosyal hizmet öğrencileri mezuniyetlerinin ardından kadın refahı alanında çalışmaya başlayacaklardır. Sosyal hizmet bölümlerinden mezun olacak üniversite öğrencileri, Türkiye’de Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri, sosyal hizmet merkezleri, kadın konukevleri, kadın danışma merkezleri, kadın sivil toplum kuruluşları gibi kurum ve kuruluşlarda doğrudan kadınlar ile çalışabileceklerdir. Bu nedenle hizmet verecekleri kadın müracaatçı grubu göz önüne alındığında sosyal hizmet öğrencilerinin kadın bakış açısına sahip olmaları; toplumsal cinsiyet hakkında farkındalık kazanmaları ve bu alanda nitelikli hizmet sunmaları adına önemlidir. Böylece öğrenciler mezun olduktan sonra toplumsal cinsiyet, kadın sorunları ve sosyal hizmet arasındaki ilişkiyi anlayarak, müracaatçıları için daha etkili, kapsayıcı ve güçlendirici müdahaleler geliştirebilirler. Bu çerçevede bu çalışmada temel olarak sosyal hizmet bölümünde verilen Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersinin öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı üzerindeki etkisi ve bazı değişkenlerle arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI

Toplumsal cinsiyet kısaca, toplum tarafından kadın ve erkekler için uygun görülen davranışlar ve roller olarak tanımlanmaktadır. Bu kavrama göre kadınlar, erkekler, kız çocukları ve oğlan çocuklarının özellikleri ve birbiriyle ilişki ve iletişimleri sosyal olarak inşa edilmiştir. Öte yandan toplumsal cinsiyet kadın ve erkeklerin biyolojik ve fizyolojik özelliklerini ifade eden cinsiyet ile de etkileşim içinde ancak ondan farklıdır (World Health Organization, 2024). Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasında stereotiplerin önemi vardır. Stereotipler bazı grup ya da topluluklar hakkındaki genellemeler olarak kısaca ifade edilebilir. Ataerkil toplumsal yapılarda erkeğin evi geçindirme sorumluluğu kadının ise bakım ve ev işlerini yerine getirmesine dair beklenti bulunmaktadır (Tuna Uysal vd, 2019). Toplumsal rollerin inşasında kadınlara daha çok edilgenlik içeren roller uygun görülürken, erkekler için daha aktif rollerin uygun görüldüğü bilinmektedir (Uzun vd, 2017). Örneğin toplumsal cinsiyet rolleri açısından erkeklerin “lider, güçlü, rekabetçi vb.” özellikleri bulunmakla birlikte, kadınların “hassas, kırılgan, domestik” özelliklerine ilişkin stereotipler yaygındır (Gökmen, 2024).

Toplumsal cinsiyet rolleri toplumdan topluma farklılaşmakla birlikte zaman içinde de değişmektedir (World Health Organization, 2024). Ancak her ne kadar farklılaşan yönleri bulursa da temel olarak

eşitsizlik noktalarında ortak özellikler barındırmaktadır. Öne çıkan en önemli eşitsizliklerden birini ise kadının erkeğin kontrolünde olması oluşturmaktadır. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet eşitsizliği beraberinde ayrımcılık ve şiddet gibi sorunları da getirmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı olarak erkeklerin şiddet uygulamayı kendilerine bir hak olarak gördüklerinden de bahsedilmektedir (Ay ve Karacan, 2024). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılık pratiklerini aynı zamanda eğitim, sağlık, karar verme mekanizmaları gibi birçok alanda görmek mümkündür. Toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği ve pekiştirildiği yerlerin başında ise ailenin geldiği vurgulanmaktadır (Özaydınlık, 2014; Demir, 2020). Cinsiyete özgü davranış ve ilgiler çok küçük yaştan itibaren oluşmaktadır (Gilchrist ve Zhang, 2024). Bu nedenle ailenin cinsiyetlere özgü stereotiplerin oluşmasında ve sürdürülmesinde önemli bir etkisinin bulunduğu bahsedilebilir. Ailenin dışında söz konusu stereotiplerin yaşam boyunca eğitim, dini inanç, iletişim araçlarıyla da pekiştirildiği aktarılmaktadır (Kılınç vd, 2021).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı olarak ortaya çıkan, toplum ve kültür tarafından şekillendirilen toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüne göre de kadınlara daha çok hane içerisinde gerçekleştirilen temizlik, bakım, hane içi yeniden üretimle ilgili roller uygun görülürken erkeklere ise daha çok hane dışında bulunacağı, toplumsal kaynaklardan ve fırsatlardan daha çok yararlanabileceği, maddi kazanç elde edebileceği roller uygun görülmektedir (Afrin ve Saifullah, 2024; Gözüm, 2024). Bu durum ise kadınların erkeklere olan bağımlılığını artırmakta, eşitsizliklere neden olmakta ve kadını ikincil konuma hapsetmektedir. Geleneksel toplum yapılarında daha çok görülen söz konusu durum her ne kadar günümüzde değişmeye başlamış ve kadınlar daha çok kamusal alanlarda var olmaya başlamışsa da toplumsal cinsiyet rollerine dayalı bir değişimden söz etmek hemen hemen mümkün olmamaktadır. Bunun nedenlerinden biri kadınların geleneksel rollerinin modern yaşam içerisinde de devam etmesi olarak değerlendirilmektedir. Örneğin çalışan kadınlardan çalışma saatleri dışında kalan zamanlarında da hane içindeki yeniden üretim ve bakım gibi rolleri yerine getirmesi beklenmektedir (Demir, 2020).

Dünya Ekonomik Forumu tarafından 2006 yılından itibaren hazırlanan ve eğitim, sağlık, siyaset ve ekonomi alanlarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortaya koyan Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporuna göre 2024 yılında Türkiye 146 ülke arasında 127. sıradadır. Endeks Göstergelerine ilişkin alan sıralamasında ise Türkiye, Ekonomik Katılım ve Fırsat alanında 133., Eğitim Durumu alanında 90., Sağlık ve Hayatta Kalma alanında 98. ve Siyasi Güçlendirme alanında 114. sıradadır. Söz konusu rapora göre Türkiye ekonomi alanındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde Avrupa sonuncusudur (World Economic Forum [WEF], 2024). Söz konusu durumdan da anlaşılacağı üzere diğer Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye'nin özellikle ekonomik fırsat ve katılım ile siyasi güçlendirme alanlarında daha çok ilerlemeye ihtiyacı bulunmaktadır. Kadınların eğitim seviyesinin yükseltilmesi, çeşitli alanlarda güçlenmeleri ile ayrımcılık içeren toplumsal cinsiyet stereotipleriyle mücadele edilmesi bu noktada önemli görülmektedir (Üstgörül vd, 2020).

Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesi ve toplumsal cinsiyet algısının oluşmasında sosyalleşmenin ve sosyal öğrenmenin de önemli bir yeri bulunmaktadır. Söz konusu öğrenme ve algı sürecinde ise

özneelliğe dayalı bilinç ve duyguların etkili olduğu belirtilmektedir (Sezgin, 2023). Öte yandan, toplumsal cinsiyete yönelik stereotipik davranış inançları, öğrenme süreci içerisinde derinleşmektedir. Cinsiyetlere özgü rol ve davranış inançları aynı zamanda algıları da şekillendirmektedir (Gilchrist ve Zhang, 2024). Kadın ve erkeklere ilişkin toplumsal cinsiyete dair algılar, idealize edilen beklentileri içerdiğinden, kadınlar üzerinde zaman zaman beklentileri karşılayamama düşüncesine neden olmaktadır (Kılınç vd, 2021). Toplumsal cinsiyet normları ataerkil yapının etkisiyle birlikte sosyal etkileşimler yoluyla pekiştirilmektedir (Roberts, 2019).

Bireylerin sosyalleşme süreçlerinde üniversitelerin önemli bir rolü bulunmakla birlikte toplumsal cinsiyet algısının oluşması ve algının şekillenmesinde de üniversite eğitimi önemlidir. Toplumsal cinsiyet algısı stereotipik kadınlık ve erkeklik rolleri çerçevesinde önyargı ve ayrımcılık içerebilmekte ve bireylerin günlük yaşam pratiklerinde de eşitsiz tutum ve davranışlara yol açabilmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı algı ve anlayışların tespit edilerek bunların başta eğitim yoluyla değiştirilmesi önem taşımaktadır. Üniversite öğrencileri toplumun büyük bir kesimini oluşturmaktadır (Sezgin, 2023). Özellikle sosyal hizmet öğrencilerinin mesleğin doğası gereği ve yaşamsal deneyimleri açısından toplumsal cinsiyet algısının çarpan etkisi oluşturarak toplumdaki daha geniş kesimlere etki edeceği değerlendirilmektedir.

TOPLUMSAL CİNSİYET, KADIN SORUNLARI VE SOSYAL HİZMET

Kadın refahı, sosyal hizmet mesleğinin dahil olduğu önemli alanlardan biridir. Sosyal hizmet müraaatçılarının büyük bir kısmını kadınlar oluşturmaktadır. Yine kadınlar sosyal hizmetin bir meslek olarak kurulmasında önemli rol oynamışlardır. Bu nedenle sosyal hizmet eğitiminde kadın sorunları ve bu sorunların temelini oluşturan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kavranması önemli bir yerde durmaktadır. Sosyal hizmette toplumsal cinsiyet eğitimi sosyal hizmet öğrencilerinin söz konusu kavramı içselleştirmesi, kadınlar, erkekler ve aralarındaki ilişkilerin toplumsal olarak nasıl inşa edildiğini kavramaları açısından önemlidir (Anand, 2008).

Toplumsal cinsiyet, kadın sorunları ve sosyal hizmet arasındaki karşılıklı ilişki önemlidir. Sosyal hizmet uzmanları mesleki uygulamalarında yapısal eşitsizlikler, tarihsel olarak süregelen baskı, ayrımcılık, sosyal dışlanma, güç dinamikleri de dahil olmak üzere karmaşık ve çok yönlü sorunlarla mücadele etmektedirler (Mathiyazhagan, 2022). Sosyal hizmet uzmanları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınların kaynaklara erişimi, güç dinamikleri ve diğer alanlardaki sorunlara nasıl neden olduğuna dair bir anlayışa sahip olmalıdırlar (Kiboro vd, 2014).

Sosyal hizmet için öncelikli konu, sosyal eşitsizlikler kapsamında cinsiyetler arasındaki eşitsizlikleri yeniden üreten mekanizmaları anlamaktır. Kadınlarla ilgili toplumsal söylem daha çok duygu ve mantık, özel alan ve kamusal alan arasındaki farklılıklara ilişkin ikili bir anlayış çerçevesinde tartışılmaktadır (Hicks, 2015). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı sorunlar sosyal hizmet mesleğinin merkezinde yer almaktadır. Sosyal hizmet; sosyal değişimi, insan ilişkilerinde sorun çözmeyi ve refahı artırmak için insanların güçlendirilmesini ve özgürleştirilmesini teşvik eder. Bu kapsamda sosyal hizmet uzmanları toplumdaki dezavantajlı gruplarla çalışmaktadır. Bu kapsamda sosyal hizmet uygulama alanlarından

kadın refahı alanı öne çıkmaktadır. Sosyal hizmette kadın merkezli uygulamada ise daha çok kadın olmak, erkeklerle ilişkiler, çocuk ve aile içinde kadının konumu, istihdam vb. alanlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucu meydana gelen sorunlar çerçevesinde değişim oluşturmaya çalışılır (Scourfield, 2002).

Son 5 yıla ilişkin yapılan literatür değerlendirmesinde, üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarına yönelik Türkiye’de pek çok çalışmanın yapılmış olduğu görülmektedir. Söz konusu çalışmalar üniversite öğrencilerinin çeşitli sosyo-demografik özellikleriyle birlikte akademik başarı algısı, kendilik algısı, saldırganlık, kariyer kararsızlığı, duygu düzenleme, cinsel tutum, toplumsal cinsiyet tutumu, toplumsal cinsiyet rolleri, spiritüel iyi oluş, çatışma ve şiddet farkındalığı, özyeterlilik düzeyi, flört şiddetine yönelik tutum, kadınların çalışmasına yönelik tutum, farklılıklara saygı, dijital flört şiddeti ve internet bağımlılığı, adil dünya inancı, algılanan ebeveyn kabul-red düzeyi, lezbiyen ve geylere yönelik tutum, aile planlamasına yönelik tutum, feminist kimlik gelişimi, teknoloji kullanımı, cinsiyetçi kelime kullanma sıklığı ile ilişkiler çerçevesinde incelenmiştir (Akçay ve Başer, 2018; Çıtak Bilgin, 2019, Özpuat ve Özvarış, 2019; Sumbas ve Erdemir, 2019; Tuna Uysal vd, 2019; Demir, 2020; Özcan vd, 2020; Üstgörül vd, 2020; Gencer vd, 2021; Ertuğrul Yaşar ve Zorluoğlu, 2021; Kılınç vd, 2021; Cingil, 2022; Korkmaz ve Özbesler, 2021; Kaya vd, 2022; Kaplan ve Öztürk, 2022; Sarı, 2022; Demirkoparan ve Beydağ, 2023; Yudulmaz, 2022; Gençtürk, 2023; Set ve Epli, 2023; Demirel ve Pekasıl, 2024).

Kadın sorunlarına ilişkin konuları içeren eğitimlerin hem lise hem de üniversite düzeyindeki öğrencilerin kendi yaşam pratiklerinde farklılıklar oluşturduğuna değinen çalışmalar bulunmaktadır (Howe, 1985). Üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışmada kadın çalışmaları dersinin toplumsal cinsiyete ilişkin öğrencilerin anlayış ve davranış değişikliği oluşturmasında etkisinin bulunduğu ortaya çıkarılmıştır. Kadın çalışmaları dersine katılan öğrencilerin toplumsal cinsiyet açısından yeni rol ve davranış geliştirmede daha istekli oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Stake ve Rose, 1994). Bu araştırma ise sosyal hizmet öğrencilerinin kadın bakış açısını geliştirmeleri ve toplumsal cinsiyet farkındalığı kazanmalarının, mezuniyet sonrasında kadın refahı alanında daha nitelikli ve etkili hizmet sunmaları açısından önemini vurgulamaktadır. Sosyal hizmet bölümü mezunlarının kadın konukları, kadın danışma merkezleri ve ilgili diğer kuruluşlarda kadınlarla doğrudan çalışacakları göz önüne alındığında, bu farkındalığın toplumdaki kadın sorunlarına yönelik güçlendirici ve kapsayıcı müdahaleler geliştirme kapasitelerine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Hizmet bölümü üçüncü sınıfında zorunlu ders statüsünde verilen Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersinin, dersi alan öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısına etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Her ne kadar farklı bölümlerde verilen toplumsal cinsiyet eğitimlerinin üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik çalışmalar bulunsa da bu araştırmanın farklılaşan yönünü sosyal hizmet bölümü öğrencilerine verilen toplumsal cinsiyet eğitiminin hem öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı hem de bazı sosyodemografik özellikleriyle ilişkisi kapsamında yapılan değerlendirme oluşturmaktadır. Araştırmanın soruları aşağıdaki gibidir.

1- Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersi sosyal hizmet öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde etkili midir?

- 2- Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersi cinsiyete göre sosyal hizmet öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde etkili midir?
- 3- Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersi daha önce toplumsal cinsiyet konusunda eğitim alma durumuna göre sosyal hizmet öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde etkili midir?
- 4- Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersi algılanan akademik başarı durumuna göre sosyal hizmet öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde etkili midir?
- 5- Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersi en uzun yaşanan yere göre sosyal hizmet öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde etkili midir?
- 6- Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersi aile yapısına göre sosyal hizmet öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde etkili midir?
- 7- Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersi sosyal sorunlara ilgi düzeyine göre sosyal hizmet öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde etkili midir?

YÖNTEM

Araştırmada yarı-deneysel model tek grup ön test-son test kullanılmıştır. Bu modelde bir gruba bağımsız değişken uygulanarak hem işlem öncesinde hem de sonrasında ölçüm alınmaktadır ve ölçüm sonuçları arasındaki fark değerlendirilmektedir (Creswell, 2012; Karasar, 2012).

Çalışma Grubu

Araştırmada örneklem yöntemine gidilmemiştir. Çalışma, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü 2023-2024 Bahar Dönemi üçüncü sınıfında zorunlu ders statüsünde verilen Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersini alan 42 gönüllü öğrenci ile gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların bazı sosyodemografik özellikleri

Değişkenler	n	%
Cinsiyet		
Kadın	35	83.3
Erkek	7	16.7
Birlikte yaşadığı kişi		
Yalnız	2	4.8
Çekirdek aile	37	88.1
Ebeveynlerden biri	1	2.4
Arkadaş	2	4.8
En uzun ikamet edilen yer		
Büyükşehir	14	33.3
Şehir	14	33.3
İlçe	10	23.8

Köy	4	9.5
Aile yapısı		
Çekirdek aile	35	83.3
Geniş aile	6	14.3
Parçalanmış aile	1	2.4
Algılanan akademik başarı		
Çok başarılı	4	9.5
Başarılı	12	28.6
Orta	25	59.5
Başarısız	1	2.4
Sosyal sorunlara ilgi düzeyi		
Çok ilgili	5	11.9
İlgili	17	40.5
Orta derecede ilgili	20	47.6
TCE eğitimi alma durumu		
Eğitim alan	17	40.5
Eğitim almayan	25	59.5
Toplam	42	100

Veri Toplama Araçları

Araştırmada sosyodemografik bilgi formu ile Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği (TCAÖ) kullanılmıştır. Sosyodemografik bilgi formunda katılımcıların cinsiyet, birlikte yaşadıkları kişi, en uzun ikamet edilen yer, aile yapısı, algılanan akademik başarı, sosyal sorunlara ilgi düzeyi ile daha önce toplumsal cinsiyet eğitimi alma bilgileri yer almaktadır.

TCAÖ; bireylerin toplumsal cinsiyet algılarını değerlendirmek amacıyla Altınova ve Duyan (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 25 madde ve 5'li likert tipten oluşmakta olup, ölçekten alınabilecek en düşük puan 25, en yüksek puan ise 125'dir. Puanların artması toplumsal cinsiyet algısının olumlu yönde olduğunu göstermektedir. TCAÖ'nin cronbach alpha değeri 0.87'dir. Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin bu araştırma kapsamındaki öntest cronbach alpha değeri .771 olup, son test cronbach alpha değeri .873 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda ölçme aracı bu araştırma için güvenilirdir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmada Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersinin ilk haftasında araştırmacı tarafından hazırlanan sosyo-demografik bilgi formu ile TCAÖ, son haftasında yalnızca TCAÖ uygulanmıştır. Araştırmaya katılım öncesi öğrencilere çalışmanın amacı aktarılmış, bilgilendirilmiş onam formu imzalatılmış ve bu çalışmaya katılıp katılmamalarının tamamen gönüllük esaslı olduğu ve ders notlarına herhangi bir etkide bulunmayacağı ifade edilmiştir.

Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersi, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve sosyal hizmet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın sorunlarına etkisi, kadın

sorunlarına tarihsel bakış, kadın sorunları alanında kullanılan sosyal hizmet kuram ve yaklaşımları (feminist yaklaşım, güçlendirme yaklaşımı, baskı karşıtı uygulama, ilişkisel kültürel terapi, çözüm odaklı yaklaşım vb.) eğitim, sağlık, şiddet, yoksulluk vb. konularda kadınların yaşadığı sorunlar temel başlıkları çerçevesinde işlenmiştir. Eğitimler düz anlatım, sunum, beyin fırtınası, grup çalışmaları, kısa film ve video izleme-tartışma şeklinde verilmiştir. Bir haftalık ders süresi yaklaşık 3 saat olup, 14 hafta boyunca düzenli olarak eğitimler yürütülmüştür.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 22 paket programı kullanılmıştır. Betimsel istatistikler frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma ile gösterilmiştir. Verilerin çarpıklık ve basıklık katsayıları -2, +2 aralığında olmadığından (Tabachnick ve Fidell, 2015) başka bir deyişle veriler normal dağılmadığından istatistiksel analizlerde parametrik olmayan testlerden iki grup arası karşılaştırmalarda Mann Whitney-U testi ile ikiden fazla grup karşılaştırılmalarında Kruskal Wallis-H testleri kullanılmıştır. Ölçekler arasındaki öntest-sontest puanları arasındaki farkın anlamlılığını analiz etmede ise Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır. Araştırmada herhangi bir tahmin ya da modelleme çalışması amaçlanmadığından regresyon analizlerine yer verilmemiştir.

BULGULAR

Tablo 2. Ölçek Bilgileri Öntest-Sontest Sonuçları

ÖLÇEK	n	\bar{X}	SS	Min.	Mak.
Öntest	42	109	14.80	35	125
Sontest	42	109.38	10.55	81	125

Tablo 2.'de de görüldüğü üzere katılımcıların TCAÖ öntest puan ortalaması 109 olup, öntestten alınan en düşük puan 35, en yüksek puan ise 125 olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların TCAÖ sontest puan ortalaması 109,38 olup, sontestten alınan en düşük puan 81, en yüksek puan ise 125 olarak hesaplanmıştır. TCAÖ'den alınabilecek puan hesaplamalarına göre katılımcıların toplumsal cinsiyet algı düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Ancak Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersi sonrası öntest ve sontest puanları arasında farklılık olmadığı saptanmıştır. Bunda katılımcıların toplumsal cinsiyet algılarının halihazırda yüksek olmasının etkili olabileceği ve katılımcıların yarıya yakınının toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin eğitim almış olmasının etkili olabileceği değerlendirilmektedir.

Tablo 3. Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği Öntest-Sontest Puanları Arasındaki Fark Anlamlılığı

Puan	Sıralar	N	S.O.	\bar{X}	z	p
TCAÖ-Öntest	Negatif Sıralar	20	19,88	397,50	-.168	.867
TCAÖ-Sontest	Pozitif Sıralar	20	21,13	422,50		
	Eşit	2				
	Toplam	42				

Tablo 3'te sunulduğu üzere öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinden aldıkları öntest ve sontest puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığını test etmek için yapılan Non-Para-

metrik Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonucunda, sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p < 0.05$). Yani, grup uygulamaları sonunda öğrencilerin toplumsal cinsiyet algı düzeyinde anlamlı düzeyde bir farklılık olmamıştır.

Tablo 4. Katılımcıların Cinsiyeti ile Daha Önce Toplumsal Cinsiyet Eğitimi Alma Durumuna Göre Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği Öntest-Sontest Puanları Arasındaki Fark

Puan	Değişken	N	SO	ST	U	p
Öntest	Kadın	35	24.99	874.50	28.500	.000*
	Erkek	7	4.07	28.50		
	Toplam	42				
Sontest	Kadın	35	21.40	749	119	.906
	Erkek	7	22	154		
	Toplam	42				
Öntest	TC eğitimi alan	17	20.03	340.50	187.50	.521
	TC eğitimi almayan	25	22.50	562.50		
	Toplam	42				
Sontest	TC eğitimi alan	17	23.91	406.50	171.50	.293
	TC eğitimi almayan	25	19.86	496.50		
	Toplam	42				

* $p < 0.05$

Tablo 4'te gösterildiği üzere, katılımcıların öntest puanları cinsiyete göre farklılaşmaktadır ($p < 0.05$). Öntest sonuçlarına göre kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı ortalaması ($\bar{X} = 24.99$), erkek öğrencilere göre ($\bar{X} = 4.07$) daha yüksektir. Ancak erkek öğrencilerin sontest puan ortalaması ($\bar{X} = 22$), öntest puan ortalamasına göre oldukça yüksektir. Katılımcıların toplumsal cinsiyet algı düzeyi daha önce toplumsal cinsiyet eğitimi alma durumuna göre istatistiksel olarak farklılaşmamaktadır ($p > 0.05$). Sontest sonucuna göre toplumsal cinsiyet eğitimi alanların toplumsal cinsiyet algı puan ortalaması ($\bar{X} = 23.91$) öntest puan ortalamasına ($\bar{X} = 20.03$) göre artış göstermiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği Öntest-Sontest Puanlarının Algılanan Akademik Başarı, En Uzun İkamet Edilen Yer, Aile Yapısı, Sosyal Sorunlara İlgili Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu

TCAÖ Puan	Gruplar	N	SO	χ^2	sd	p
	Algılanan Akademik Başarı Düzeyi					
	Çok başarılı	4	16.38			
	Başarılı	12	21.54			
Öntest	Orta	25	21.48	3.506	3	.320
	Başarısız	1	42			
	Toplam	42				
	Çok başarılı	4	25.38			

	Başarılı	12	23.29			
Sontest	Orta	25	20.44	1.578	3	.664
	Başarısız	1	11			
	Toplam	42				
	En uzun ikamet edilen yer					
	Büyükşehir	14	18.75			
	Şehir	14	19.57			
Öntest	İlçe	10	29	4.959	3	.175
	Köy	4	19.13			
	Toplam	42				
	Büyükşehir	14	18.29			
	Şehir	14	26.57	4.323	3	.229
Sontest	İlçe	10	21.30			
	Köy	4	15.50			
	Toplam	42				
	Aile Yapısı					
	Çekirdek Aile	35	22.07			
	Geniş Aile	6	16.67			
Öntest	Parçalanmış Aile	1	30.50	1.552	2	.460
	Toplam	42				
	Çekirdek Aile	35	22.54			
	Geniş Aile	6	14.42			
Sontest	Parçalanmış Aile	1	27.50	2.498	2	.287
	Toplam	42				
	Sosyal Sorunlara İlgili Düzeyi					
	Çok ilgili	5	21.80			
	İlgili	17	22.21			
Öntest	Orta derecede ilgili	20	20.83	.120	2	.942
	Toplam	42				
	Çok ilgili	5	25.40			
	İlgili	17	21.26			
Sontest	Orta derecede ilgili	20	20,73	.593	2	.744
	Toplam	42				

$p>0.05$

Tablo 5'te görüleceği üzere katılımcıların TCAÖ puan ortalaması, öntest ve sontest ölçümlerinde algılanan akademik başarı (öntest: $\bar{X} = 3.506$ $sd=3$ $p>0.05$; sontest $\bar{X} = 1.578$ $sd=3$ $p>0.05$), en uzun ikamet edilen yer (öntest: $\bar{X} = 4.959$ $sd=3$ $p>0.05$; son test: $\bar{X} = 4.323$ $sd=3$ $p>0.05$), aile yapısı (öntest: $\bar{X} = 1.552$ $sd=2$ $p>0.05$; son test: $\bar{X} = 2.498$ $sd=2$ $p>0.05$) ve sosyal sorunlara ilgi düzeyi (öntest: $\bar{X} = .120$ $sd=2$ $p>0.05$; son test: $\bar{X} = .593$ $sd=2$ $p>0.05$) gruplarının ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Algılanan akademik başarısı çok başarılı ($\bar{X}=25.38$) ve başarılı ($\bar{X}=23.29$) olanların sontest toplumsal cinsiyet algısı puan ortalaması, öntest puan ortalamasına göre (çok başarılı $\bar{X}= 16.38$; başarılı

$\bar{X}=21.54$) artmıştır. Sosyal sorunlara ilgi düzeyi ile toplumsal cinsiyet algısı ölçeği puan ortalamaları öntest sontest karşılaştırmasına göre; çok ilgili olanların sontest puan ortalaması ($\bar{X}=25.40$) öntest puan ortalamasına ($\bar{X}=21.80$) göre artmıştır.

TARTIŞMA

Bu araştırmada, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algı düzeylerine ilişkin öntest ve sontest puan ortalamaları incelendiğinde, öğrencilerin genel olarak toplumsal cinsiyet algısının yüksek olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet öğrencileriyle gerçekleştirilen diğer çalışmalarda da katılımcıların toplumsal cinsiyet algısı genel olarak yüksek bulunmuştur (Yanikkerem vd, 2020; Lotfi vd, 2022). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sosyal bir sorun olması, sosyal hizmet mesleğinin sosyal sorunlarla ilgilenen bir disiplin ve meslek niteliği taşımasının, sosyal hizmet öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde etkili olabileceği değerlendirilmektedir.

Bu araştırma dersi kapsamında verilen Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersinin derse katılan sosyal öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde anlamlı bir değişikliğe neden olmadığı tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak öğrencilerin büyük kısmının daha önce toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi almış ve toplumsal cinsiyet algılarının yüksek olması olarak değerlendirilmektedir. Akçay ve Başer'in (2018) sosyal hizmet öğrencilerine verilen Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Hizmet dersinin toplumsal cinsiyet algısı üzerindeki etkisini değerlendirdikleri çalışmalarında, deney ve kontrol grupları ile öntest-sontest yöntemi kullanılmıştır. Değerlendirme sonucunda, bu dersi alan sosyal hizmet öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısında olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada farklı bir sonucun ortaya çıkmasında, öğrencilerin farklı sosyo-kültürel yapılarla sahip olmalarının toplumsal cinsiyet algıları üzerinde etkili olabileceği değerlendirilmiştir. Üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen ve role-play yöntemine dayalı farkındalık artırma eğitimlerinin toplumsal cinsiyet algısına etkisini değerlendiren öntest-sontest temelli benzer deneysel çalışmalarda da katılımcıların algı düzeyinde bir değişim olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Kılınç vd, 2021; Karakoç vd, 2022). Ancak üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen benzer çalışmalarda toplumsal cinsiyet eğitiminin öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir (Uzun vd, 2017; Gönenç vd, 2018; Bakır vd, 2019; Özan vd, 2020; Aydın ve Ergönül, 2022; Sezgin, 2023). Her ne kadar bu araştırmada ve benzerlerinde toplumsal cinsiyet eğitimi sonrası öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısında bir değişim gözlenmesede, daha çok araştırmanın sonuçlarına göre eğitim, bireylerin algı ve tutumlarında etkili bir değişken olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırmada daha önce toplumsal cinsiyet eğitimi alan katılımcıların TCAÖ puan ortalaması, öntest puan ortalamasına göre artış göstermiştir. Benzer araştırmalarda da daha önce toplumsal cinsiyet eğitimi alan öğrencilerin toplumsal cinsiyet algı düzeyinin almayanlara göre daha yüksek ve istatistiksel olarak da anlamlı olduğu bulunmuştur (Gönenç vd, 2018; Kılınç ve Türkoğlu, 2023). Bu kapsamda eğitimin algı ve tutumlara etkisi kapsamındaki öneminden bir kez daha bahsedilebilir.

Bu araştırmaya katılanların öntest ve sontest puanları cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Kadın öğrencilerin öntest ve sontest puan ortalamaları erkeklere göre daha yüksek olup, istatistiksel olarak da

anlamlıdır. Sosyal hizmet öğrencileriyle gerçekleştirilen başka araştırmalarda da kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur (Gencer vd, 2021; Korkmaz ve Özbesler, 2022; Lotfi vd, 2022). Toplumsal cinsiyet tutumunun ölçüldüğü başka bir araştırmada da kadın öğrencilerin tutum düzeyi erkek öğrencilere göre daha yüksek sonuçlanmıştır (Sumbas ve Erdemir, 2021). Benzer bir sonuca Ertuğrul Yaşar ve Zorluoğlu'nun (2021) çalışmasında da rastlanmıştır. Sosyoloji bölümü öğrencileriyle gerçekleştirilen bir araştırmada kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı erkeklere göre daha yüksek ve istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur (Üstgörül vd, 2020). Hemşirelik öğrencileriyle gerçekleştirilen bir araştırmada kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı erkeklere göre daha yüksek ve istatistiksel olarak da anlamlıdır (Kılınç ve Türkoğlu, 2023). Kadın tıp fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısının erkek öğrencilere göre yüksek olduğunu belirten çalışmalarda bulunmaktadır (Aydın ve Ergönül, 2022). Özpulat ve Özvarış'ın (2018) çalışmasında da kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı daha yüksektir. Cinsiyetler arasındaki bu farklılığın nedenlerinden biri olarak erkeklerin daha çok gelenekselci bakış açısını benimsemelerinin etkili olabileceği değerlendirilmektedir. Yine yapılan pek çok çalışmaya göre erkeklerin gelenekselci rolleri belirleyen algı ve tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir (Hajnalka, 2014; Üstgörül vd, 2020; Özdemir vd, 2019; Yudulmaz, 2022). Kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı deneyimlerinin erkeklerden daha fazla olabileceği ve bu durumun kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde etkili olabileceği değerlendirilmektedir.

Bu araştırmada erkek öğrencilerin TCAÖ son test puan ortalaması öntest puan ortalamasına göre daha yüksektir. Başka bir çalışmada toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimine katılan 23 kişinin öntest ve son test puan ortalamalarında artış olduğu, eğitim sonrasında ise erkeklerin puan artışının daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Uzun vd, 2017). 24 tıp fakültesi öğrencisine verilen toplumsal cinsiyet eğitimi sonucu öntest-son test puan ölçümünde erkek öğrencilerin puan ortalamalarının artış gösterdiği tespit edilmiştir (Özan vd, 2020). Burada toplumsal cinsiyet eğitiminin erkek öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısının değişmesinde etkili olduğundan bahsedilebilir.

Araştırmada en uzun ikamet edilen yere göre toplumsal cinsiyet algı düzeyi en yüksek, ilçede ikamet eden katılımcılarda olup, en düşük büyükşehirde ikamet edenlerdedir. Eğitim sonrası son test sonucuna göre ise en uzun ikamet yeri şehir olanların algı düzeyi, öntest puanına göre yükselmiştir. Başka bir çalışmada üniversite öğrencilerinden toplumsal cinsiyet algısı yüksek düzeyde olanlar il merkezinde ikamet edenler olup, en düşük toplumsal cinsiyet algı düzeyi ilçede ikamet edenlerdedir (Özpulat ve Özvarış, 2018). Başka bir çalışmada en uzun yaşadığı yer köy olan öğrencilerin toplumsal cinsiyet tutumlarının daha gelenekselci olduğu ve toplumsal cinsiyet ölçeğinden aldıkları puanın da düşük olduğu bulunmuştur (Yanikkerem vd, 2020). İlçe ve büyükşehirde yaşayanların TCAÖ ölçeğinden aldığı puan ortalaması köy/kasabada yaşayanlardan daha yüksektir (Gencer vd, 2021). Sonuç olarak toplumsal cinsiyet algı düzeyi ikamet edilen yere göre değişim göstermektedir. Yerleşim yerlerinin sosyo-kültürel yapısındaki farklılık, bireylerin toplumsal cinsiyet algı düzeyini şekillendirebilir.

Bu araştırmaya göre toplumsal cinsiyet algısı, aile yapısına göre farklılaşmaktadır. Çekirdek aileye sahip katılımcıların TCAÖ öntest ve son test puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur. Sosyal hiz-

met öğrencileriyle gerçekleştirilen diğer çalışmalarda da çekirdek aileye sahip öğrencilerin toplumsal cinsiyet algı puan ortalaması daha yüksek tespit edilmiştir (Gencer vd, 2021; Lotfi vd, 2022). Kul Uçtu ve Karahan (2016) ile Özpulat ve Özvarış'ın (2018) çalışmalarında da çekirdek aile yapısına sahip öğrencilerin geniş aile yapısına sahip öğrencilere göre toplumsal cinsiyet algı düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Geniş aileler genel olarak geleneksel özellikleri daha çok taşıırken, çekirdek ailelerin modern özellikler gösterdiği ifade edilmektedir. Ancak ebe ve hemşirelik öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısını tespit eden başka bir çalışmada farklı bir sonuç olarak geniş aile yapısına sahip olan öğrencilerin çekirdek aile yapısı olanlara göre toplumsal cinsiyet algısının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Gönenç vd, 2018). Bu çerçevede farklı aile yapılarının öğrencilerin toplumsal cinsiyet algıları üzerinde etkisi olabilmektedir (Özdemir vd, 2019).

Bu çalışmada akademik başarısını çok başarılı ve başarılı olarak değerlendiren öğrencilerin TCAÖ puan ortalaması hem öntest hem de sontestte yüksektir. Nitekim Özdemir, Batga ve Uçar'ın (2019) çalışmalarında da genel not ortalaması yüksek olan öğrencilerin daha eşitlikçi bir cinsiyet rolü benimsedikleri görülmüştür.

Bu çalışmaya katılanlardan sosyal sorunlara ilgi düzeyini çok yüksek olarak belirten öğrencilerin TCAÖ puan ortalaması, Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet dersi sonrasında artmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği önemli sosyal sorunlardan biridir. Dolayısıyla sosyal sorunlara ilgili öğrencilerin, bu derse de ilgili olabilecekleri ve toplumsal cinsiyet algılarının da bu doğrultuda artmış olabileceği değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın sınırlılıklarından biri Türkiye'de ki yalnızca bir üniversitenin sosyal hizmet bölümü öğrencileriyle yapılmış olmasıdır. Ayrıca çalışma, çalışmaya katılmak isteyen gönüllü 42 öğrenci ile sınırlanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi kadınları toplumsal yaşamda dezavantajlı konuma getiren ve kadınların ayrımcılık, şiddet vb. sorunlarla karşılaşmalarına neden olan önemli bir sosyal sorunun görünür kılınması ve sorunun çözümüne ilişkin yapılacakların belirlenmesi önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın ve benzer çalışmalarında ortaya koyduğu üzere erkeklerin toplumsal cinsiyet algı düzeyi kadınlarınkinden daha düşüktür. Erkekler toplumsal cinsiyete ilişkin tutum ve algılarında daha gelenekselci bir yaklaşım sergilemektedirler. Bu, erkeklerin toplumsal cinsiyete ilişkin algılarının genel olarak eşitlikçi yönde değiştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet eğitimlerinden sonra erkeklerin toplumsal cinsiyet algı düzeylerinde artış olduğu hem bu çalışmada hem de diğer çalışmalarda ortaya konulmaktadır. Eğitim, bilinçlendirme ve farkındalığın artırılması ile algı ve tutumların şekillenmesinde önemli bir değişken olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle özellikle erkeklere yönelik farkındalık ve bilinç artırıcı eğitimlerin nitelik ve nicelik olarak artırılması ve etki analizlerinin gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Toplumsal cinsiyet algısının sabit olmadığı ve değişebilirliği göz önünde bulundurulduğunda kadın erkek eşitliğine yönelik top-

lumsal farkındalığın toplumun her kesiminde bahsedilen özellikler kapsamında artırılması önemlidir. Bu çerçevede özellikle sosyal hizmet uzmanlarının daha geniş kitlelere toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin verilmesinde daha etkin rol alabileceği değerlendirilmektedir.

Aile yapısının da bireylerin toplumsal cinsiyet algısını şekillendirmede önemli bir faktör olduğu ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda daha çok gelenekselci ve geniş aile yapılarının bulunduğu yerleşimlerde eğitim çalışmalarının sıklığının artırılabilmesi değerlendirilmektedir. Bununla birlikte düzenlenen tüm eğitimlerin etki analizlerinin gerçekleştirilmesi sonuçların değerlendirilmesi açısından önemli görülmektedir.

Araştırmanın sınırlı sayıda öğrenci ile yapılmış olmasının araştırmadan elde edilen bulguların genellebilirliğini etkileyebileceği düşünüldüğünden, gelecekte sosyal hizmet öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısına yönelik daha fazla araştırmanın yapılmasının önemli olacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarını etkileyen nedenlerin daha derinlemesine anlaşılması için nitel gözleme dayalı araştırmaların yapılması diğer bir öneridir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırmanın Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 21.02.2024 tarih ve 2024/53 karar numarası ile etik açıdan uygun olduğuna yönelik kararı bulunmaktadır.

ARAŞTIRMACININ KATKI ORANI

Çalışma tek yazarlıdır.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Afrin, S. ve Saifullah, M. K. (2024). Gender-based division of household labor: A study of selected districts of Bangladesh. *International Journal of Social Economics*. 51(12), 1615-1628. <https://doi.org/10.1108/IJSE-03-2023-0195>
- Akçay, S. ve Başer, D. (2018). Toplumsal cinsiyet ve sosyal hizmet dersinin sosyal hizmet öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısına etkisi. F. Yamaner ve Eyuboğlu E. (Ed), İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Araştırma Örnekleri (1. Baskı s. 287-296) içinde.
- Altınova, H.H. ve Duyan, V. (2013). Toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 9-22.
- Anand, M. (2008). Gender in social work education and practice in India. *Social Work Education*, 28(1), 96–105. <https://doi.org/10.1080/02615470802404226>
- Ay, G. ve Karacan, E. (2024). Toplumsal cinsiyet perspektifinden ergenlerin flört şiddetine yönelik görüş ve deneyimleri: Nitel bir araştırma. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 5 (1), 19-42. <https://doi.org/10.61861/spshcd.1486216>
- Aydın, S. ve Ergönül, E. (2022). Tıp öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı: Klinik öncesi ve klinik dönemin karşılaştırılması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(4), 1708-1732.
- Bakır, N. Irmak Vural, P. ve Demir, C. (2019). Üniversite öğrencilerinin cinsel eğitime yönelik tutumları ve toplumsal cinsiyet algılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 3(5), 119-128. <https://doi.org/10.31461/ybpd.548926>
- Cingil, T. (2022). Üniversiteli kadın öğrencilerin feminist kimlik gelişimi, toplumsal cinsiyet algısı ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkilerin incelenmesi, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi.
- Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (2023). WEF Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi 2023, [https://ceidizler.ceid.org.tr/WEF-Kuresel-Toplumsal-Cinsiyet-Ucurumu-Endeksi-2023-d396#:~:text=D%C3%BCnya%20Ekonomik%20Forumu%20\(WEF\)%20taraf%C4%B1ndan,146%20%C3%BCIke%20aras%C4%B1nda%20129.%20s%C4%B1rada!](https://ceidizler.ceid.org.tr/WEF-Kuresel-Toplumsal-Cinsiyet-Ucurumu-Endeksi-2023-d396#:~:text=D%C3%BCnya%20Ekonomik%20Forumu%20(WEF)%20taraf%C4%B1ndan,146%20%C3%BCIke%20aras%C4%B1nda%20129.%20s%C4%B1rada!)
- Çıtak Bilgin, N. (2019). Hemşirelik öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı ile aile planlaması tutumları arasındaki ilişki. *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 3(5), 109-125 <http://dx.doi.org/10.29228/sbe.39910>
- Creswell, J. W. (2012). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (4th ed.). Pearson Education.
- Demir, A. (2020). Toplumsal cinsiyet algısı ve kariyer kararsızlığı: Sinop örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(22), 1-17.
- Demirel, H. ve Pekasıl, A.N. (2024). Toplumsal cinsiyet algısı ve cinsiyetçi kelime kullanma sıklığının sosyodemografik değişkenler ve yaşam tarzları açısından incelenmesi: Ankara örneği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (36), 345- 360. <https://doi.org/10.54600/igdirsosbilder.1437243>
- Demirkoparan, B. ve Beydağ, K.D. (2023). Hemşirelerin toplumsal cinsiyet algısı ile lezbiyen ve geyle-re yönelik tutumlarının ilişkisi. *Sağlık ve Toplum*, 33(1), 102-114

- Ertuğrul Yaşar, Z. ve Zorluoğlu, E. (2021). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerinin ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının incelenmesi. *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 01-17.
- Gençtürk, Z. (2023). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısının kadınların çalışmasına yönelik tutumları üzerindeki etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 7(2), 256-278. <https://doi.org/10.31200/makuubd.1348889>
- Gilchrist, E. ve Zhang, K.C. (2024). Gender stereotypes in the UK primary schools: Student and teacher perceptions. *International Journal of Educational Reform*. 33(3), 270–294. <https://doi.org/10.1177/10567879221114889>
- Gencer, N., Tekgöz Obuz A. ve Babahanoğlu, R. (2021). Üniversite öğrencilerinde spiritüel iyi oluş ve toplumsal cinsiyet algısı. *Hitit İlahiyat Dergisi*, 20(2), 718-749.
- Gönenç, İ. M., Topuz, Ş., Sezer, N. Y., Yılmaz, S., ve Duman, N. B. (2018). Toplumsal cinsiyet dersinin toplumsal cinsiyet algısına etkisi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 22–29.
- Gökmen, S. (2024). Öğretmenlerin dijital yeterlilikleri ile toplumsal cinsiyet algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yayımlanmış Tezsiz Yüksek Lisans Projesi*. Aksaray Üniversitesi.
- Gözüm, P. (2024). Türkiye’de kadın istihdamı: sorunlar ve fırsatlar. *Bitlis Eren Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 109 – 125.
- Hajnalka, F. (2014). Gender role attitudes among higher education students in a borderland Central-Eastern European region called ‘Partium’, *CEPS Journal*, 4(2), 49-70.
- Hicks, S. (2015). Social work and gender: An argument for practical accounts. *Qualitative Social Work*, 14(4), 471-487. <https://doi.org/10.1177/1473325014558665>
- Hovardaoğlu, S. (2007). Psikolojik ölçmenin temelleri. Davranış bilimleri için araştırma teknikleri (2. Baskı, s. 87- 125) içinde. Hatipoğlu Yayınevi.
- Howe, K.G. (1985). The psychological impact of a women’s studies course. *Women’s Studies Quarterly*, 13, 23–24.
- Kaplan, G. ve Öztürk, S. (2022). Gençlerde dijital flört şiddetinin toplumsal cinsiyet algısı ve internet bağımlılığı ile ilişkisi. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 6(1), 67-91
- Karakoç, H., Duran, B. ve Döner, Ş.İ., (2022). Üniversite öğrencilerine verilen toplumsal cinsiyet ve şiddet farkındalığı eğitiminin toplumsal cinsiyet algı ve tutumuna etkisi. *Güncel Hemşirelik Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 114-121.
- Karasar, N. (2012). Bilimsel araştırma yöntemleri (24. baskı). Ankara: Nobel Yayınevi
- Kaya, Ş., Kaya, O. ve Soydan, M. E. (2022). Üniversite öğrencileri örneğinde toplumsal cinsiyet algısı ile adil dünya inancı arasındaki ilişkiler. *Humanistic Perspective*, 4(2), 391-407. <https://doi.org/10.47793/hp.1048298>
- Kılınç, G., Nacar, G. ve Taşhan Timur, S. (2021). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algıları ile çatışma ve şiddete ilişkin farkındalıkları üzerine rol oynama senaryolarının etkisi. *Medical Sciences*, 16(2), 58-67 <https://doi.org/10.12739/NWSA.2021.16.2.1B0108>.
- Kılınç, N.Ö. ve Türkoğlu, N. (2023). Hemşirelik öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarının belirlenmesi. *Advances in Women’s Studies*, 5(1), <https://doi.org/10.15.10.5152/atakad.2023.22020>

- Kiboro, C.N. Gakuru, O.N., Misaro, J. ve Wokabi Mwangi, S. (2014). Role of social work in minimizing sexual and gender inequalities. *Research on Humanities and Social Sciences*, 4(14), 84-88.
- Korkmaz, K. ve Özbesler, C. (2022). Sosyal hizmet öğrencilerinin farklılıklara saygı düzeyleri ile toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişki. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(3), 867- 887. <https://doi.org/10.33417/tsh.994401>
- Kul Uçtu, A. ve Karahan, N. 2016. Toplumsal cinsiyet algısı ve şiddet eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 2882-2905.
- Lotfi, S., Özkan, A. O., Babacan, M. ve Akduman, Ö. (2022). Sosyal hizmet öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarının ve flört şiddeti tutumlarının çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(2), 463-482. <https://doi.org/10.33417/tsh.983536>
- Mathiyazhagan, S. (2022). Field practice, emerging technologies, and human rights: The emergence of tech social workers. *Journal of Human Rights and Social Work*, 7, 441–448 <https://doi.org/10.1007/s41134-021-00190-0>
- Özan, S., Miman, Ö., Güvercin, C.H. ve Demiroğlu Uyanıker, Z. (2020). Yapılandırılmış bir eğitim modülünün, tıp fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet ve flört şiddetine yönelik algı ve tutumlarına etkisi. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 19(58), 24-41 <https://doi.org/10.25282/ted.619272>
- Özaydınlık, K.Ö. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye’de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (33), 93-112 <https://doi.org/10.21560/spcd.03093>
- Özdemir, L., Batga, B. ve Uçar, B. (2019). Öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarını etkileyen demografik niteliklerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(24), 212-228. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.500392>
- Özpulat, F. ve Özvarış, Ş.B. (2019). Akşehir sağlık yüksekokulu öğrencilerinin özyeterlilik düzeyleri ve toplumsal cinsiyet algılarının belirlenmesi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 28(2), 98-107 <https://doi.org/10.17942/sted.431011>
- Roberts, M., Turner, W., Howard, L.E., Gilles, E.E. ve Statham, A. (2019). Gender and social justice: An examination of attitudes and behaviors among undergraduate liberal arts students. *Affilia: Journal of Women and Social Work*, 34(4) 552-567. <https://doi.org/10.1177/0886109919866151>
- Sarı, R.İ. (2022). Öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet eşitliği algısı ve teknoloji kullanım seviyeleri arasındaki ilişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya
- Scourfield, J.B. (2002) Reflections on gender, knowledge and values in social work. *British Journal of Social Work*, 32(1), 1–15.
- Set, B. D. ve Epli, H. (2023). Beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerin algıladıkları ebeveyn kabul-red düzeyi ile toplumsal cinsiyet algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), 281-287.
- Sezgin, F.H. (2023). Evaluation of gender perceptions of university students. In: Socio-Economic Implications of Global Educational Inequalities Ed. Gamze Sart, Pınar Tokal, Nursel Aydınтуğ Myrvang. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-0693-2.ch013>, IGI Global
- Stake, J. E., ve Rose, S. (1994). The Long-term impact of women’s studies on students’ personal lives and political activism. *Psychology of Women Quarterly*, 18(3), 403-412. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1994.tb00463.x>

- Sumbas, E. ve Erdemir, N. (2019). toplumsal cinsiyet rolleri tutumu ile duygu düzenleme arasındaki ilişki. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 117-125.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2015). Using multivariate statistics. (6th edition). Allyn & Bacon/Pearson Education. 6. Basımdan Çeviri: Mustafa Baloğlu, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara
- Tuna Uysal, M., Tan Eren, G. ve Şimşek, E. (2019). Toplumsalın doğallaştırılması: Erken evliliklerde toplumsal cinsiyet algısı. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 47, 196 – 220.
- Uzun, Z., Erdem, E., Erdem S., Güç, K. ve Şafak Uzun, A.M. (2017). Toplumsal cinsiyet algısı ve toplumsal cinsiyet rollerine eğitimin etkisi: Deneysel bir çalışma. *International Journal of Human Sciences*, 14(1), 678-693. <https://doi.org/10.14687/jhs.v14i1.4354>
- Üstgörül, S. Önür, H. ve Tekin Önür, H. (2020). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algıları ile cinsel tutumlarının incelenmesi. *Al-Farabi International Journal on Social Sciences*, 5(3), 77-87.
- World Economic Forum, (2024). Global Gender Gap Report 2024. https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2024.pdf
- World Health Organization (2024). Gender and health, https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1
- Yanikkerem, E., Topsakal, Ö. ve Boz, A. (2020). Sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet eşitliği tutumlarının incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 164-171. <https://dx.doi.org/10.33631/duzcesbed.534403>
- Yudulmaz, S. (2022). Geç ergenlikte saldırganlığın yordayıcıları: cinsiyet bağlamında akademik başarı, geleneksel ve eşitlikçi toplumsal cinsiyet algısı ile ilişkisi: Türkiye örneği. *Sosyoloji Dergisi*, 44, 221-248.

Güldalı, O. ve Çamur, G. (2024). Sosyal hizmet araştırması üzerine yeniden düşünmek: Eleştirel bir değerlendirme. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 5 (2), 129-142.
doi 10.61861/spshcd.1548098

DERLEME | REVIEW

Başvuru: 10/09/2024

Kabul: 31/12/2024

SOSYAL HİZMET ARAŞTIRMASI ÜZERİNE YENİDEN DÜŞÜNMEK: ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Rethinking Social Work Research: A Critical Evaluation

Olçay GÜLDALI¹

Gülsüm ÇAMUR²

¹ Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, olcy.guldali@gmail.com,
id 0000-0002-5697-4678

² Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, gulsum.camur@omu.edu.tr,
id 0000-0001-5116-2462

ÖZ

Günümüzde sosyal sorunların karmaşık, çok yönlü ve dinamik doğası sosyal hizmet teorisi ve uygulaması açısından yeni ve güncel bilgilerin üretilmesi ve geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda hem bilimsel bilgi elde etme aracı hem de uygulama yöntemi olan araştırma, sosyal hizmet disiplini açısından önemli bir yere sahiptir. Birey ve toplum sorunlarının çok yönlü ve dinamik doğasını anlamak ve analiz etmek; insanların yaşam koşullarını iyileştirmek; dezavantajlı, savunmasız ve ezilen birey, grup ve toplulukların sorun, ihtiyaç ve deneyimlerinin duyulmasını ve dikkate alınmasını sağlamak; etkili, adil, kapsayıcı ve insancıl politika ve hizmetlerin geliştirilmesini teşvik etmek; insan hakları ve sosyal adaleti desteklemek için sosyal hizmet araştırması vazgeçilmez bir araç ve yöntem olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışma baskı, tahakküm ve sömürünün olmadığı bir dünya tasavvuru ve idealinden dolayı sosyal hizmet disiplininin pozitivist araştırma yaklaşımından ziyade eleştirel ve özgürleştirici bir araştırma yaklaşımını temel alması gerektiğini savunmaktadır. Bu kapsamda bu çalışmada bilim, araştırma ve sosyal hizmet arasındaki ilişki, sosyal hizmet araştırmasının tanımı ve kapsamı, sosyal hizmet araştırmasının amacı ve işlevleri, nasıl bir sosyal hizmet araştırması anlayışına gereksinim duyulduğu ele alınacak ve tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bilim, sosyal hizmet, sosyal hizmet araştırması, eleştirel yaklaşım

ABSTRACT

Today, the complex, multifaceted and dynamic nature of social problems requires the production and development of new and up-to-date information in terms of social work theory and practice. In this context, research, which is both a means of obtaining scientific knowledge and a method of practice, has an important place in terms of social work discipline. Social work research stands out as an indispensable tool and method to understand and analyze the multifaceted and dynamic nature of individual and community problems; to improve

people's living conditions; to ensure that the problems, needs and experiences of disadvantaged, vulnerable and oppressed individuals, groups and communities are heard and taken into account; to promote the development of effective, fair, inclusive and humane policies and services; and to support human rights and social justice. This study argues that social work discipline should be based on a critical and emancipatory research approach rather than a positivist research approach due to the vision and ideal of a world without oppression, domination and exploitation. In this context, in this study, the relationship between science, research and social work, the definition and scope of social work research, the purpose and functions of social work research, and what kind of social work research understanding is needed will be assessed and discussed.

Keywords: Science, social work, social work research, critical approach

GİRİŞ

Batı'da Sanayi Devrimi'nin yarattığı büyük çaplı toplumsal altüst oluşu doğuran sanayileşme, kentleşme ve modernleşme gibi birbiriyle ilişkili süreçlerin ardından ortaya çıkan sosyal sorunların şiddetlenmesine verilen tepkilerin bir ürünü (Hugman, 2024) olarak 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra tarih sahnesine çıkan, kolonyalist ve kalkıncı politikaların etkisiyle zamanla dünyanın geri kalanına yayılan sosyal hizmet, bir meslek ve disiplin olarak doğuşu ve gelişimini bilimsel bilgiye borçludur (Karataş, 2001). Daha önceleri hayırsever, dini ve insani anlayış ve motivasyondan beslenen sosyal hizmet, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarından itibaren sosyal sorunların tanımlanması ve iyileştirilmesiyle ilgili gerçekleri ortaya çıkarmak ve aydınlatmak için yeni yollar vaat eden bir bilme biçimi olarak bilimi (Fraser, Taylor, Jackson and O'Jack, 1991) temel referans noktası alan ve bilimsel bilgi ve araştırmadan beslenen bir meslek ve disipline dönüşmüştür.

Meşru sınıflar ile tehlikeli sınıflar arasındaki alanı işgal eden, fiilen veya potansiyel olarak dışlananlar ile dâhil olanlar arasında konumlanan ve arabulucu bir rol üstlenen sosyal hizmet (Parton, 1996; O'Brien, 2011), bilimsel bir meslek ve disiplin olarak ortaya çıkışından bu yana bir bilme biçimi olarak bilimi temel referans noktası almış ve bilimsel bilgi ve araştırmadan beslenme arayışı içerisinde olmuştur. Bilimi temel alan bir meslek ve disiplin olarak gelişiminden bu yana sosyal hizmette "bilimsel bilgi temelini oluşturmaya ve geliştirmeye" (Ünlü, 1999: 118) oldukça önem verilmiş, ancak "sosyal hizmete bilimsel bir oryantasyon kazandırmak" kolay bir süreç olmamıştır (Acar ve Çamur Duyan, 2003: 2).

Sosyal hizmette tarihsel olarak bilimin ve bilimsel yöntemlerin meslek için bilginin geliştirilmesinde önemli olduğu kabul edilmiş olsa da, bilimin hiçbir zaman sosyal hizmet mesleğinin özüne entegre edilemediği; sosyal hizmet mesleğinin tarihsel ve ideolojik önyargısının teori yerine eylemi, bilimsel araştırma yerine uygulama içgörüsünü ve etkili sonuçlar yerine iyi niyetleri tercih ettiği; bunun da araştırmaya önem verilmemesine yol açtığı; bu köklü yönelimlerin geçmişte her ne kadar etkili ve uygun olsa da sosyal hizmette araştırma altyapısının gelişimini sınırlandırdığı ve mesleğin bilgi geliştirme faaliyetlerini önemsiz hale getirdiği; bu tarihsel bağlamda, sosyal hizmetin araştırmayı ihmal etmesinin süregelen bir durum olduğu (Lindsey & Kirk, 1992) yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Bu eleştirilerin bugün de geçerliliğini bir ölçüde koruduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Buna rağmen Marthiensen (2011)'in de vurguladığı üzere son yıllarda sosyal hizmette bilimsel gelişmeye duyulan ihtiyaç, sosyal hizmetin araştırma ve sosyal bilimlerle olan ilişkisini güçlendirdiği belirtilmektedir.

Küreselleşme ve neoliberal politikaların yükselişiyle ivme kazanan yoksulluk, gelir adaletsizliği, ayrımcılık gibi çeşitli insan hakları ihlalleri ve eşitsizlik biçimlerinin giderek yaygınlaştığı bir dünyada (Güldalı ve Şatıroğlu Güldalı, 2022) birey, aile, grup ve toplulukların temel insani gereksinimlerini karşılamasına yardım etmek, toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliklerle mücadele etmek, sosyal sorunları azaltmak, insan ve toplum refahını artırmak, insanların güçlenmesi ve özgürleşmesini desteklemek sosyal hizmet mesleği ve disiplininin temel amaçları arasında yer almaktadır. Bu amaçları hayata geçirmek için sosyal hizmet araştırması önemli bir yere ve konuma sahiptir. Bu kapsamda bilimsel bilgi üretme aracı ve yöntemi olan araştırma, birey ve toplum sorunlarını anlamak ve özellikle savunmasız ve dezavantajlı birey, aile, grup ve topluluklara yönelik yaşam koşullarını, sorun, ihtiyaç ve beklentilerini değerlendirerek insan hakları ve sosyal adaletten beslenen etkili sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirmek için önemli bir yer işgal etmektedir.

Sosyal hizmet mesleğinin ontolojik ve epistemolojik temellerini sorgulamak, baskıcı sosyal hizmet uygulamalarını dönüştürmek, mevcut uygulama metotlarını ve teorilerini gözden geçirmek ve iyileştirmek, yeni uygulama metotları ve teorileri geliştirmek, birey ve toplum sorunlarının çok yönlü ve dinamik doğasını anlamak ve analiz etmek, adil, hak temelli, etkili ve kapsayıcı sosyal politika ve hizmetlerin geliştirilmesini desteklemek için sosyal hizmet araştırması vazgeçilmez bir araç ve yöntem olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda baskı, tahakküm ve sömürünün olmadığı alternatif bir dünya özlemi ve tasavvuru nedeniyle sosyal hizmet disiplininin eşitsiz “güç ilişkileri ve yapısal analizi yok say(an)” (Hatiboğlu, 2012: 12) pozitivist araştırma yaklaşımından ziyade eleştirel ve özgürleştirici bir araştırma yaklaşımını temel alması gerektiğini savunan bu çalışmada bilim, araştırma ve sosyal hizmet arasındaki ilişki, sosyal hizmet araştırmasının tanımı ve kapsamı, sosyal hizmet araştırmasının amacı ve işlevleri, nasıl bir sosyal hizmet araştırması anlayışına gereksinim olduğu ele alınacak ve tartışılacaktır.

BİR BİLME BİÇİMİ OLARAK BİLİM, ARAŞTIRMA VE SOSYAL HİZMET

Bilim, gerçekleri veya doğruları sistematik olarak toplamaya ve kategorize etmeye çalışan (DeCarlo, 2018) bir bilme biçimidir. Bilim, birkaç münferit gözlemin ve sistematik olmayan/araştırmaya dayanmayan bilginin ötesine geçmediği belirtilen deneyim, sezgi, otorite ve gelenek (Krysiak & Finn, 2015) gibi çeşitli bilme biçimleri karşısında 18. yüzyıldan itibaren ayrıcalıklı bir yer işgal etmeye başlamıştır. Gerçeği keşfetmenin yegâne yolu olarak görülen bilim, zamanla diğer bilme biçimleri karşısında hegemonik bir üstünlük kazanmıştır. Oysa, Davis (2018)'in de vurguladığı gibi bilgi edinme yol ve yöntemlerinden yalnızca biri olan bilimin amacı, mutlak doğru ve gerçekler ortaya koymak değil, olgularla ilgili daha iyi düşünme yol ve yöntemleri konusunda ilham vermektir.

Öte yandan diğer bilme biçimleri karşısında ayrıcalıklı bir yere sahip olsa da bilimin son iki yüzyıldır hakikatin tek ve en kesin biçimi olduğu yönündeki iddiasının artık geçerli olmadığı, diğer bilme biçimlerini ideolojik, spekülasyon ve güvenilmez olmakla eleştiren bilimin de benzer eleştirilere maruz kaldığı (Wallerstein, 2013) görülmektedir. Eleştirel sosyal hizmet perspektifinden bakıldığında diğer bilme biçimlerini bütünüyle yok saymak veya görmezden gelmek; bilimi de mutlak, yanılmaz tek

geçerli bilme biçimi olarak kabul etmek doğru bir yaklaşım değildir. Sosyal hizmet disiplini açısından bilmenin, Davis (2018)'in de belirttiği gibi düşünmenin ve dünya ile etkileşim kurmanın farklı alternatif, yol ve olanaklarının bulunduğu ve bunun da umut verici bir şey olduğunu gözden kaçırmamak gerekmektedir.

Ötekileştirilen, dışlanan ve görmezden gelinen birey, grup ve toplulukların yaşam koşullarını iyileştirmeyi ve temel haklarını desteklemeyi (Rogers ve diğ., 2019), hem bireyin hem de toplumun refahını korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan sosyal hizmet disiplini (Thompson, 2013), ortaya çıkışı ve gelişiminden bu yana bilimsel bilgiyi referans alma ve bilimsel bilgi üretme çabası içinde olmuştur (Duyan, 2010). Bununla birlikte sosyal hizmet disiplininin bütünleştirici bilimsel bilgi temeline henüz tam olarak ulaşamadığı belirtilmektedir (Cnaan & Dichter, 2008). Sosyal hizmet mesleğinin bilimle ve bilimsel bilgiyle ilişkisi çoğu zaman ikircikli ve pragmatik olmuştur. Sosyal hizmet, pratikte ihtiyaç duyduğu oranda bilimsel bilgiyle “pragmatik bir ilişki” (Akbaş, 2014: 24) kurmuştur. Bu durum sosyal hizmetin ayırt edici bir sosyal bilim dalı olarak kendine özgü bilgi üretme ve bilime katkı sağlama çabasının yeterince gelişmemesine ve büyük oranda diğer sosyal bilim dallarından beslenen disiplinlerarası bir alan olarak kalmasına neden olmuştur.

Bilinenleri sorgulamayı ve bilinmeyenleri ise bilinir hale getirmeyi amaçlayan araştırmancının (Ramazan, 2021) her akademik disiplinin temel felsefesini, ilkelerini ve uygulamalarını desteklemek ve gözden geçirmek için bir çerçeve sağladığı vurgulanmaktadır (Gibs & Stirling, 2013). Akademik bir meslek ve disiplin olması, sosyal hizmetin bilimi temel referans noktası olarak almasını ve bilimin üzerinde yükseldiği temel bir araç ve yöntem olarak araştırmadan beslenmesini gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda araştırma, sosyal hizmet açısından vazgeçilmez bir konuma sahiptir. Krysik & Finn (2015)'in de vurguladığı üzere araştırma, sosyal hizmet uzmanlarına bildiklerini düşündükleri şeyleri nasıl bildiklerini sorgulamayı ve eleştirel açıdan değerlendirmeyi, bilimsel yöntemlere dayansa bile bilgi iddialarına şüpheyle yaklaşmayı öğreten bir süreç olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda araştırma, sosyal hizmet mesleğinin en önemli bileşenlerinden biri olup mesleğin amaç ve hedeflerine ulaşmada önemli bir role sahiptir (Selçuk, 2017).

Sosyal hizmette teori, uygulama ve araştırma ayrılmaz bir bütün olup birbirleri arasında döngüsel ve dinamik bir ilişki söz konusudur. Bu bağlamda sosyal hizmet araştırmasının, teori ve uygulama arasında “köprü görevi” (Buz ve Akçay, 2015: 15) gören bir işlevinin olduğu belirtilmektedir. Sosyal hizmet uygulamasına bilimsel dayanak ve çerçeve oluşturmak ve yön vermek için teoriye, teoriyi gözden geçirmek ve teorinin besleneceği bir dayanak oluşturmak için uygulamaya, teori ve uygulamayı bütünleştirmek ve geliştirmek için ise araştırmaya ihtiyaç vardır. Bu bakımdan araştırma, sosyal hizmetin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır.

SOSYAL HİZMET ARAŞTIRMASININ TANIMI VE KAPSAMI

Toplumsal dünyanın doğası, mesleğin başlangıç noktasıdır çünkü sosyal hizmet uygulamalarının çoğu toplumsal, politik ve ekonomik koşullara yanıt niteliğindedir. Sosyal hizmet uygulamaları ister politikayı etkilemeyi veya değerlendirmeyi, ister toplumla çalışmayı, ister bireylere veya gruplara yardım

etmeyi amaçlasın, toplumsal dünyadaki koşullara yanıt olarak ortaya çıkmaktadır (Engel & Schutt, 2017). Bu bağlamda birey, aile, grup ve toplulukların ihtiyaçları ve sorunlarını ve sosyal hizmet uygulamalarını biçimlendiren toplumsal, politik ve ekonomik koşulların çeşitli boyutlarını ortaya koymak ve daha adil ve eşitlikçi bir toplum idealini desteklemek için bilimsel ve sistematik araştırmaya ihtiyaç vardır.

Bir sosyal hizmet yöntemi olan sosyal hizmet araştırmasının (Acar ve Çamur Duyan, 2003), mesleki uygulamayla ilgili sorunlardan doğduğu, sosyal hizmetin bilgi temelini inşası ve gelişimine katkı sağladığı vurgulanmaktadır (Ünlü ve Karataş, 1990). Sosyal hizmet araştırması, çeşitli araştırma metodları kullanılarak sosyal hizmet uygulamalarında karşılaşılan sorunlara çözüm üretmek amacıyla ihtiyaç duyulan bilginin üretilmesini ifade etmektedir (Lal Das, 2010). Sosyal hizmet araştırmasının aynı zamanda sosyal hizmetle ilgili anlaşmazlık, belirsizlik veya bilgi eksikliği olan sorulara yanıt bulmayı ve sosyal sorunların azaltılmasına ve refahın geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlayan bir araştırma olarak tanımlandığı görülmektedir (Wilson, Ruch, Lymbery & Cooper, 2011). Sosyal hizmet araştırmasının, hem sosyal hizmet mesleğinin bilimsel temelini desteklemek için kullanılan bir yöntem hem de insanların toplumsal koşullarını iyileştirmek için kullanılan bir araç (Krysiak ve Finn, 2015) olduğu vurgulanmaktadır. Sosyal hizmet araştırmasının sosyal hizmetin özgürleştirici hedeflerine ulaşmasına yardımcı olabilecek yöntemlerden biri olduğu (D’Cruz & Jones, 2004), ayrıca “sosyal sorunların anlaşılması ve çözümlenmesine yönelik bilgi, hizmet modelleri ve politika üretme amacı güden” (Zengin ve Çalış, 2017: 1261) bir araştırma olarak tanımlandığı dikkat çekmektedir.

“Sosyal hizmet araştırmasının genel olarak sosyal hizmet uygulamalarının, teorilerinin, bilgilerinin, etkileşimlerinin, müdahalelerinin ve sistemlerinin ve bunların hizmet kullanıcıları üzerindeki etkilerinin sürekli olarak araştırılması, tanımlanması, analiz edilmesi, eleştirilmesi, değerlendirilmesi ve açıklanması” olarak (Gibbs, 2005: 136; akt. Gibbs & Stirling, 2013) tanımlandığı da görülmektedir. Sosyal hizmet araştırmasının özellikle baskı altındaki, dezavantajlı ve yoksul bireylerin durumuna odaklanan, bireylerin toplumsal, ekonomik ve politik bağlam içerisinde eylemde bulunan bir özne olarak kuramsallaştırılmasını gerektiren, araştırma sürecini yapısal değişim olasılığını destekleyen bir müdahale olarak gören bir araştırma olduğu da belirtilmektedir (McDermott, 1996).

Araştırmaya dayalı bilgidен yararlanma ve araştırma yapma sorumluluğu sosyal hizmet uzmanlarının etik sorumlulukları arasında yer almaktadır (Krysiak ve Finn, 2015). Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları, bireysel ve toplumsal değişimi teşvik etmek için araştırmayı temel almaktadırlar (DeCarlo, 2018). Sosyal hizmet uzmanlarının hizmet sundukları birey, aile, grup ve toplulukları dezavantajlı hale getiren nedenleri ve onların yaşam koşulları ve deneyimlerini, hizmet alanlarla kurdukları ilişkileri, içinde yer aldıkları ve uygulama yaptıkları toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik bağlamları eleştirel açıdan gözden geçirmeleri ve değerlendirmeleri, baskıcı yapılara meydan okumaları, yaptıkları uygulamaları sorgulayarak güçlendirme ve özgürleşmeye hizmet edecek şekilde dönüştürmeleri açısından sosyal hizmet araştırması önemli bir yere sahiptir.

Sosyal hizmet uzmanlarının temelde araştırma tüketicisi ve araştırma üreticisi rollerinin bulunduğu belirtilmektedir (Ünlü, 1999). Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarından hem araştırma bulguları ve sonuçlarından yararlanmaları hem de araştırma yapmaları beklenmektedir. Ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının, elde ettikleri araştırma bulguları ve sonuçlarını kamuoyu ve politika yapıcıların gündemine taşıyarak savunmasız ve dezavantajlı birey, grup ve toplulukların lehine adil, hak temelli, etkili ve kapsayıcı politika ve hizmetlerin geliştirilmesi konusunda savunuculuk rollerinin olduğu da belirtilmelidir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının hem araştırma metod ve teknikleri konusunda yeterli donanıma haiz olması hem de araştırma tasarlama ve yürütme konusunda “olumlu tutum ve motivasyona” (Ünlü, 1999: 123) ve eleştirel bir yaklaşıma sahip olması önemli bir gerekliliktir.

SOSYAL HİZMET ARAŞTIRMASININ AMACI VE İŞLEVLERİ

Toplumsal yapının ve yaşam koşullarının değişmesi ve dönüşmesi sosyal sorunların sürekli olarak değişmesi ve biçim değiştirmesine neden olmaktadır (Beydili Gürbüz, Adıgüzel ve Akçay, 2017). Bu bağlamda sosyal sorunların karmaşık, çok boyutlu ve dinamik doğası sosyal hizmet teorisi ve uygulaması açısından yeni ve güncel bilgilerin üretilmesi ve geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu gereksinimin karşılanması için sosyal hizmet araştırması önemli bir gereklilik olarak gündeme gelmektedir. Bir disiplin ve meslek olarak sosyal hizmetin misyon ve amaçlarını destekleyecek bilgiyi geliştirmek (IAS-SW, 2014), toplumsal eşitsizlik ve adaletsizlikleri sorgulamak ve görünür kılmak, eşitsiz güç ilişkilerine meydan okumak, baskıcı sosyal hizmet uygulamalarını sorgulamak ve dönüştürmek insan hakları ve sosyal adaleti desteklemek ve Dominelli (2015)'nin de vurguladığı üzere birey ve toplum refahını artıracak bireysel ve toplumsal değişimleri yaratmak ve teşvik etmek, sosyal hizmet araştırmasının amaçları arasında yer almaktadır.

Mevcut bilgiyi eleştirel açıdan gözden geçirmek, bilginin gelişimine katkıda bulunmak, bilimi desteklemek (Krysiç ve Finn, 2015), uygulamaya yönelik bilimsel çerçeve oluşturmak (Reid, 1987; akt. Ünlü, 1999), sosyal hizmetin bilgi temelini geliştirmek ve güçlendirmek, teori ve uygulamayı bütünleştirmek, uygulamaya dönük bilgi üretmek, birey, grup ve toplulukları etkileyen sosyal, ekonomik, politik ve çevresel faktörleri daha iyi tanımak ve anlamak, müracaatçıların yaşam koşullarını, deneyimlerini, bakış açılarını, gereksinimlerini ve beklentilerini daha iyi anlamak ve değerlendirmek, müracaatçıların sosyal refah hizmetlerinden daha etkili bir şekilde yararlanmasını sağlamak, sosyal hizmet uygulamasının etkililiğini değerlendirmek, yeni sosyal hizmet modelleri geliştirmek sosyal hizmet araştırmasının önemli işlevleri arasında bulunmaktadır.

Özellikle bireysel, kişilerarası ve daha kapsamlı toplumsal ve yapısal sorunların ve bu sorunların yarattığı sonuçların anlaşılmasına yardımcı olmak, insanların yaşamlarının değişen bağlamlarını, ihtiyaçlarını ve kaynaklarını değerlendirmek, özellikle dışlanmış ve savunmasız birey, grup ve topluluklara yönelik politika, program ve hizmetlerin geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesini teşvik etmek, sosyal refahı artırmak ve insan haklarını, sosyal, ekonomik ve ekolojik adaleti geliştirmek sosyal hizmet araştırmasının işlevleri arasında yer almaktadır (IAS-SW, 2014). Göz ardı edilen ve duyulmayan dezavantajlı, savunmasız ve ezilen birey, grup ve toplulukların seslerinin ve deneyimleri-

nin duyulmasını ve dikkate alınmasını sağlamak (O'Connor et al., 2005; akt. D'Cruz & Jones, 2004; McDermott, 1996), sorun, ihtiyaç, talep ve beklentilerini anlamak, bunları kamuoyunun ve politika yapıcılarının gündemine taşımak, adil, kapsayıcı ve insancıl politika ve hizmetlerin geliştirilmesini teşvik etmek sosyal hizmet araştırmasının önemli işlevleri arasında bulunmaktadır.

Dezavantajlı, savunmasız ve ezilen birey, grup ve toplulukların “yaşamlarının kişisel ve yapısal bileşenleri arasında bağ kurmalarını”, “baskının nasıl işlediği(ne) ve günlük etkileşimler içinde ve günlük etkileşimler aracılığıyla nasıl yeniden üretildiği(ne)” dair farkındalık kazanmalarını (Dominelli, 2021: 28-113), içinde buldukları koşulları çıkışı olmayan bir şey olarak değil “dönüştürebilecekleri kısıtlayıcı bir durum olarak” (Freire, 2008: 27) görmelerini sağlamak ve direnme, meydan okuma ve öz-gürleşme mücadelelerini desteklemek sosyal hizmet araştırmasının dikkate değer işlevleri arasında yer almaktadır.

NASIL BİR SOSYAL HİZMET ARAŞTIRMASI?

Giderek karmaşıklaşan ve küreselleşen dünyada sosyal hizmet uzmanlarının karşılaştığı sorunların birçoğu, kontrolsüz neoliberal piyasa mekanizmalarının yarattığı ya da derinleştirdiği yapısal eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır. Gelgelelim küresel düzene hâkim olan neoliberal siyasi gündemler, yönetsellik (managerialism) ve profesyonelleşmeden uzaklaşma ile karakterize edilen bireyci sosyal hizmet müdahale modellerini teşvik etmektedir. Neoliberalizme eleştiri getiren eleştirel ve radikal sosyal hizmet geleneklerini savunanlar, dar, teknikçi müdahalelerin insanların acılarının temel toplumsal nedenlerini gizlemek için kullanıldığını ve bir meslek olarak sosyal hizmetin temelinde yer insan hakları ve sosyal adalet değerleriyle çeliştiğini vurgulamaktadırlar (Martínez Herrero & Charnley, 2020). Bu bağlamda sosyal hizmet, bireylerin karşılaştığı sorunların daha geniş sosyal, ekonomik ve politik faktörler tarafından nasıl yapılandırıldığını görmezden gelmek veya hafife almak yönünde giderek artan bir baskıyla karşı karşıyadır (Hatton, 2008). Sosyal hizmetin artık yapısal perspektiften psikolojik ve terapötik bir perspektife doğru bir kayma yaşadığı, yapısal meseleleri ele almak ve analiz etmekten uzaklaştığı, yapısal eşitsizlik ve adaletsizliklere yeterince ilgi göstermediği, sosyal sorunlara bireysel açıklamalar getiren yaklaşımın sosyal hizmet disiplininde egemen bir anlayış olarak yeniden ortaya çıktığı belirtilmektedir (Herz & Johansson, 2011).

Sosyal hizmet araştırmaları, farklı epistemolojik temellere sahip çeşitli metodolojik yaklaşımlarla farklı şekillerde yürütülmektedir. Araştırmalardaki epistemolojik varsayımlar pozitivist nicel çalışmalardan yorumlayıcı nitel çalışmalara, katılımcı ve eylem odaklı yöntemlerin kullanıldığı çalışmalara kadar çeşitlilik göstermektedir (Rogers, 2012). Bu çeşitliliğe rağmen pozitivist yaklaşımdan beslenen, “performans kültürü”nü geliştirmeyi amaçlayan yönetsel (managerial) politikaların bir ürünü olan, sosyal sorunları ortadan kaldırmaktan ziyade yönetilmesi gereken durumlar olarak gören, sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamları dikkate almayan ve yerleşik uygulamaların etkililiğiyle ilgili araştırmaları teşvik eden kanıta dayalı yaklaşımın (Webb, 2001; Humphries, 2008; Reisch & Garvin, 2016) gündemde olduğu bir dönemde sosyal hizmet araştırmasının neye hizmet ettiği ve hizmet etmesi gerektiği önemli bir tartışma konusudur.

Zengin ve yoksullar arasındaki büyüyen uçurumda kendini gösteren sosyal yaşamın karmaşık gerçekleri ve sosyal adalet için verilen mücadeleler, eleştirel düşünme ve eylemi gerektirmektedir (Finn, 1994). Bir yandan insanların sömürücü kapitalist sisteme geri entegre edilmesine hizmet ederken bir yandan da kapitalist toplumun doğasında var olan eşitsizlik ve adaletsizliklerden en çok etkilenen insanları güçlendirmeye çalışan sosyal hizmetin (Thorpe, 2018) tarihsel açıdan hem meşrulaştırıcı hem de eleştirel bir işlevi bulunmaktadır (Pozzuto, 2000). Refah devletinin tasfiyesini ve verimlilik adına refah hizmetlerinin özelleştirilmesini beraberinde getiren, sosyal sorunlara piyasa temelli çözümler öneren ve bireysel sorumluluğu teşvik eden neoliberal dönüşüm ve saldırılara (Reisch & Garvin, 2016) rağmen sosyal hizmet mesleğinin mevcut sosyal düzene meşruiyet kazandıran bir sosyal kontrol formu ve aracı olmanın ötesinde eleştirel ve özgürleştirici işlevi ve idealini ön plana çıkarması (Pozzuto, 2000; Akbaş, 2007; Güldalı, 2014) ve sosyal adalet için daha güçlü bir ses olması (Hyslop, 2018) gerekmektedir. Sosyal hizmet araştırmasının ise gerçekliği toplumsal, ekonomik, politik vb. kompartımanlara ayıran (Montaño, 2012), gerçekliği çarpıtan ve bağlamı göz ardı eden pozitivist araştırma yaklaşımından ziyade “birey edimlerini etkileyen ve/veya belirleyen üst toplumsal-ekonomik-siyasal yapıları anlamaya” (Akbaş, 2007: 19) yönelen, insanların nasıl baskı altına alındığı ve baskıdan nasıl özgürleştirileceğini (Fay, 1987; akt. Peile & McCouat, 1997) ele alan eleştirel ve özgürleştirici bir araştırma yaklaşımını temel alması önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte araştırmanın bir yandan baskıcı yapı ve ilişkileri güçlendirmeye bir yandan da bunlara meydan okumaya hizmet edebileceğini (Field, 1991; akt. Martin, 2016) göz önünde bulundurduğumuzda sosyal hizmet araştırması bir yandan baskıcı yapı, ilişki ve pratikleri güçlendirmenin bir yandan da bunlara meydan okunmanın bir araç ve yöntemi olabilir. Bu bağlamda sosyal hizmet araştırmasının, sosyal hizmetin sosyal kontrol işlevine meydan okuması, eşitsizliğe neden olan toplumsal, ekonomik ve politik düzeni eleştirel açıdan değerlendirmesi, insanların kişisel deneyimleri ile bu deneyimleri şekillendiren baskıcı yapılar arasındaki bağlantıları ve eşitsiz güç ilişkilerini açıkça ortaya koyması, insanların içinde buldukları eşitsiz konumlarını hak ettikleri duygusunun üstesinden gelmelerine, yani içselleştirilmiş baskıyla mücadele edebilmelerine yardımcı olması, insanların özgürleşmesini ve adaletsiz mevcut düzene uyumundan ziyade ilerici sosyal değişimi (özgürleştirici sosyal dönüşümü) hedeflemesi (Fook, 1993; akt. Morley & Ablett, 2017; Healy, 2000; Hatton, 2008) önemli bir gerekliliktir. Öte yandan sosyal hizmet araştırmasının baskı altındaki ve dezavantajlı bireyleri müdahalenin hedefi olmaktan ziyade (Finn, 1994) eylemde bulunan aktörler ve “potansiyel partnerler olarak” (Gibbs, 2001: 30) görmesi, onların dünyayı anlama ve algılama biçimlerini, öznel deneyimlerini, hayatta kalma ve direnme becerileri ve biçimlerini, başetme stratejilerini, acı ve umutlarını dikkate alması ve göz önünde bulundurması gerekmektedir.

Araştırma, insanları ve fikirleri baskı altında tutmak için kullanılabileceği gibi insanlara saygı duymak, onları güçlendirmek ve özgürleştirmek için de kullanılabilir (Potts & Strega, 2005). Bilgiyi yalnızca ampirik gerçekliğin bir yansıması olarak gören, meşru bilginin zamandan ve mekandan bağımsız ve genellenebilir olduğunu varsayan (Fook, 2023) ve bilginin toplumsal olarak nasıl inşa ve kontrol edildiği, nasıl kullanıldığı ve kimin çıkarlarına hizmet ettiğine dair önemli soruları gizleyen (Brown & Strega, 2005) pozitivist yaklaşıma göre araştırmanın amacı toplumsal olay, olgu ve durumları açık-

lamak, öngörmek ve denetim altına almaktır. Eleştirel ve özgürleştirici yaklaşıma göre ise araştırma baskı ve ayrımcılığı üreten ve pekiştiren yapısal faktörlere meydan okumanın, insanları güçlendirme ve özgürleştirmenin bir yolu ve aracını ifade etmektedir.

Bu kapsamda sosyal hizmet, uyumlaştırıcı değil özgürleştirici bir misyona hizmet etmeyi amaçlıyorsa bilgi üretimini insanların mevcut düzene uyum sağlaması ve denetim altına alınmasının bir koşulu olarak gören, “sosyal sorunları -ekonomik, politik, sosyolojik, kültürel- bağlamından kopararak tümüyle Avrupa-merkezli bir çerçevede ele al(an)” (Akbaş, 2014: 11) ve “bireysel davranışları daha geniş toplumsal ve politik bağlamdan soyutlayarak ‘neyin işe yaradığına’ odaklanan” (Humphries, 2016) pozitivist araştırma yaklaşımını değil, bilgiyi insanların özgürleşmesi ve güçlenmesi adına üreten ve kullanan eleştirel ve özgürleştirici araştırma yaklaşımını temel almalıdır. Aksi durumda Humphries (2016)’in de vurguladığı üzere sözde bilimsel pozitivist araştırma yaklaşımında ısrar edilmesi ve sosyal hizmet araştırmasını kavramsallaştırmanın tek meşru yolu olarak dar, bireyci, uygulama odaklı bir yaklaşımın benimsenmesi, onlarca yıldır süregelen epistemolojik ve metodolojik tartışmaları görmezden gelmeye ve aynı zamanda sosyal hizmet uygulamasının kısır, mekanik ve çarpık bir şekilde inşa edilmesine ve araştırmanın etik ve adil bir topluma katkısının göz ardı edilmesine neden olacaktır.

Bütün araştırmaların, öyle ya da böyle politik ve ideolojik bir yönelimi vardır (Karger, 1983). Her zaman birilerinin bakış açısından yapıldığı, raporlandığı, yorumlandığından dolayı bütün araştırmalar esasen taraflıdır. Bu bağlamda en önemli soru kimin tarafında olduğumuz sorusudur (Becker, 1967; akt. Humphries, 2016). Araştırma hem etik hem de politik bir faaliyet olduğundan taraf tutmak kaçınılmazdır (Humphries, 2016). Bu bağlamda etik ve politik bir uygulama olması nedeniyle sosyal hizmet araştırmasının çeşitli baskı, sömürü ve tahakküm biçimleri ve ilişkilerini üreten ve besleyen, “ne zaman konuşulacağı, ne söylemenin uygun olduğu ve kimin konuşacağı üzerinde normlar” oluşturan (Rossiter, 2024: 10) toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf vb. yapısal ve söylemsel baskı biçimlerini kesişimsel bir şekilde ele alması (Ife, 2017; Güldalı ve Şatıroğlu Güldalı, 2022) ve baskı altındaki ve dezavantajlı birey, grup ve topluluklardan yana taraf olması önemli bir gerekliliktir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Eşitsiz güç ilişkilerini, toplumsal eşitsizlik ve adaletsizlikleri üreten ve sürdüren yapı, mekanizma ve pratiklerin ortaya konularak birey ve toplum sorunlarına çözüm üretmek, insan ve toplum refahını artırmak, baskı altındaki ve dezavantajlı birey, grup ve toplulukların güçlenmesi ve özgürleşmesini desteklemek için sosyal hizmet araştırması önemli araç ve yöntemdir.

Sosyal hizmet araştırması, toplumsal yaşamın ve pratiklerin bireysel, kolektif ve kurumsal (siyasi ve ekonomik) yönleriyle eş zamanlı olarak ilgilenmeli; toplumsal (ve bireysel) gerçekliğin inşa edildiği çoklu düzeyleri aydınlığa kavuşturmak ve anlamak için çoklu yöntemlerden yararlanmalı; araştırmacıyı, kendi değer ve inançlarını eleştirel ve özdüşünümsel bir şekilde araştırmaya taşıyan bir aktör olarak görmeli; baskı altındaki, dezavantajlı ve yoksul bireylere odaklanmalı; araştırmaya katılanları araştırma sürecine dâhil eden ve işbirliğinde bulunmalarını sağlayan yöntemler kullanılmalı ve geliştirilmeli ve araştırma sürecinden bir uygulama biçimi olarak yararlanmalıdır (McDermott, 1996).

Sosyal hizmet araştırması, yalnızca sosyal hizmet uygulamasını desteklemek için değil aynı zamanda sosyal hizmet uygulamasını dönüştürmek için de önemli bir yere ve konuma sahiptir (McLaughlin, 2015). Sosyal hizmet araştırmasının hem sosyal hizmetin bilgi temelini geliştirmeye ve güçlendirmeye hizmet etmesi hem de baskı ve eşitsiz güç ilişkilerini yeniden üreten, insanların mevcut düzene uyum sağlamasını hedefleyen sosyal hizmet uygulamalarının dönüştürülmesine hizmet etmesi önemlidir.

Sosyal hizmet araştırmasının bir yandan dezavantajlı birey, grup ve toplulukların “kendileri adına konuşma”, “ne yapmak istediklerine karar verme” ve kendi adlarına harekete geçme hakkını” (Dominelli, 2021: 44) göz önünde bulundurması, diğer yandan ise baskıdan kurtulmayı destekleyen bilgi üretimini teşvik etmesi, araştırmayı özgürleştirici bir taahhüdün parçası olarak görmesi, eşitsiz güç ilişkilerinin analizine ve sistemik baskıların tanınmasına dayanan bir güçlendirme (Brown & Strega, 2005) ve özgürleşme pratiğine hizmet etmesi ve doğası gereği politik bir duruşa sahip olması önemli bir gerekliliktir. Sosyal hizmet mesleğinin toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliklerin, baskı, tahakküm ve sömürünün olmadığı bir dünya tasavvuru ve ideali bunu gerektirmektedir.

Paradigma, çeşitli ontolojik, epistemolojik ve metodolojik varsayımlardan oluşan, “bilimin ne olması gerektiğini” ve bilimsel bilgiye nasıl ulaşılabileceğinin yöntemini ortaya koyan bir referans çerçevesidir. Bu bağlamda “gerçekliğin nasıl bir şey olduğunu (ontoloji)” bilmemiz için “ne tür bilgiye (epistemoloji)” gereksinim duyduğumuzu ve bu bilgiye “nasıl ulaşacağımızı (metodoloji)” bilmemiz gerekmektedir (Dikeçligil, 2017: 11). Dolayısıyla sosyal hizmet disiplininin sosyal bilimlerdeki ontolojik, epistemolojik ve metodolojik tartışmaları yakından takip etmesi; “pozitivist labirentte veya post-modern karmaşada kaybolma tehlikesi”nden (Dikeçligil, 2017: 9) kurtulmak için sosyal bilimlerdeki paradigma tartışması ve dönüşümünden haberdar olması ve pozitivism ve post-modernizm arasında salınıp duran ontolojik, epistemolojik ve metodolojik yönelimini eleştirel açıdan gözden geçirmesi, teori, uygulama ve araştırmayı bütünleştiren bir perspektif inşa etmesi ve geliştirmesi önemli bir gereklilik olarak görülmelidir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışma, derleme bir makale olup etik kurul izni gerektirmemektedir.

ARAŞTIRMACININ KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, H. ve Çamur Duyan, G. (2003). Dünyada sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışı ve gelişimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(1), 1-19.
- Akbaş, E. (2014). Sosyal çalışmada çağdaş eleştirel perspektifler. SABEV Yayınları.
- Akbaş, E. (2007). Bir disiplin aracı olarak sosyal hizmetler. *Sosyal Politikalar Dergisi*, 2, 19-23.
- Beddoe, L. (2011). Investing in the future: Social workers talk about research. *The British Journal of Social Work*, 41(3), 557-575.
- Beydili Gürbüz, E., Adıgüzel, İ. B. ve Akçay, S. (2017). Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinin sosyal hizmet araştırması sürecindeki deneyimleri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(5), 1917-1927.
- Brown, L. & Strega, S. (2005). Introduction: Transgressive possibilities. In Leslie Brown & Susan Strega (Eds.), *Research as resistance: Critical, indigenous, and anti-oppressive approaches* (pp.1-18). Canadian Scholars' Press.
- Buz, S., ve Akçay, S. (2015). Sosyal hizmet araştırmasında etik. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(1), 149-161.
- Cnaan, R. A. & Dichter, M. E. (2008). Thoughts on the use of knowledge in social work practice. *Research on Social Work Practice*, 18(4), 278-284.
- Davis, W. (2018). Yol bilenler: Kadim bilgeliğin modern dünyadaki önemi. Kolektif Kitap.
- D'Cruz, H. & Jones, M. (2004). *Social work research: Ethical and political contexts*. Sage.
- DeCarlo, M. (2018). Scientific inquiry in social work. <https://openlibrary.ecampusontario.ca/item-details/?id=89f27f1f-d661-4d58-ba57-deb8320aec72#/>
- Dikeçligil, F. B. (2017). *Ontolojiyi hatırlamak: Sosyolojide yöntem sorunu*. Çizgi Kitabevi.
- Dominelli, L. (2021). *Baskı karşıtı sosyal çalışma: Teori ve pratik* (Çev. Ed.: Özlem Cankurtaran). Nika Yayınevi.
- Dominelli, L. (2005). Social work research: contested knowledge for practice, In Robert Adams, Lena Dominelli & Malcolm Payne (Eds.), *Social work futures: Crossing boundaries, transforming practice* (pp. 223-236), Palgrave Macmillan.
- Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet: Temelleri, yaklaşımları ve müdahale yöntemleri*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.
- Engel, R. J. & Schutt, R. K. (2017). *The practice of research in social work*. Sage Publication.
- Finn, J. L. (1994). The promise of participatory research. *Journal of Progressive Human Services*, 5(2), 25-42.
- Fook, J. (2023). *Social work: A critical approach to practice*. Sage Publication.
- Fraser, M., Taylor, M. J., Jackson, R. and O'Jack, J. (1991). Social work and science, many ways of knowing? *Social Work Research and Abstracts*, 27(4), 5-15.
- Freire, P. (2008). *Ezilenlerin pedagojisi*. Ayrıntı Yayınları.

- Gibbs, A. & Stirling, B. (2013). It's about people and their environment: Student social workers' definitions of social work research. *Social Work Education: The International Journal*, 32 (3), 317-330.
- Gibbs, A. (2001). Social work and empowerment-based research: Possibilities, process and questions. *Australian Social Work*, 54(1), 29-39.
- Güldalı, O. (2014). Sosyal hizmetin diyalektiği: Sosyal hizmete dair eleştirel çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(2), 163-175.
- Güldalı, O. ve Şatıoğlu Güldalı, P. (2022). Sosyal sınıf temelli insan hakları ve hak ihlalleri sosyal hizmet disiplinine dair çıkarımlar. İçinde Abdullah Işık (Ed.), Türkiye'de insan hakları ve sosyal hizmet: Yaklaşım ve uygulama (s.371-394). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hatiboğlu, B. (2012). Sosyal bilimlerin potansiyeli ve sosyal hizmet umudu. İçinde İbrahim Cılgı & Burcu Hatiboğlu (Der.), Sosyal bilim ve sosyal hizmet üzerine düşünceler (s.1-30). SA-BEV Yayınları.
- Hatton, K. (2008). New directions in social work practice. Learning Matters Ltd.
- Healy, K. (2000). Social work practices: Contemporary perspectives on change. Sage Publication.
- Herz, M. & Johansson, T. (2011). Critical social work: Considerations and suggestions. *Critical Social Work*, 12(1), 28-45.
- Hugman, R. (2024). Ama bu sosyal çalışma mı? Yanlış kimlikler üzerine bazı düşünceler (Çev.: Ömer Takak). *Heybe: Sosyal Hizmet ve Sosyal Politika Dergisi*, 7, 145-157.
- Humphries, B. (2016). Taking sides: Social work research as a moral and political activity. In Robin Lovelock, Karen Lyons and Jackie Powell (Eds.), *Reflecting on social work: Discipline and profession*. Routledge.
- Humphries, B. (2008). Social work research for social justice. Palgrave Macmillan.
- Hyslop, I. (2018). Neoliberalism and social work identity. *European Journal of Social Work*, 21(1), 20-31.
- Ife, J. (2017). İnsan hakları ve sosyal hizmet. Nika Yayınevi.
- International Association of Schools of Social Work (IASSW). (2014). The IASSW statement on social work research. <https://www.iassw-aiets.org/the-iassw-statement-on-social-work-research/>
- Karataş, K. (2001). Toplum merkezlerinde sosyal hizmet araştırması. İçinde K. Karataş (Ed.), *Toplum merkezlerinin desteklenmesi* (s.29-39). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Yayını.
- Karger, H. J. (1983). Science, research, and social work: Who controls the profession? *Social Work*, 28(3), 200-205.
- Krysik, J. L. ve Finn, J. (2015). Etkili uygulama için sosyal hizmet araştırması. Nika Yayınevi.
- Lal Das, D. K. (2010). Introduction to social work research. In Gracious Thomas (Ed.), *Social work research* (pp.1-20), Indira Gandhi National Open University Press.
- Lindsey, D. & Kirk, S. A. (1992). The continuing crisis in social work research: Conundrum or solvable problem? An essay review. *Journal of Social Work Education*, 28 (3), 370-382.

- Martin, M. (2016). Developing a feminist participative research framework: Evaluating the process. In B. Humphries & C. Truman (Eds.), *Re-thinking social research: Anti-discriminatory approaches in research methodology*. Routledge.
- Martínez Herrero, M. I. & Charnley, H. (2020). Resisting neoliberalism in social work education: learning, teaching, and performing human rights and social justice in England and Spain. *Social Work Education*, 40(1), 44-57.
- McDermott, F. (1996). Social work research: Debating the boundaries. *Australian Social Work*, 49(1), 5-10.
- McLaughlin, H. (2015). Sosyal hizmeti araştırmak. İçinde Robert Adams, Lena Dominelli & Malcolm Payne (Ed.), *Sosyal hizmet: Temel alanlar ve eleştirel tartişmalar* (s.185-198). Nika Yayınevi.
- Montaño, C. (2012). Social work theory-practice relationship: Challenges to overcoming positivist and postmodern fragmentation. *International Social Work*, 55(3), 306-319.
- Morley, C. & Ablett, P. (2017). Rising wealth and income inequality in Australia and New Zealand: A radical social work critique and response. *Aotearoa New Zealand Social Work*, 29(2), 6-18.
- O'Brien, M. (2011). Equality and fairness: Linking social justice and social work practice. *Journal of Social Work*, 11(2), 143-158.
- Parton, N. (1996). Social theory, social change and social work: An introduction. In N. Parton (Ed.), *Social theory, social change and social work* (pp.4-18). Routledge.
- Peile, C. & McCouat, M. (1997). The rise of relativism: The future of theory and knowledge development in social work. *The British Journal of Social Work*, 27(3), 343-360.
- Potts, K. & Strega, S. (2005). Becoming an anti-oppressive researcher. In Leslie Brown & Susan Strega (Eds.), *Research as resistance: Critical, indigenous, and anti-oppressive approaches* (pp.255-286). Canadian Scholars' Press.
- Pozzuto, R. (2000). Notes on a possible critical social work. *Critical Social Work*, 1(1).
- Ramazan, Y. (2021). Araştırmanın alfabesi. Babil Kitap.
- Reisch, M. & Garvin, C. D. (2016). *Social work and social justice: Concepts, challenges, and strategies*. Oxford University Press.
- Rogers, J. (2012). Anti-oppressive social work research: Reflections on power in the creation of knowledge. *Social Work Education: The International Journal*, 31(7), 866-879.
- Rogers, M., Whitaker, D., Edmondson, D. & Peach, D. (2019). Sosyal hizmet uygulaması için beceri geliştirmek. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Rossiter, A. B. (2024). Eleştirel sosyal hizmet üzerine bir değerlendirme (ev.: Olcay Güldalı). *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 1-12.
- Selçuk, O. (2017). Sosyal hizmet araştırma etiği: Bir sosyal hizmet doktora öğrencisinden yansımalar. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 21-34.
- Thompson, N. (2013). *Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak*. Dipnot Yayınevi.
- Thorpe, C. (2018). *Social theory for social work: Ideas and applications*. Routledge.

- Ünlü, E. ve Karataş, K. (1990). Sosyal hizmet araştırması ve SHÇEK'in son araştırma etkinlikleri. *Sosyal Hizmet*, 1(2), 4-15.
- Ünlü, E. (1999). Araştırmacı sosyal hizmet uzmanı. İçinde Nesrin Güran Koşar & Veli Duyan (Ed.), Prof. Dr. Sema Kut'a armağan: Yaşam boyu sosyal hizmet (s.118-128). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını.
- Wallerstein, I. (2013). Bilginin belirsizlikleri. Sümer Yayıncılık.
- Webb, S. A. (2001). Some considerations on the validity of evidence-based practice in social work. *The British Journal of Social Work*, 31(1), 57-79.
- Wilson, K., Ruch, G., Lymbery, M. & Cooper, A. (2011). *Social work: An introduction to contemporary practice*. Pearson.
- Zengin, O. ve Çalış, N. (2017). Türkiye'de sosyal hizmet araştırması: Son 10 yılda Sosyal Hizmet Anabilim Dallarında yazılan tezler üzerine bir inceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1260-1273.

Çetinkaya Büyükbodur A. (2024). Çevrimiçi (yeni bir sosyal çevrede) çocuk cinsel istismarının önlenmesinde sosyal hizmet uygulamalarının odağı. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 5 (2), 143-164. [doi](https://doi.org/10.61861/spshcd.1583456) 10.61861/spshcd.1583456

DERLEME | REVIEW

Başvuru: 12/11/2024

Kabul: 31/12/2024

ÇEVİRİMİÇİ (YENİ BİR SOSYAL ÇEVREDE) ÇOCUK CİNSEL İSTİSMARININ ÖNLENMESİNDE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARININ ODAĞI

Focus of Social Work Practices in Preventing Child Sexual Abuse Online (In a New Social Environment)

Ayşin ÇETİNKAYA BÜYÜKBODUR¹

¹ Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, aysin.cetinkaya@alparslan.edu.tr,

[orcid](https://orcid.org/0000-0002-8042-4174) 0000-0002-8042-4174

ÖZ

Çevrimiçi çocuk cinsel istismarı tüm dünyada üzerinde hassasiyetle durulan, koruyucu-önleyici, tedavi ve rehabilite edici programları ve sosyal hizmet uygulamalarını gerektiren çocuk ve aile refahını tehdit eden önemli bir sorun niteliği taşımaktadır. Çevrimiçi çocuk cinsel istismarı çocukların istismar görüntülerinin paylaşılmasından, çocuk bedeninin cinsel sömürü amacıyla kullanılmasına değin çok geniş bir yelpazede meydana gelebilmektedir. Bu çalışmada çevrimiçi çocuk cinsel istismarına, türlerine, aşamalarına, risk faktörlerine, faillerin özelliklerine, dünya da bu sorun alanına ilişkin koruyucu- önleyici çalışmalardan bazalarına ve çevrimiçi çocuk cinsel istismarının önlenmesinde sosyal hizmet uygulamalarının odağına değinilmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda çocuk refahı alanındaki sosyal hizmet uygulamalarının ekolojik yaklaşım ve kesişimsellik çerçevesinde çevrimiçi ortamları içerecek şekilde yapılandırılmasına, çevrimiçi çocuk cinsel istismarının önlenmesine yönelik araştırmalara, kanıta dayalı sosyal hizmet uygulamalarına gereksinim duyulduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Çevrimiçi çocuk cinsel istismarı, kesişimsellik, ekolojik yaklaşım, çocuk refahı

ABSTRACT

Online child sexual abuse is a significant problem that threatens the well-being of children and families, requiring sensitive attention all over the world and requiring protective-preventive, treatment and rehabilitative programs and social work practices. Online child sexual abuse can occur in a wide range of ways, from sharing images of child abuse to the use of children's bodies for sexual exploitation. This study aims to address online child sexual abuse, its types, stages, risk factors, characteristics of perpetrators, some of the protective-preventive studies on this problem area in the world, and the focus of social work practices in preventing online child sexual abuse. As a result of the study, it can be said that social work practices in the field of child welfare need to be structured to include online environments within the framework of the ecological approach and intersectionality, and that there is a need for research on the prevention of online child sexual abuse and evidence-based social work practices.

Keywords: Online child sexual abuse, intersectionality, ecological approach, child welfare

GİRİŞ

Çevrimiçi ortamların yer aldığı internet, coğrafi sınırların ötesinde ağ kurmayı ve topluluk oluşturmayı mümkün kılmakta, bilgi paylaşımını ve bilgi gelişimini kolaylaştırarak iletişimde hızlı erişimi sağlayabilmektedir. İnternet, çocuklara ve ergenlere öğrenme fırsatlarına ve kaynaklara erişim açısından çok sayıda fayda sağlamaktadır (Madigan vd., 2018). Dahası, internette yer alan çevrimiçi ortamlar çocukların ve ergenlerin yeni arkadaşlıklar, ilişkiler kurdukları ve kişilerarası etkileşimlerde buldukları ortamlardır. [UNICEF] (2017)'in yayınladığı rapora göre, dünyadaki gençlerin %71'i internete erişebilmektedir. Dünya nüfusunun yüzde ellisi çevrimiçi ortamlarda yer almaktadır ve bu nüfusun yüzde 30'undan fazlası çocuklardan ve gençlerden oluşmaktadır [UNESCO, 2019]. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Türkiye de çocukların internete erişimi ve kullanımı 2021 yılında %82,7 iken 2024 yılında %91,3 olmuştur. Cinsiyete göre çocukların internet kullanımı incelendiğinde; erkek çocukların %92,2'sinin kız çocukların ise %90,3'ünün interneti kullandığı, çocukların internette en fazla video izledikleri, %66,1'inin sosyal medyada hesaplarının olduğu belirlenmiştir (TÜİK, 2024). Yaş grupları incelendiğinde; cep telefonu/akıllı telefon kullanma oranları 6-10 yaş grubundaki çocuklarda %66,3, 11-15 yaş grubundaki çocuklarda ise %86,2 olarak saptanmıştır (TÜİK, 2024). İngiltere'de, 0 ile 2 yaş arasındaki çocukların %25'i ve 3 ile 5 yaş arasındaki çocukların %36'sı kendi tabletine sahiptir ve günde ortalama bir saatten fazla internette zaman harcamaktadır (Livingstone, 2017). Çocukların interneti erken yaşta kullanmaya başlamaları, kendi telefonlarına ve tabletlerine sahip olmaları ve internette giderek daha fazla zaman geçirmeleri onları çevrimiçi büyük risklerle karşı karşıya kalmalarının zeminini hazırlamaktadır (Çıkman, Salman ve Çalışkan, 2017). Turgut ve Kurşun (2019)'un yaptıkları araştırma sonucuna göre; 9 ila 16 yaş arasındaki çocukların %80'inin odalarında mobil internet kaynaklarına erişebildiğini ve bu kaynakları kullanırken zamanlarının çoğunu sosyal medya sitelerinde geçirdikleri ortaya çıkmıştır.

İnternetin çocuk kullanıcılarının 'medya konusunda bilgili, sosyal olarak desteklenmiş ve psikolojik olarak dayanıklı' olduğu yönünde yaygın bir varsayım vardır, ancak aslında çoğu çocuk böyle değildir (Drohan ve Faustini, 2019, s.19). Yeni iletişim ve bilgi teknolojilerinin gelişimi ve hızla yaygınlaşması, çocukların çevrimiçi ortamda cinsel olarak daha fazla mağdur edilmesine ve sömürülmesine yol açmaktadır (Jones ve Skogrand, 2006). İnternetin yaygınlaşması çocukların çevrimiçi cinsel istismara uğramalarına neden olabilecek birtakım riskleri (kontROLSÜZ iletişim ağları, pornografik içerikler ve sohbet odaları) ortaya çıkarmıştır (Keçe, 2018). Çocuk cinsel istismarı görüntülerinin kasıtlı olarak çevrim içi olarak üretilmesine, dijital ortama yüklenmesine ve dağıtılmasına neden olarak çocuk cinsel istismarına yeni boyutlar kazandırmıştır (Özçalık ve Atakoğlu, 2021). Siber uzayda dolaşan milyonlarca istismar görüntüsü ve on binlerce çevrimiçi ortamda cinsel istismara maruz kalmış çocuk bulunmaktadır ve bu sayılar giderek artmaktadır (Wei, 2011). Teknolojinin ve sosyal medya erişiminin artmasıyla birlikte, çevrimiçi çocuk cinsel istismarı (Ali vd., 2021; Patterson vd., 2022) yeni bir çocuk cinsel istismar biçimi olarak son yıllarda hakkında daha fazla araştırma yapılan çocukların iyilik haline zarar veren küresel bir sorundur (Henry ve Powell, 2016). Çevrimiçi çocuk cinsel istismarı; 18 yaş altındaki bir çocuğun mesajlaşma, e-posta, fotoğraf, sosyal medya, çevrimiçi sohbet, çevrimiçi yayın veya internet tabanlı video oyun platformları gibi kısmen veya tamamen elektronik iletişim ve

etkileşim biçimleri aracılığıyla cinsel istismarını ifade etmektedir (Hamilton-Giachritsis ve diğerleri, 2017). On sekiz yaş altı çocukların çevrimiçi ya da yüz yüze ortamlarda görüntülerinin kaydedilmesini ve siber alanda dağıtılmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda çocukların cinsel istismarı yalnızca yüz yüze istismarla sınırlı değildir, aynı zamanda çevrimiçi olarak da gerçekleşebilmektedir. Özellikle sosyal medya çocukların kandırılabilirliği ve manipüle edilebilirliği çeşitli riskleri barındırmaktadır (Reeves ve Crowther, 2019). Örneğin; Kamboçya'da istenmeyen cinsel yaklaşımlara, görüntülere ve yorumlara maruz kaldıklarını açıklayan çocukların yaklaşık üçte biri bunun sosyal medya aracılığıyla gerçekleştiğini ifade etmişlerdir (ECPAT, INTERPOL ve UNICEF, 2022).

Çevrimiçi çocuk cinsel istismarı çocuk ve aile refahını tehdit etmektedir. Bu kapsamda çevrimiçi çocuk cinsel istismarına değinilmesi, koruyucu-önleyici çalışmaların neler olabileceğinin belirlenmesi önemli görülmektedir. Çalışmada ekolojik yaklaşım ve kesişimsellik çerçevesinde çevrimiçi çocuk cinsel istismarını önlemeye yönelik sosyal hizmet uygulamalarının odağına değinilmesi amaçlanmıştır.

Çevrimiçi Çocuk Cinsel İstismarı, Etkileri ve Risk Faktörleri

Çocuk cinsel istismarı, Dünya Sağlık Örgütü tarafından sorumluluk, güven veya güç ilişkisi kullanılarak çocuğun tam olarak kavrayamadığı ve bilinçli onay veremediği ya da gelişimsel olarak hazır olmadığı, toplumun yasalarını veya sosyal tabularını ihlal eden çocuğun sağlığına, yaşamına, gelişimine, onuruna zarar veren ya da zarar verme potansiyeli taşıyan her türlü cinsel davranış olarak tanımlanmaktadır (World Health Organization, 1999, s.15; World Health Organization, 2003). Bunun yanı sıra bir çocuğun herhangi bir yasadışı cinsel aktiviteye girmesi için teşvik edilmesi veya zorlanması, fuhuşta veya diğer yasadışı cinsel uygulamalarda kullanılması, çocukların pornografi ve materyallerde sömürülmesi de çocuk cinsel istismarı (WHO, 1999, s. 15–16) olarak tanımlanmaktadır. Bu istismar türü çocuk bedeninin ticari cinsel sömürü aracı haline gelmesine neden olabilmektedir. Bu bağlamda çocuk refahı alanında çevrimiçi çocuğun cinsel istismarının önlenmesi birincil odak nokta haline gelmektedir. Çocuklarda 11-15 yaş aralığı temel bir risk faktörüdür, 16 yaşından büyük olmak ise riski azaltmaktadır (Internet Watch Foundation (IWF), 2018). Pereda ve diğerleri (2009), küresel ölçekte erkek çocuklarının %7,9'unun ve kız çocuklarının %19,7'sinin 18 yaşından önce cinsel istismara maruz kaldığını belirtmektedirler. Jones ve diğerleri (2012), ABD'de yaptıkları çalışmada çocukların %11'inin çevrimiçi cinsel istismara, %23'ünün ise pornografiye maruz kaldığını belirlemiştir. Kanada da 2003 yılında yapılmış bir araştırma sonucunda her 3 kız çocuğundan 1'inin ve her 6 erkek çocuğundan 1'inin bir tür çevrimiçi cinsel istismara maruz kaldığı belirlenmiştir. Avrupa da ve Amerika da çocukların %5 ile 25'i dijital ortamda zorbalıkla, çevrim içi ortamda cinsel içerikli materyallerle karşılaşmaktadırlar (Carr, 2017). İngiltere İnternet İzleme Vakfı 2022 yılı verilerine göre 2023 yılında çevrimiçi çocuk cinsel istismarına ilişkin görüntülerde %5'lik bir artışın oluştuğunu bildirmiştir (Internet Watch Foundation (IWF), 2023).

Çocuklara yönelik çevrimiçi cinsel istismar ile yüz yüze cinsel istismar arasında önemli bir örtüşme bulunmaktadır (Zweig vd., 2013). Siber takipçiler mağdurları hem gerçek dünyada hem de çevrimiçi mekanlarda takip edebilirler. Son yıllarda yapılan araştırmalar çevrimiçi cinsel istismarın önemli bir

bölümünün tanıdıklar ve akranlar tarafından gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır (Gewirtz-Meydan ve Finkelhor, 2020; Finkelhor vd., 2023). Çalışmalar dijital ortamda meydana gelen çocuk istismarının üçte ikisi ile dörtte üçünün aynı tacizciler tarafından yüz yüze gerçekleştiğini göstermektedir. Bu istismar biçimleri tamamen çevrimiçi olarak başlasa da, istismar yüz yüze olarak devam edebilir ve bazen bunun tersi de mümkün olabilmektedir. Çocuğun çevrimiçi cinsel istismarı ergenlik döneminde artabilmektedir. Çocukların ergenlik döneminde biyopsikososyal gelişimine paralel biçimde romantik ilişkilere ilgileri de başlamaktadır. Faillerde genellikle bu gelişimsel dönemde ortaya çıkan karşı cinse ilgiyi kullanabilirler. Bunun yanı sıra bazı çalışmalarda okullarda akran zorbalığına başvuran çocukların ileriki gelişim dönemlerinde ergenlik döneminde ve yetişkinlikte flört tacizi, cinsel tacize yönelebileceklerini göstermektedir (Espelage vd., 2016; Zych vd., 2021).

Çevrimiçi çocuk cinsel istismarının türleri arasında; kandırma (yani, bir çocuğun arkadaş edinilmesini ve istismara hazırlanmasını), cinsel taciz (yetişkinlerin çocukla cinsel sohbet girmesi), cinsel şantaj (çocuğa cinsel eylemlerde bulunması için şantaj yapılması) ve çocuk cinsel istismarı materyalinin üretilmesi ve dağıtılması (çocuk pornografisi) yer alır (Chauviré-Geib ve Fegert, 2024) ve bunların her biri elektronik iletişim teknolojileri (örneğin, sosyal medya, mesajlaşma) aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Genel olarak, çevrimiçi çocuğun cinsel istismarı, cinsel konuşmalar yapmak, cinsel videolar ve resimler dağıtmak ve çocukları çevrimdışı yüz yüze istismara hazırlamak gibi çeşitli eylemlerini kapsar (Joleby vd., 2020), kişisel cinsel tatmin, maddi kazanç, diğer pedofillerle etkileşim, çocuğun çevrimiçi canlı yayınlarına katılımı ve/veya çocukları çevrimiçi ve çevrimdışı cinsel eylemlerde bulunmaya teşvik etmek için istismara ilişkin materyalin görüntülenmesini, toplanmasını ve/veya dağıtılmasını içerir (Whittle ve Hamilton-Giachritsis, 2017). Çocuk refahı ve çocuk hakları perspektifinden bakıldığında, çocuk cinsel istismarı görüntüleri, zarar gören ve bu nedenle korunmaya ihtiyaç duyan çocuklara ilişkin kanıtlardır (Carr, 2003).

Quayle (2017), çevrimiçi cinsel istismarın 4 türüne dikkat çekmektedir:

1- Aşağılayıcı ifadeler içeren ve istenmeyen cinsel yaklaşımlara ve cinsel saldırıya yol açabilen cinsel istismardır. Bu istenmeyen cinsel ilgi, failin kurbanına örneğin cinsel hayatı veya cinsel aktiviteleri hakkında mesajlar göndermesi anlamına gelebilir. Fail, bu istenmeyen cinsel ilgiden, ister çevrimiçi ister yüz yüze olsun, bir tür cinsel işbirliği talep etmeyi amaçlayabilir.

2- Cinsel talepleri içeren cinsel istismardır. Burada yetişkin failer, çocuk istemeden cinsel aktiviteler hakkında cinsel olarak konuşmak ve kişisel cinsel bilgiler vermek için çocuklarla etkileşime girer.

3- Çocuğun hazırlığıdır. Hazırlayan istismar başlamadan önce çocuğun güvenini ve inancını kazanır.

4- Cinsel sömürüdür. Bu istismar biçiminde, çocuğun savunmasızlığı nedeniyle başlangıçtan itibaren iletişim eşitsizdir. Bu istismar türü failin çocuğu kolayca ikna etmesini ya da çocuğu zorlamasını içerir.

Çevrimiçi çocuk cinsel istismarının varyasyonları, örneğin "sexting" yoluyla çocuğun akran grupları içinde de bulunabilir. Sexting, küçük yaştaki ergenler tarafından resim ve videoların oluşturulması, paylaşılması ve iletilmesi olarak tanımlanır (Lenhart, 2009). Bu etkinlik akranlar arasında rızaya dayalı

olarak kabul edilebilirken, resim, video veya metinlerin rızaya dayalı olmayan dağıtımı yoluyla hızla siber zorbalık yapmanın veya başkasının mahremiyetini ihlal etmenin bir yolu haline gelebilir.

Çevrimiçi cinsel istismar çocuğun görüntülerinin canlı yayında paylaşılması, çocuk cinsel istismar materyalinin üretimi ve paylaşımı şeklinde olabilir. Çevrimiçi cinsel istismar görüntüleri, çocukların gerçek dünyada yaşadıkları istismarın daha sonra "sanal dünyada" yayınlanmış görsel kayıtları olarak karşımıza çıkabilmektedir (Jones ve Skogrand, 2006). Çevrimiçi cinsel taciz, kandırma dahil olmak üzere birçok biçimde ortaya çıkabilir ve şantajla sonuçlanabilir (Quayle vd., 2012).

Çocuk cinsel istismarının önemli ve kalıcı etkileri bulunmaktadır. Doğal veya insan eliyle gerçekleştirilen felaketlerin aksine, cinsel istismar özel bir yıkım meydana getirir, çocuğun kimliğine, bedenine, ruhuna, mahremiyetine ve umuda bir tür saldırıdır. Utanç, çocuğu, yakın sosyal çevrede bulunanları, tanıkları ve geniş toplulukları etkiler. Alan yazında çevrimiçi cinsel istismara maruz kalan çocuklarda yüz yüze çocuk cinsel istismarına benzer şekilde kendine zarar verme, uyku bozuklukları, korku, sosyal zorluklar, gergin aile ilişkileri, güven sorunları ve değersizlik duyguları (Joleby vd., 2020), öfke, saldırganlık, utanç, depresyon, somatizasyon bozuklukları, madde bağımlılığı, uygunsuz veya erken cinselleştirilmiş davranışların görülebileceği belirtilmektedir (Harvey ve Taylor, 2010; Berliner ve Elliott, 2002; Hunter, 2006). Ayrıca anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu ortaya çıkabilir. Araştırmalar, istismarın dijital ögesinin çocukların psikososyal sağlığını etkileyebileceğini göstermektedir (Hanson, 2017a). Çocuklarda cinsel istismar materyalinin görsel dağıtımı tekrar örselenmeye (Leonard, 2010), kendini suçlamaya ve ihanet duygularına (Quayle vd., 2012a) neden olabilir, duygusal, düşünsel ve davranışsal sorunlara yol açabilir (Hamilton-Giachritsis vd., 2020). Ebeveynlerin çocuklarına verecekleri uygunsuz tepkiler ve çocuğu desteklemeyen aile ortamı, çevrimiçi cinsel istismarın çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini daha da derinleştirebilir (Hanson, 2017b). Diğer istismar biçimlerine (fiziksel, duygusal, ekonomik vb.) maruz kalan çocuklar teknoloji temelli çocuk istismarı açısından daha fazla risk altındadırlar. Diğer istismar biçimlerine maruz kalmak çocuklarda yalnızlığa neden olabilir, çocuklar anlaşılmadıklarını düşünebilirler, ebeveyn desteğinden, sosyal destek ağlarından ya da onları koruyan sistemlerden yoksun olabilirler.

Çevrimiçi cinsel istismar karşısında engelli çocukların savunmasızlıkları daha da artmaktadır (Koçtürk ve Yüksel, 2021). İnternetin sık kullanımı zihinsel yetersizliği olan çocuklar arasında yaygındır (Kocamaz ve diğerleri, 2021). Çocuklar interneti kişisel gelişim, öğrenme, oyun oynama ve ilişki kurmak için bir platform olarak kullanabilirler. Gerçek dünya ile bağlantı kurma veya sosyal etkileşimde bulunma ile ilgili güçlük yaşayan engelli çocuklar için sanal dünya bu zorlukları aşmaya yardımcı olabilir ve yeni deneyimler ve sosyal tanışmalar için bir araç olarak kullanılabilir (Jackson ve diğerleri, 2010). Ancak çevrimiçi ortamlar olumlu deneyimleri edinmek için bir kaynak olsa da aynı zamanda çocukların savunmasızlıklarını arttıran, çocukların psikososyal iyilik haline zarar veren tehlikeli davranışların yeri de olabilir. Engelli çocukların çevrimiçi ilişki arama olasılıkları yüksektir ve cinsel istismar faillerinin hedefi haline gelebilirler (Normand ve Sallafranque-St-Louis, 2015). Genel olarak, özellikle zihinsel yetersizliği olan çocukların engelli olmayan akranlarına kıyasla cinsel istismara uğrama riski daha yüksektir (Euser vd., 2015). Dahası, genel olarak zihinsel yetersizliği olan çocukların cinsel istismarı

zihinsel yetersizliği olmayan çocuklara göre daha az görünürdür (Soylu vd., 2013), çocuklarda zihinsel yetersizlik arttıkça istismarın ortaya çıkışı azalır (Bae vd., 2017). Çocuklar açığa çıkarma konusunda çeşitli güçlükler yaşarlar.

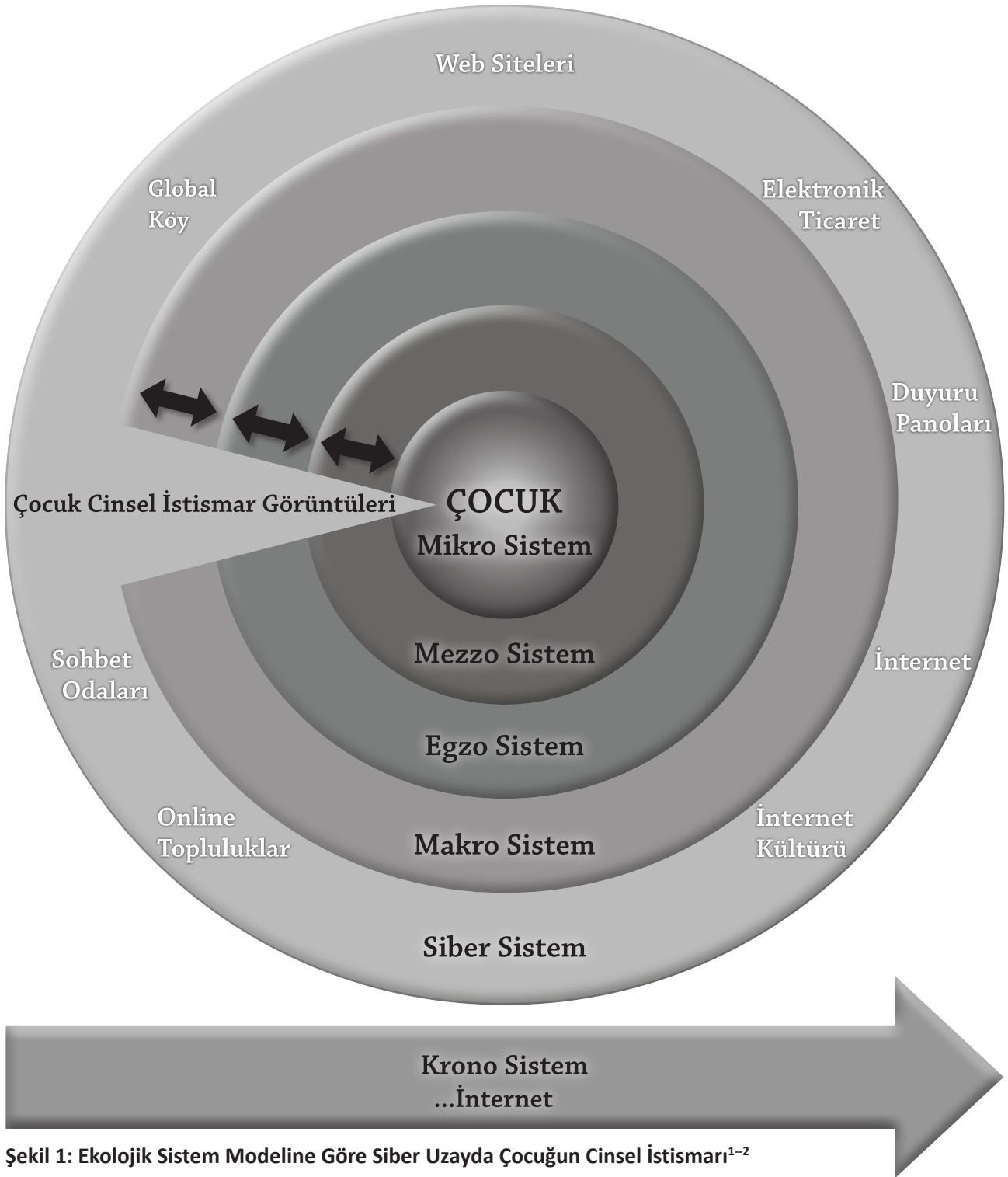
Çevrimiçi çocuk istismarına maruz kalan çocukların çoğunun kız çocuğu oldukları bu bağlamda kız çocuklarının istismara maruziyet açısından erkek çocuklarına göre daha çok çevrimiçi cinsel istismara uğrayabilecekleri söylenebilir (Briggs, Simon, Simonsen, 2011). Yoksulluk içinde yaşayan bir veya iki ebeveyni de olmayan veya üvey babası olan çocukların cinsel istismara uğrama riski daha yüksek olabilmektedir (Butler, 2013; Finkelhor ve Baron, 1986). İşsizliğin olduğu, göçmen olan ailelerin çocuklarının risk altında oldukları alan yazında yer alan çalışmalarda ifade edilmektedir (Jonsson vd., 2019). Cinsel istismar açısından diğer risk faktörleri dürtüsellik, düşük akademik başarı veya özel eğitime ihtiyaç duyma, zihinsel veya fiziksel engellerdir (Murray ve diğerleri, 2014). Son olarak, ev dışında ya da çatışma ortamlarında yaşayan veya refakatsiz çocuklar çevrimiçi cinsel istismara uğrama açısından daha yüksek risk altındadır (Radford, Allnock ve Hynes, ty).

İstismarın neden olduğu örselenme başkalarının olumsuz, suçlayıcı tepkileriyle daha da karmaşık hale gelebilir. Çocukların istismara uğramış olma durumlarını açığa vurmaları kimi zaman yıllar alabilir. Bunun nedeni ise utanç, suçluluk, mahcubiyet duygularının yanı sıra misilleme korkusu ve faille olan ilişkinin niteliğinden kaynaklanabilir (Tener ve Murphy, 2015). Çevrimiçi ortamda cinsel istismar vakalarındaki ifşa süreçlerini inceleyen mevcut araştırmalar, ergenlerin yarısından azının istismarı bildirdiğini veya bir ebeveyne anlattığını bulmuştur (Finkelhor vd., 2000). Ergenlerin çevrimiçi ilişkilerini ve etkileşimlerini ailelerinden ziyade akranlarına açıklamaları daha olasıdır (Katz, 2013).

Ekolojik Yaklaşım Göre Çevrimiçi (Yeni Bir Sosyal Çevrede) Çocuk Cinsel İstismarı

1970'lerden beri, çocuklarla çevreleri arasındaki etkileşimler kişilerarası, topluluk, örgütsel ve toplumsal düzeylerde ekolojik yaklaşımla ele alınmaktadır (Ungar, 2010). Bronfenbrenner (1977, 1979) tarafından oluşturulan ekolojik sistemler teorisi, çocukların gelişimini kişi-çevre bağlamında ele almaktadır. Bu model, gelişimin fiziksel, sosyal, duygusal bileşenlerle birlikte mikrosistem (aile, akranlar, okul), mezzo sistem (sistemler arasındaki ilişkiler), egzosistem (çocuğa dolaylı olarak bağlı sistemler) ve makro sisteme (inançlar, değerler, toplum yasaları ve kültür) özgü faktörler çerçevesinde ele alınmasıyla anlaşılabilirliğini varsayar. Model, (a) çocuk ve aile bağlamının, (b) ailenin içinde yer aldığı daha büyük sosyal sistemlerin, (c) kapsayıcı kültürel değerlerin ve inanç sistemlerinin eş zamanlı olarak değerlendirilmesine olanak tanımaktadır.

Çocuklar ve gençler, tanıdıkları ve tanımadıkları insanlarla sosyalleşmek için yeni teknolojiyi kullanırlar. Çocukların psikososyal sağlıklarının ve çevreleri ile etkileşimlerinin değerlendirilmesinde çevrimiçi ortamında dikkate alınması gerekir. Bu bağlamda ekolojik yaklaşım “çevresi içinde birey” çerçevesinde çocuğu çevreleyen sistemlere “çevrimiçi” ortam da dahil edilmelidir. Çevrimiçi ortamları çevreleyen siber alanın bir etki sistemi olarak ekolojik modele dahil edilmesi ise “ekolojik bir sistem olarak siber uzayı” vurgulamaktadır (Martin ve Stuart, 2024).

Şekil 1: Ekolojik Sistem Modeline Göre Siber Uzayda Çocuğun Cinsel İstismarı¹⁻²

Ekolojik model, çocuk istismarının bir çocuğun çevresinde yer alan en yakın sosyal sistemlerden (örn. birey ve aile) en uzak sistemlere (örn. toplum ve kültür) kadar çeşitli sistemler ve güçlerle etkileşim

1 "Cyberspace as an Ecological System Modeli"nden uyarlanmıştır (Martin, 2015).

2 Martin, Cyberspace as an ecological system modelini Bronfenbrenner'in (1979) ve Johnson ve Ptoplampu'nun (2008) çalışmalarından uyarlamıştır.

halinde olduğunu vurgulamaktadır. Muir (2005) çocuğun fiziksel ortamlarında var olan birçok zaafın ve risk faktörünün çevrimiçi ortamda daha da kötüleşebileceğini ileri sürmektedir. Ayrıca siber alanda gerçekleşen istismar çocuklar için fiziksel dünyada sonuçlar doğurur. Buna paralel olarak, fail(ler) anonim kalabildiği için çocukları her yerden, günde 24 saat taciz etmeye ve sindirmeye devam edebilir (Mishna, Saini ve Solomon, 2009). Muir (2005) siber alana giren materyallerin fiziksel ortamlarda meydana gelen etkinin hızlanmasına neden olabileceğini, siber uzayın zaman, yer ve mekân açısından fiziksel ortamdaki farklı olduğunu belirtmektedir. Örneğin, bir çocuğun ev içi (yakın) bir ortamda cinsel istismarı dijital olarak kaydedilebilir ve daha sonra siber uzayda dağıtılabilir ve herkes tarafından, her an ve dünyanın herhangi bir yerinde görüntülenebilir. Bu model, sosyal hizmet uzmanlarını, çevrimiçi ortamın cinsel istismara uğramış çocukları en yakın çevreden en uzak çevreye kadar nasıl etkileyebileceğini düşünmeye teşvik etmektedir. Siber uzayı çocuk üzerinde ekolojik bir etki sistemi olarak kavramsallaştırmak gerekmektedir. Çevrimiçi ortamı çocuğun çevresinde yer alan bir sistem olarak kavramsallaştırmak çevrimiçi cinsel istismarın çocuklara verdiği zararları, çocukların korunmasını ve çevrimiçi çocuk cinsel istismarının önlenmesi için nelerin yapılmasının gerekli olduğu konusunda çocuk hakları perspektifinden hareket edilerek düşünülmesine ve müdahale stratejilerinin oluşumuna olanak tanımaktadır.

Çevrimiçi Çocuk Cinsel İstismar Faillerinin Özellikleri

Çevrimiçi çocuğun cinsel istismarında bulunan failer 3 gruba ayrılmaktadır: İlk grupta yakınlık arayan son derecede savunmasız çocukları hedef alan failer bulunmaktadır. İkinci gruptaki failer her türlü riskli davranışta bulunabilecek çocukları hedef alırlar. Üçüncü gruptakiler ise çocuk ile yakınlığı duruma göre belirleyen failerdir (Whittle ve Hamilton-Giachritsis, 2017). Faillerin motivasyonlarına göre de sınıflandırılabilmesi için yazında belirtilmektedir. Buna göre; failer çevrimiçi ve yüz yüze ilişki geliştirenler olarak ikiye ayrılırlar (Livingstone, 2017). Çevrimiçi ortamdaki failer, çocuklarla yakınlık ve arkadaşlık kurabilmekte, çocukları cinsel eylemlerde bulunmaya yönlendirebilmekte veya zorlayabilmektedir (Forni ve diğerleri, 2020; Joleby ve diğerleri, 2021). O'Connell (2020), çevrimiçi cinsel istismar sürecini tanımlamak için arkadaşlık kurma, ilişki kurma, risk değerlendirmesi, çocuğun yaşamı hakkında özel bilgileri paylaştığı aşama ve cinsellik aşamasını içeren 5 aşamalı bir model geliştirmiştir. Buna göre (O'Connell, 2020):

Arkadaşlık kurma aşaması: Bu aşamada, fail çocukla iletişime geçer ve ona diğer kişilere açık olan genel sohbet odasından özel bir konuşma alanına geçmesini teklif edebilir. Bu aşamanın süresi failere göre değişir ve tekrarı, failin çocukla kurabileceği temasın seviyesine bağlıdır.

İlişki kurma aşaması: Bu aşama, ilk aşamanın bir uzantısıdır ve failin çocuğun hayatı hakkında daha fazla bilgiyi öğrenmesini içerir. Bu aşama tüm failer tarafından gerçekleştirilmeyebilir, ancak çocukla teması sürdürmek isteyenler, çocuğun en iyi arkadaşı olma yanılısamasını yaratmayı amaçlar.

Risk değerlendirme aşaması: Bu aşamada, fail çocuğun yakın çevresi hakkında sorular sorar (örneğin; bilgisayarın yeri, bilgisayarı kullanan kişi sayısı vb.).

Çocuğun yaşamı hakkında özel bilgileri paylaştığı aşama: Bu aşamada, konuşmanın niteliği değişir. Fail çocuğun özel sorunları hakkında konuşmasını teşvik eder, çocuklar yaşamları hakkındaki önemli bilgileri fail ile paylaşabilir.

Cinsellik aşaması: Fail çocukta derin bir güven duygusu yarattığında bu aşamaya geçer. Burada, failerin daha açık sorular sormasıyla konuşmaların içeriğinde önemli değişiklikler meydana gelir (O'Connell, 2020). Fail ile çocuk arasındaki etkileşimlerin hepsi bu aşamaları takip etmeyebilir (Özçalık ve Atakoğlu,2021). Süreç, failin motivasyonuna ve amacına göre değişebilir (O'Connell, 2020). Alan yazında yer alan bazı çalışmalar bu sürecin 6 aydan 4 yıla kadar uzayabildiğini gösterirken (Katz, 2013, Whittle vd., 2015) bazı çalışmalarda failerin agresif ve hızlı cinselleştirilmiş taleplerde bulunma eğiliminde olduklarını ve failin çocuk ile olan iletişimde uzun aşamalı bir sürece gerek olmadığı ifade edilmektedir (Kloess vd., 2017).

Failler, çocukların fiziksel olarak yalnız kaldıklarında iletişim kurarlar veya zihinsel olarak (ilişkiyi gizli tutarak) çocukları izole etmeye çalışırlar (Katz, 2013). Çocukların görüntülerini kaydedip saklayabilirler (Whittle vd.,2015). Bu görüntüleri ailelerle, arkadaşlarla veya öğretmenlerle paylaşma veya internete yükleme tehdidiyle bir saldırganlık stratejisi olarak kullanılabilirler. Bu tehditler, çocukların sessiz kalmasına neden olur veya onları cinsel eylemlerde bulunmaya zorlayabilir (Paranjothy vd., 2011).

Çevrimiçi Çocuk Cinsel İstismarına Yönelik Koruyucu-Önleyici Sosyal Hizmet

Uygulamalarının Odağı

Sorunun ciddiyeti ve olumsuz sonuçlarının derinliği değerlendirildiğinde çevrimiçi çocuğun cinsel istismarını önlemeye ilişkin uygulamalara öncelik verilmesi gerekmektedir. Önleme bazen birincil, ikincil ve üçüncül katmanlar olarak kategorize edilir. "Birincil önleme", bir sorun haline gelmeden önce riski etkisiz hale getirmek için genel nüfusu hedefler, "ikincil önleme" riski etkisiz hale getirmek için risk altındaki grupları hedeflerken, "üçüncül önleme" riskten etkilenenleri hedefler ve gelecekte tekrarlanmasını önlemek için zararı gidermeyi amaçlar (Wortley ve Smallbone, 2012: 90).

Önleme öncelikle çevrimiçi cinsel istismara maruz kalan çocuklarla risk altındaki çocukların savunmasızlığını, ikinci olarak sömürüyü ve üçüncü olarak failer için cezasızlık kültürünü azaltmayı amaçlamaktadır (Ross, 2014, 328). Knack ve diğerleri (2019), çocuğun cinsel istismarına ilişkin üç farklı önleme müdahale türünün çevrimiçi çocuğun cinsel istismarına uyarlanabileceğini belirtmektedir. Buna göre birincil önleme müdahaleleri; genel nüfus için dünya çapında var olan önleme girişimlerine odaklanır. Hukuk ve mevzuat bu birincil önlemeye yardımcı olmadıkça önemli bir rol oynar. İkincil önleme; failere ve risk altındaki çocuklara, üçüncül önleme müdahaleleri ise; daha önce suç işlemiş failere ve daha önce mağdur olmuş çocuklara odaklanmaktadır.

Önleme, çocukları tehlikeli durumlardan kaçınmaları veya kaçmaları için beceriler ve stratejilerle donatmayı amaçlar (Smallbone vd., 2008). Ayrıca, çocuklar için riskli çevrimiçi ortamları azaltmaya yönelik girişimleri içermektedir (Krone vd., 2020). Çevrimiçi ortamda çocukların güvenliğinin ve istikrarının sağlanması gerekir. Güvenlik; bir çocuğun çevresinde yer alan sistemlerle korkudan uzak şekil-

de etkileşimde bulunabilmesini, fiziksel veya psikolojik zarardan korunma derecesini ifade ederken, istikrar ise; çocuğun sosyal, duygusal ve fiziksel ortamındaki öngörülebilirlik ve tutarlılık derecesidir (National Center for Injury Prevention and Control, ty).

Çevrimiçi cinsel istismara uğrayan pek çok çocuk maruz kaldığı istismarı bildirmemektedir (Tobin ve Seow, 2019: 1341). Çocuklar istismar nedeniyle damgalanmaya veya suçlanmaya maruz kalabilirler (Pais, 2010: 558) ve failin (ler) şantajları ile karşılaşabilirler (Reid 2012). Wortley ve Smallbone (2006), çocuğun fail/faillere verdiği tepkinin, potansiyel failin sonraki eylemleri üzerinde 'önemli bir etkiye' sahip olabileceğini belirtmektedir (Wortley ve Smallbone, 2006: 24). Bunun için çocukların faile "hayır" deme becerisinin geliştirilmesi, potansiyel failleri caydırmada etkili olan stratejilerdendir. Bu bağlamda çocuklarda özgüveni geliştirmeye yönelik programlar etkili önleme stratejileri içerisinde yer almaktadır (UNICEF, 2020). Çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları özellikle risk altında olan çocuklar başta olmak üzere tüm çocuklarda sömürücü ve istismar içeren ilişkilere "hayır" deme ve yardım isteme becerisinin kazandırılmasında önemli rol oynamaktadır. Çocuklarla ve ergenlerle grup çalışmaları aracılığı ile sosyal hizmet uzmanının eğitici rolü çocuklara bu becerinin kazandırılmasında önemlidir.

Çocuklar için siber alanda daha güvenli bir çevrenin oluşumunda teknolojiyle tasarlanmış müdahaleler önemli bir yer tutmaktadır ve teknoloji şirketlerinin daha güvenilir platformlar oluşturmak için çok yönlü çabaları bulunmaktadır. Çeşitli yazılım programları çocuğun cinsel istismarını önlemeye yardımcı olabilir (Patterson vd., 2022). Bu yazılımlar içerisinde yer alan "tasarımla güvenlik" giderek yaygınlaşmaktadır. Bu kavram çocuklar için güvenli çevrimiçi platformları ve teknolojik ortamları oluşturma çabalarını ifade etmektedir (Perrino, 2022). Çocukların korunmasına yönelik "tasarımla güvenlik" gelişim aşamasındadır ancak otomobillerin veya işyerlerinin güvenlikle ilgili unsurlarına dayanılarak geliştirilmektedir. Olası güvenlik unsurları belirli çocuklara ve gençlere zarar veren içerik türlerini veya belirli davranışları otomatik olarak dışlama çabalarını içermektedir (World Health Organization, 2022). Bunlar arasında; kullanıcıların çocuk cinsel istismarı materyallerini arama yeteneklerini sınırlamak, arama yapanlara yasadışı içerik ve bunlara erişim çabaları karşısında uyarılar göndermek, çocuk istismarını içeren içeriklerin hazırlanmasını (Lorenzo vd., 2020) ve yayılmasını engellemeye yönelik proaktif yapay zeka sistemlerini oluşturmak, bilinen yasadışı görüntüleri işaretlemek, raporlamak ve kaldırmayı içermektedir (World Health Organization, 2022).

Yaşa uygun, çocuk merkezli ve oyun tabanlı önleyici eğitim programları çevrimiçi çocuk cinsel istismarının önlenmesinde gelişim gösteren araçlar içerisinde yer almaktadır. Oyunun çocukların korunmasında merkezi bir rolünün olduğu çocuk koruma politikalarına, programlarına ve uygulamalarına odaklanmış çevrelerce kabul edilmektedir. İnsan haklarına odaklanan 'oyunlar içinde oyunlar' çocukların kendilerini ve akranlarını korumalarına yardımcı olmak için bilgi sağlamakta, çocukların güvenliğini teşvik ederek onlara yardımcı olmaktadır ve simüle edilmiş dijital oyunlar aracılığıyla çocuk korumanın farklı yönleri çocuklara sunulabilmektedir (Reeves vd., 2024). Bu oyunlar çevrimiçi çocuk cinsel istismarı ve cinsel sömürü gibi sorun alanlarını hedefleyebilir ve çocukların davranışlarını

oyundaki karakterler aracılığıyla yaşa uygun bir şekilde deneyimlemelerine yardımcı olabilir. Bu bağlamda oyunların çevrimiçi çocuğun cinsel istismarı ve çocuğun cinsel sömürüsü ile mücadelede giderek önemli hale geldiği ifade edilebilir. Bunun yanı sıra çocukların durumlarını değerlendirmelerini ve böylelikle daha güvenli bir şekilde davranışlarının sonuçlarını görebilmelerinin sağlanmasında ve çocukların baş etme kapasitelerinin güçlendirilmesinde oyunların önemi giderek artmaktadır. Oyun çevrimiçi ve yüz yüze unsurlar arasındaki etkileşime odaklanarak yalnızca çocuk koruma düşüncesinin odağını evden daha geniş çevreye doğru genişletir (Barlow vd., 2021). Sosyal hizmet çocuklar için insan haklarına ve çocuk haklarına duyarlı, çocukların istismardan korunmalarına aracılık edebilecek oyunların ve yazılımların geliştirilmesini teşvik edebilir. Sosyal hizmet uzmanları oyun yazılımlarını geliştirenlere danışmanlık sunabilir.

Önleme programları, çocuklarla çalışan profesyonellerin ve ebeveynlerin eğitimini içermektedir. Dünya Sağlık Örgütü (2024), çocukların cinsel istismardan ve sömürüden kaçınmalarına, yardım ve destek aramalarına yardımcı olacak, cinsel istismar ile ilgili farkındalık yaratan ve çocuklara yeni beceriler kazandıran cinsel istismarı önleme programlarının umut verici ve etkili olduğunu belirtmektedir (WHO, 2024). Çocuklara ve çocuklara bakım verenlere cinsel sağlık, rıza, sağlıklı sınırlar ve istismar belirtilerini tanıma ve nasıl yanıt verileceğine ve nasıl yardım alınacağına ilişkin eğitim programlarının yapılandırılması gerekmektedir (WeProtect Global Alliance, 2023, s.45). Çocuk cinsel istismarı konusundaki eğitim programlarının ilkökul çağındaki çocukların kendini koruma becerilerini ve çocuk cinsel istismarı hakkında bilgi edinmelerinde başarılı olduğunu gösteren kanıtlar bulunmaktadır (Walsh vd., 2015). Çocukların çevrimiçi cinsel istismardan korunması için bireyler arası etkileşimlere ilişkin davranışların izlenmesi, güvenli ortamların sağlanması, uygunsuz davranışlara yanıt verilmesi, yetişkinleri ve aileleri içeren önleme eğitimlerinin yapılandırılması, çocukların dışlanmasını önleyen, onları içeren ortamların oluşturulmasının gerekli olabileceği çeşitli çalışmalarda belirtilmektedir (Australian Human Rights Commission, 2018). Çevrimiçi çocuğun cinsel istismarı ile ilgili eğitim ve farkındalık çalışmaları çevrimiçi cinsel istismarın önlenmesi açısından önemlidir. Söz konusu eğitim programlarının çocukları ve ailelerini kapsayacak şekilde yapılandırılmasında sosyal hizmet uzmanları etkin şekilde görev alabilirler.

Sosyal hizmet uzmanları çocukların cinsel istismardan korunmalarında, cinsel istismarın önlenmesinde, tedavi ve rehabilitasyonunda aktif şekilde rol alırlar ve cinsel istismara uğramış çocuklara yönelik müdahalenin tüm yönleriyle ilgilenirler (Anderson ve diğerleri, 2002, s. 368). Çocuk istismarı üzerine eğitim almış sosyal hizmet uzmanları, risk faktörlerini ve çocukların çevre ile etkileşimlerinin kalitesini belirlemeye odaklanmışlardır. Ayrıca kaynaklar, çocuk koruma hizmetleri konusunda bilgilidirler, çocuk istismarı ile ilgili yasaların işleyişine aşinadırlar (Mian, 2016, s.48).

Sosyal hizmet uygulaması ve araştırması ekolojik sistemler teorisine (Mattaini ve Holtschneider, 2016) dayanmaktadır. Siber alanı çocukların ekolojisinde yeni bir sistem olarak kavramsallaştırmak (Martin, 2013, 2014), sosyal hizmet uzmanlarının cinsel istismar vakalarında siber alanın çocuğun çevrimiçi cinsel istismarı açısından taşıyabileceği riskleri göz önünde bulundurmalarına, istismara

maruz kalan çocuklar üzerindeki çevrimiçi ortamın farklı etkilerini incelemelerine, çevrimiçi ve yüz yüze gerçekleşen çocuğun cinsel istismarı arasındaki ilişkiyi ve örtüşmeyi değerlendirmelerine yardımcı olabilir.

(Martin, 2016) çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının;

- ▶ cinsel istismar vakalarında çevrimiçi ortamı çocuğun çevresinde yer alan risk faktörlerini incelemelerinin
- ▶ internet'in, çevrimiçi cinsel istismara maruz kalan çocuklar üzerindeki farklı etkilerini değerlendirebilmelerinin
- ▶ çevrimiçi çocuk cinsel istismarı ile yüz yüze çocuk cinsel istismarı arasındaki ilişki ve örtüşmeyi görebilmelerinin gerekli olduğunu belirtmektedir.

Çevrimiçi çocuk cinsel istismarının önlenmesine, çocukların her türlü ihmal istismardan korunmasına odaklanan çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında kesişimsellikten yararlanılabilir. Kesişimsellik (Crenshaw, 1989) insan kimliğinin çeşitli yönlerinin (örneğin; cinsiyet, engellilik, ırk, sosyoekonomik statü), makro düzeyde yapısal faktörlerin (örneğin; cinsiyetçilik, ırkçılık, sınıfçılık) yaşanmış deneyimlerle ve risklerle aynı anda nasıl bir etkileşim halinde olduğunun görülmesini sağlamaktadır. Çocuk refahı alanında, çoklu kimliklerin (örneğin engellilik, ırk, etnik köken ve sosyoekonomik statü) bir araya gelmesinin çocuklara yönelik riskleri hem nasıl artırabileceğini hem de nasıl azaltabileceğini anlamının etkili bir yolunu sunmaktadır (Thomas vd., 2023). Bu bakış açısı, çocukları cinsiyet, etnik köken ve sosyoekonomik statü gibi diğer kimlik özellikleriyle birlikte görme ihtiyacını vurgular ve her bir kimliği ayrı ayrı ele almak yerine riski artırmadaki rollerini kabul eder (Flynn, 2021). Kesişimsellik çocukların sosyal hizmetlere ve koruma mekanizmalarına ulaşımında yaşayabilecekleri zorlukların hangi faktörlerle ilişkili olduğunun görülmesini sağlar (Flynn, 2024) ve bu güçlüklerin aşılmasına katkı sunabilecek uygulama modellerine odaklanılmasını teşvik etmektedir.

Sosyal hizmet mesleğinin ve disiplininin çocuk refahını merkeze alan uygulamaları

- 1) Araştırma ve eleştirel düşünme yoluyla çevrimiçi çocuk cinsel istismarına etkili yanıtlar vermeyi, istismara maruz kalmış çocukların tedavi ve rehabilitasyonuna odaklanmayı,
- 2) Ekolojik-siber sistemler çerçevesini (Martin, 2014) ve travma kavramsallaştırmalarını kullanmayı,
- 3) Çocukların ihtiyaçlarıyla uyumlu araştırma, değerlendirme ve tedavi yaklaşımlarıyla mevcut politikaları, programları ve uygulamaları incelemeyi, analiz etmeyi ve iyileştirmeyi amaçlamaktadır.

Önlemeye yönelik müdahaleler arasında; toplumsal normları, davranışları ve tutumları toplumsal düzeyde değiştirme, çocuk refahını tehdit eden risk faktörlerini azaltma ve ortadan kaldırma, suç işlemeye yönelimi arttıran yoksulluk gibi yapısal koşulların ele alınması yer almaktadır (WeProtect Global Alliance, 2023, s.45). Çeşitli çalışmalar çevrimiçi cinsel istismara uğrayan çocuklara ve ergenlere yönelik danışmanlığın istismarın olumsuz etkilerini en aza indirmede etkili olabileceğini göstermektedir (Hamilton-Giachritsis vd., 2017). Bu bağlamda çocukları ve aileleri güçlendiren çocuklarla ve ailelerle sosyal hizmet uygulamaları öne çıkmaktadır. Baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması da

istismara maruz kalan çocukların ve ailelerin güçlendirilmesinde önemli rol oynayabilir. Travma bilgili bakım da çevrimiçi cinsel istismara uğrayan çocuklara yönelik müdahalelerde yer alabilir. Ancak bu sorun alanında bu yaklaşıma dayalı müdahalelerin geçerliliğine ilişkin kanıtlara ihtiyacın bulunduğu alan yazında belirtilmektedir (Emsley vd., 2022). Çevrimiçi cinsel istismar sonrasında çocuk ya da ergenlerde kaygı ortaya çıkmışsa müdahalelerin kaygıyı ele alacak şekilde yapılandırılması uygun olabilir. Ancak hala müdahalelerde hangi yaklaşımların geçerli olabileceğine ilişkin boşluk bulunmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dijital iletişim teknolojilerinin hızlı bir şekilde yayılarak çocuklar ve gençler tarafından kullanılması çocuk korumada yeni yönelimlere ve yeni girişimlere yol açmıştır. Çocuk ve gençlere yönelik tehditlerin bir bölümü bilindik tehditlere benzerken bir kısmı ise benzersiz yeni dinamiklere sahiptir. Bu bağlamda çocukları çevrimiçi cinsel istismardan koruyabilecek yeni çocuk koruma perspektiflerine, çocuk koruma programlarına ve çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına gereksinim duyulmaktadır. Çocuklara, ebeveynlere, ailelere ve topluma yönelik çocukların internet ortamında güvenliğinin sağlanması için önleme ve farkındalık programlarının oluşturulması gerekmektedir. Güvenli, istikrarlı çevrimiçi ortamlar çocuk istismarının oluşumunu önlemeye, bir çocuğun yaşamı boyunca karşılaşılabileceği risklerin azaltılmasına yardımcı olabilir. Bu bağlamda yeni teknolojik ilerlemelerin takip edilerek çocuklar için güvenli çocuk haklarına duyarlı çevrimiçi ortamların yapılandırılması gerekmektedir.

Yardım hatları çocukların çevrimiçi cinsel istismardan korunmaları ve müdahaleler açısından önemli görülmektedir. Bu bağlamda yalnızca çocuk refahına odaklanan, çevrimiçi çocuk cinsel istismarı açısından risk altında olan ya da istismara maruz kalan çocuklara, aile üyelerine ve akranlara hizmet veren, çocukların telefon aracılığıyla ya da çevrimiçi ortamda sosyal hizmet uzmanlarına ulaşabilecekleri yardım hatlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Telefonla ya da çevrimiçi erişilebilen yardım hatları aracılığıyla çocuklarla, aile üyeleriyle ve akranlarla bağlantı kurulabilir.

Zihinsel yetersizliği olan çocukların çevrimiçi çocuk cinsel istismarına maruz kalma açısından risk altında oldukları değerlendirildiğinde, özel gereksinim grubunda yer alan çocukların gelişim düzeylerine uygun olacak şekilde tasarlanan, onları yüz yüze veya çevrimiçi cinsel istismardan koruyabilecek eğitimlere gereksinim duyulmaktadır. Ayrıca özel gereksinim grubu içerisinde yer alan çocukların ebeveynlerine ve onlara bakım verenlere yüz yüze ve çevrimiçi çocuk cinsel istismarının önlenmesine yönelik danışmanlığın sunulması önemlidir.

Sosyal hizmet uzmanları çocukları çevrimiçi cinsel istismardan korumak için internet ve sosyal medyanın çocuklar ve ergenler üzerindeki etkilerini değerlendirebilmeli, çevrimiçi çocuk cinsel istismarına müdahalelere ilişkin mesleki yeterliliklerini geliştirmelidirler. Sosyal hizmet uzmanlarından çocukları ve gençleri bilgilendirmeleri ve onlar için ilgili hizmetleri oluşturmaları beklenmektedir. Bu bağlamda mesleki bilgi ve becerilerini arttırarak çocuk refahına özgü kanıta dayalı sosyal hizmet uygulamalarını gerçekleştirmeleri önemli görülmektedir.

Son olarak çocukları ve gençleri istismardan korumak ve onları desteklemek için çocukların çevrelerinde yer alan siber alana dönük müdahalelere ilişkin yeni yaklaşımların, yöntem ve tekniklerin geliştirilmesi önemli bir gereksinim alanını oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışma, derleme bir makale olup etik kurul izni gerektirmemektedir.

ARAŞTIRMACININ KATKI ORANI

Çalışma tek yazarlıdır.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ali, S., Haykal, H. A., ve Youssef, E. Y. M. (2021). Child Sexual Abuse and the Internet—A Systematic Review. *Human Arenas*. doi:10.1007/s42087-021-00228-9
- Anderson, L. E., Weston, E. A., Doueck, H. J., ve Krause, D. J. (2002). The Child -Centered Social Worker and the Sexually Abused Child: Pathway to Healing. *Social Work*, 47(4), 368–378. doi: 10.1093/ sw/ 47.4.368
- Australian Human Rights Commission. (2018). National principles for child safe organisations. https://childsafe.humanrights.gov.au/sites/default/files/201902/National_Principles_for_Child_Safe_Organisations2019.pdf (çevrimiçi: 10/09/2024)
- Bae, S. M., Kang, J. M., Hwang, I. C., Cho, H., ve Cho, S.-J. (2017). Intelligence Is Associated With Voluntary Disclosure in Child Sexual Abuse Victims. *Journal of Adolescent Health*, 61(3), 335–341. doi:10.1016/j.jadohealth.2017.04.00510.1016/j.jadohealth.2017.04.005
- Barlow, C., Kidd, A., Green, S. T., ve Darby, B. (2021). Circles of analysis: A systemic model of child criminal exploitation. *Journal of Children’s Services*, 17(3), 158–174. <https://doi.org/10.1108/JCS-04-2021-0016>
- Berliner, L., ve Elliott, D. M. (2002). Sexual abuse of children. In J. E. B. Myers, L. Berliner, J. Briere, C. T. Hendrix, C. Jenny, ve T. A. Reid (Eds.), *The APSAC Handbook on child maltreatment* (2nd ed., pp. 55–78). Sage Publications, Inc.
- Briggs, P., Simon, W. T., ve Simonsen, S. (2011). An exploratory study of Internet-initiated sexual offenses and the chat room sex offender: Has the Internet enabled a new typology of sex offender? *Sexual Abuse: Journal of Research and Treatment*, 23(1), 72–91. <https://doi.org/10.1177/1079063210384275>
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32(7), 513–531. doi:10.1037/0003-066x.32.7.513
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Butler, A. C. (2013). Child sexual assault: Risk factors for girls. *Child Abuse & Neglect*, 37(9), 643–652. doi:10.1016/j.chiabu.2013.06.009
- Carr, J.A. (2003). Child abuse, child pornography and the Internet. <https://image.guardian.co.uk/sys-files/Society/documents/2004/01/12/V1DMS5FP.pdf> (çevrimiçi: 09/08/2024)
- Carr, J.A. (2017) brief history of child safety online: child abuse images on the internet. In: Brown J, editor. *Online risk to children: Impact, protection and prevention*. New York: John Wiley and Sons, Incorporated, ss. 19-34. <https://doi.org/10.1002/9781118977545.ch1>
- Chauviré-Geib, K., ve Fegert, J. M. (2024). Victims of Technology-Assisted Child Sexual Abuse: A Scoping Review. *Trauma, violence & abuse*, 25(2), 1335–1348. <https://doi.org/10.1177/15248380231178754>

- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1(8), 139–167.
- Çıkman, B., Salman, Ö., ve Çalışkan, D. (2017). Name: curious, surname: child, situation: online, conclusion: grooming, online child abuse. *The Journal of Current Pediatrics*, 15, No. 3, 65-70.
- Drohan, M.ve Faustini, P. (2019). Child Rights in A Digital World. In: For every child, answers 30 years of research for children at UNICEF Innocenti [https:// unicef.at/ fileadmin/ media/ Infos_ und_ Medien/Info-Material/Lage_der_Kinder_weltweit/For-every-child-answers-2019. pdf](https://unicef.at/fileadmin/media/Infos_und_Medien/Info-Material/Lage_der_Kinder_weltweit/For-every-child-answers-2019.pdf) (çevrimiçi: 08/07/2024)
- Emsley, E., Smith, J., Martin, D., ve Lewis, N. V. (2022). Trauma-informed care in the UK: Where are we? A qualitative study of health policies and Professional perspectives. *BMC Health Services Research*, 22,1164 . <https://doi.org/10.1186/s12913-022-08461-w>
- Espelage DL, Low SK, Anderson C, De La Rue L. (2016) Bullying, sexual, and dating violence from early to late adolescence in the Midwestern United States, 2007-2013. Ann Arbor, MI: Inter-university Consortium for Political and Social Research [distributor], 2016-11-14. <https://doi.org/10.3886/ICPSR34835.v1>
- ECPAT, INTERPOL and UNICEF. (2022). Disrupting Harm in Cambodia: Evidence on Online Child Sexual Exploitation and Abuse. Global Partnership to End Violence Against Children. https://ecpat.org/wp-content/uploads/2022/09/DH_Cambodia_ONLINE_final_JS-1.pdf (çevrimiçi:05/08/2024)
- Euser, S., Alink, L. R. A., Tharner, A., van IJzendoorn, M. H., ve Bakermans-Kranenburg, M. J. (2015). The Prevalence of Child Sexual Abuse in Out-of-home Care: Increased Risk for Children with a Mild Intellectual Disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 29(1), 83–92. <https://doi.org/10.1111/jar.12160>
- Finkelhor, D., ve Baron, L. (1986). Risk factors for child sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 1(1), 43–71. <https://doi.org/10.1177/088626086001001004>
- Finkelhor, D., Mitchell, K. J., ve Wolak, J. (2000). Online Victimization: A Report on the Nation Youth. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/188393NCJRS.pdf> (çevrimiçi: 07/08/2024)
- Finkelhor, D., Turner, H., ve Colburn, D. (2023). Which dynamics make online child sexual abuse and cyberstalking more emotionally impactful: Perpetrator identity and images? *Child Abuse & Neglect*, 137, Article 106020. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2023.106020>
- Flynn, S. (2021). Convergent identities, compounded risk: Intersectionality and parenting capacity assessment for disabled children. *Children and Youth Services Review*, 129, Article 106185. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106185>
- Flynn, S. (2024). Intersectionality, childhood disability and rurality: What does rural life mean for disabled children and their families? *Sociologia Ruralis*. <https://doi.org/10.1111/soru.12471>
- Forni, G., Pietronigro, A., Tiwana, N., Gandolfi, C. E., Del Castillo, G., Mosillo, M., ve Pellai, A. (2020). Little red riding hood in the social forest. Online grooming as a public health issue: A narrative review. *Annali di Igiene*, 32(3), 305–318. <https://doi.org/10.7416/ai.2020.2353>

- Gewirtz-Meydan, A., ve Finkelhor, D. (2020). Sexual abuse and assault in a large national sample of children and adolescents. *Child Maltreatment*, 25(2), 203-214. <https://doi.org/10.1177/1077559519873975>
- Hamilton-Giachritsis, C., Hanson, E., Whittle, H., Alves-Costa, F., Pintos, A., Metcalf, T., ve Beech, A. (2020). Technology assisted child sexual abuse: Professionals' perceptions of risk and impact on children and young people. *Child Abuse & Neglect*, 104651. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104651>
- Hanson E. (2017a). The impact of online sexual abuse on children and young people. In: Brown J, editor. Online risk to children: Impact, protection and prevention. New York: John Wiley and Sons, Incorporated (p. 97–122). <https://doi.org/10.1002/9781118977545.ch6>
- Hanson, E. (2017b). Promising therapeutic approaches for children, young people and their families following online sexual abuse. In J. Brown, Online risk to children: Impact, protection and prevention. New York: John Wiley and Sons, Incorporated (pp. 123–142). Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118977545.ch7>
- Hamilton-Giachritsis, C. E., Hanson, E., Whittle, H., Alves-Costa, F., Pintos, A., Metcalf, T., ve Beech, A. R. (2020). Technology assisted child sexual abuse: Professionals' perceptions of risk and impact on children and young people. *Child Abuse & Neglect*. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104651>.
- Harvey, S., ve Taylor, J. (2010). A meta-analysis of the effects of psychotherapy with sexually abused children and adolescents. *Clinical Psychology Review*, 30(5) 517–535. doi:10.1016/j.cpr.2010.03.006
- Henry, N., ve Powell, A. (2016). Sexual violence in the digital age: The scope and limits of criminal law. *Social ve Legal Studies*, 25(4), 397–418. <https://doi.org/10.1177/0964663915624273>
- Hunter, S. V. (2006). Understanding the Complexity of Child Sexual Abuse: A Review of the Literature With Implications for Family Counseling. *The Family Journal*, 14(4), 349–358. doi:10.1177/1066480706291092
- Internet Watch Foundation (IWF) (2023). Once Upon A year: 2023 Annual Report. <https://www.iwf.org.uk/about-us/who-we-are/annual-report-archive/> (çevrimiçi:01/08/2024)
- Internet Watch Foundation (IWF) (2018). Once Upon A year: 2018 Annual Report. <https://www.iwf.org.uk/media/tthh3woi/once-upon-a-year-iwf-annual-report-2018.pdf> (çevrimiçi:03/08/2024)
- Jackson, L. A., von Eye, A., Fitzgerald, H. E., Zhao, Y., ve Witt, E. A. (2010). Self-concept, self-esteem, gender, race and information technology use. *Computers in Human Behavior*, 26(3), 323–328. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2009.11.001>
- Joleby, M., Landström, S., Lunde, C., ve Jonsson, L. S. (2020). Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse – a mixed methods study of court verdicts. *Psychology, Crime ve Law*, 27(2), 159–181. doi:10.1080/1068316x.2020.1781120
- Joleby, M., Lunde, C., Landström, S., ve Jonsson, L. S. (2021). Offender strategies for engaging children in online sexual activity. *Child Abuse & Neglect: the International Journal*, 120, Article 105214. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105214>

- Jones, L. M., Mitchell, K. J., ve Finkelhor, D. (2012). Trends in youth internet victimization: Findings from three youth internet safety surveys 2000–2010. *Journal of Adolescent Health, 50*(2), 179–186. doi:10.1016/j.jadohealth.2011.09.015
- Jones, V. ve Skogrand, E. (2006). Visible evidence—forgotten children. In: Save the children. Published by Save the Children Europe Group. <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/1357.pdf/> (çevrimiçi: 22/08/2024)
- Johnson, G. ve Puplampu, K. 2008. A conceptual framework for understanding the effect of the Internet on child development: The ecological techno-subsystem. *Canadian Journal of Learning and Technology, 34*, 19-28. <http://hdl.handle.net/20.500.11937/13183> (çevrimiçi:17/07/2024)
- Jonsson, L. S., Fredlund, C., Priebe, G., Wadsby, M., ve Svedin, C. G. (2019). Online sexual abuse of adolescents by a perpetrator met online: a cross-sectional study. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health, 13*(1). doi:10.1186/s13034-019-0292-1
- Katz, C. (2013). Internet-related child sexual abuse: What children tell us in their testimonies. *Children and Youth Services Review, 35*(9), 1536–1542. <https://doi.org/10.1016/j.child-youth.2013.06.006>
- Keçe, H. (2018) Çocuk destek merkezlerinde yaşayan cinsel istismar mağduru kız çocuklarının sosyal kaygı düzeyleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Knack, N., Winder, B., Murphy, L., ve Fedoroff, J. P. (2019) Recently looked at preventions at child sexual abuse in general Primary and secondary prevention of child sexual abuse. *International Review of Psychiatry, 31*(2), 181-194. <https://doi.org/10.1080/09540261.2018.1541872>
- Kloess, J. A., Hamilton-Giachritsis, C. E., ve Beech, A. R. (2017). Offense Processes of Online Sexual Grooming and Abuse of Children Via Internet Communication Platforms. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 107906321772092*. doi:10.1177/1079063217720927
- Kocamaz, E. B., Akça, K., ve Uygun, Ş. (2021). The use of internet and technological devices in children with disability from the perspective of parents. *Technology and Disability, 33*(3), 237-244. doi:10.3233/tad-210328
- Koçtürk, N, Yüksel, F. (2018). A modern danger for adolescents: From online flirtation to sexual abuse. *Dusunen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences, 31*(3), 294-300. doi: 10.5350/dajpn2018310307
- Krone, T., Spiranovic, C., Prichard, J., Watters, P., Wortley, R., Gelb, K., ve Hunn, C. (2020). Child sexual abuse material in child-centred institutions: situational crime prevention approaches. *Journal of Sexual Aggression, 1–20*. doi:10.1080/13552600.2019.1705925
- Lenhart, A. (2009, December 15). Teens and sexting. Pew Research Centre. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/internet/2009/12/15/teens-and-sexting/> (çevrimiçi: 15/09/2024)
- Leonard, M. M. (2010). “I did what I was directed to do but he didn’t touch me”: The impact of being a victim of internet offending. *Journal of Sexual Aggression, 16*(2), 249–256. doi:10.1080/13552601003690526

- Livingstone, S. (2017). Children's and young people's lives online. In: Brown J, editor. Online risk to children: Impact, protection and prevention. New York: John Wiley and Sons, Incorporated; 2017. p. 35–47.
- Lorenzo-Dus, N., Kinzel, A., ve Di Cristofaro, M. (2020). The communicative modus operandi of online child sexual groomers: Recurring patterns in their language use. *Journal of Pragmatics*, 155, 15–27. doi:10.1016/j.pragma.2019.09.010
- Madigan, S., Villani, V., Azzopardi, C., Laut, D., Smith, T., Temple, J. R., Browne, D. and Dimitropoulos, G. (2018). The Prevalence of Unwanted Online Sexual Exposure and Solicitation Among Youth: A Meta-Analysis. *Journal of Adolescent Health*, 63(2), 133–141. doi: 10.1016/j.jadohealth.2018.03.012
- Martin, J., ve Alaggia, R. (2013). Sexual Abuse Images in Cyberspace: Expanding the Ecology of the Child. *Journal of Child Sexual Abuse*, 22(4), 398–415. doi:10.1080/10538712.2013.781091
- Martin, J. (2014). "It's Just an Image, Right?": Practitioners' Understanding of Child Sexual Abuse Images Online and Effects on Victims. *Child & Youth Services*, 35(2), 96–115. doi:10.1080/0145935x.2014.924334
- Martin, J. (2015). Conceptualizing the Harms Done to Children Made the Subjects of Sexual Abuse Images Online. *Child & Youth Services*, 36, 267 - 287.
- Martin, J. (2016). Child sexual abuse images online: Implications for social work training and practice. *The British Journal of Social Work*, 46(2), 372-388.
- Martin, J. ve Stuart, C. (2024). Working with Cyberspace in the Life-Space. Toronto Metropolitan University. Journal contribution. <https://doi.org/10.32920/25444147.v1>
- Mattaini, M. ve Holtschneider, C. (2016). Foundations of Social Work Practice. In: Foundations of Social Work Practice: A Graduate Text. Mattaini, M.A., Holtschneider, C. ve Lowery, C.T. (eds). 5rd edn, Washington, DC, National Association of Social Workers (NASW). (ss.1-21).
- Mian, M. (2016). Çocuk İstismarını Önlemeye Yönelik Sektörler Arası Yaklaşım. İçinde Çocuk Koruma Sistemleri (Editör: Dağlı, T.). İstanbul, ÇOKMED Yayınları. (S.38-88). <https://cokmed.net/ps-sistem/dosyalar/files/Cocuk%20Koruma%20Sistemleri.pdf>
- Mishna, F., Saini, M., ve Solomon, S. (2009). Ongoing and online: Children and youth's perceptions of cyber bullying. *Children and Youth Services Review*, 31, 1222–1228. doi:10.1016/j.child-youth.2009.05.004
- Muir, D. (2005). Violence against Children in Cyberspace. ECPAT International https://genderit.org/sites/default/files/ECPAT_Cyberspace_2005_ENG.pdf. Bangkok 10400 Thailand (çevrimiçi: 10/06/2024)
- Murray, L. K., Nguyen, A., ve Cohen, J. A. (2014). Child Sexual Abuse. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 23(2), 321–337. doi:10.1016/j.chc.2014.01.003
- National Center for Injury Prevention and Control (ty). Essentials for Childhood Creating Safe, Stable, Nurturing Relationships and Environments for All Children. <https://www.cdc.gov/child-abuse-neglect/media/pdf/essentials-for-childhood-framework508.pdf> (çevrimiçi: 10/09/2024)

- Normand, C. L., ve Sallafranque-St-Louis, F. (2015). Cybervictimization of Young People With an Intellectual or Developmental Disability: Risks Specific to Sexual Solicitation. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 29(2), 99–110. doi:10.1111/jar.12163
- Özçalık, C. K., ve Atakoğlu, R. (2021). Online child sexual abuse: Prevalence and characteristics of the victims and offenders. *J Psychiatr Nurs*, 12, 76-81. doi: 10.14744/phd.2020.30643
- Pais, M. S. (2010). The protection of children from sexual exploitation Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography. *The International Journal of Children's Rights*, 18(4), 551–566. doi:10.1163/157181810x536815
- Paranjothy, S., Griffiths, J. D., Broughton, H. K., Gyte, G. M. L., Brown, H. C., ve Thomas, J. (2011). Interventions at caesarean section for reducing the risk of aspiration pneumonitis. *International Journal of Obstetric Anesthesia*, 20(2), 142–148. doi:10.1016/j.ijoa.2010.12.006
- Patterson, A., Ryckman, L. ve Guerra, C. (2022). A Systematic Review of the Education and Awareness Interventions to Prevent Online Child Sexual Abuse. *Journ Child Adol Trauma*, 15, 857-867. <https://doi.org/10.1007/s40653-022-00440-x>
- Pereda, N., Guilera, G., Forns, M., ve Gómez-Benito, J. (2009). The prevalence of child sexual abuse in community and student samples: a meta-analysis. *Clinical psychology review*, 29(4), 328-338. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.02.007>
- Perrino, J. (2022). Using 'safety by design' to address online harms. <https://www.brookings.edu/articles/using-safety-by-design-to-address-online-harms/> (çevrimiçi: 17/09/2024).
- O'Connell, R. (2003). A typology of child cybersexploitation and online grooming practices. <https://image.guardian.co.uk/sys-files/Society/documents/2003/07/17/Groomingreport.pdf> (çevrimiçi: 12/08/2024)
- Quayle, E., Jonsson, L. ve Löf, L. (2012). Online behaviour related to child sexual abuse: Interviews with affected young people. Council of the Baltic Sea States, Stockholm. https://childrenatrisk.cbss.org/wp-content/uploads/sites/10/2020/12/Interviews_with_affected_young_people.pdf
- Quayle, E. (2017). Over the Internet, Under the Radar: Online Child Sexual Abuse and Exploitation – a brief literature review. CYCJ Centre for Youth and Criminal Justice. <https://www.cycj.org.uk/wp-content/uploads/2017/02/Over-the-Internet-literature-review.pdf> (çevrimiçi:11/09/2024)
- Radford, L., Allnock, D., ve Hynes, P. (ty). Promising programmes to prevent and respond to Child Sexual Abuse and Exploitation. UNICEF. <https://www.unicef.org/media/66741/file/Promising-programme-responses.pdf> (çevrimiçi: 08/06/2024)
- Reeves, J., ve Crowther, T. (2019). Teacher feedback on the use of innovative social media simulations to enhance critical thinking in young people on radicalisation, extremism, sexual exploitation and grooming. *Pastoral Care in Education*, 1–17. doi:10.1080/02643944.2019.1618377
- Reeves, E.J., Jones, S.E., Kosaraju, A., Shemmings, D., Rigby, P., Scharf, K., Soutar, E. (2024). May and Bay: Online Child Sexual Exploitation and Abuse in Southeast Asia — Using Digital Games in Preventative Education. *J. Hum. Rights Soc. Work*. <https://doi.org/10.1007/s41134-024-00314-2>

- Reid, Joan A. (2012). Child Pornography in the 21st Century: From Child Pornographic Exploitation to Youth Sexting', Oxford Handbook Topics in Criminology and Criminal Justice. (online edn, Oxford Academic, 2 June 2014), <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935383.013.132>. (çevrimiçi: 10/04/2024).
- Ross, M. (2014). A Diamond in the Rough: The Transnational Duty to Prevent Human Trafficking in the Protocol. *Duke Journal of Gender Law & Policy*, 21(2), 325–368. <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1254vecontext=djglp> (çevrimiçi: 14/03/2024)
- Smallbone, S., Marshall, W.L. and Wortley, R. (2008). Preventing Child Sexual Abuse: Evidence, policy and practice. London: Willan.
- Soylu, N., Alpaslan, A. H., Ayaz, M., Esenyel, S., ve Oruç, M. (2013). Psychiatric disorders and characteristics of abuse in sexually abused children and adolescents with and without intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 34(12), 4334–4342. doi:10.1016/j.ridd.2013.09.010
- Tener, D., ve Murphy, S. B. (2015). Adult Disclosure of Child Sexual Abuse: A Literature Review. *Trauma, violence & abuse*, 16(4), 391–400. <https://doi.org/10.1177/1524838014537906>
- Thomas, C., Flynn, S., Slayter, E., ve Johnson, L. (2023). Disability, intersectionality, child welfare and child protection: Research representations. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 25(1), 45–64. DOI: 10.16993/sjdr.963
- Tobin, J., Seow, F. (2019). Protection from Sexual Exploitation and Sexual Abuse. In John Tobin (ed.), *The UN Convention on the Rights of the Child: A Commentary*, Oxford Commentaries on International Law (online edn, Oxford Academic). <https://doi.org/10.1093/law/9780198262657.003.0035>. (çevrimiçi:10/10/2024).
- Turgut Y.E., Kurşun E. (2019). Türkiye'deki çocukların erişim, kullanım ve etkinlikler bağlamında mobil internet deneyimleri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 9:349–371.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024). Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2024-53638> (çevrimiçi: 25/10/2024)
- Ungar, M. (2010). Counselling in challenging contexts: Working with individuals and families across clinical and community settings. Belmont, CA: Brooks/Cole.
- UNICEF. (2017). The state of the world's children 2017: children in a digital world. https://www.unicef.org/media/48581/file/SOWC_2017_ENG.pdf. (çevrimiçi: 14/08/2024)
- UNICEF. (2020). What Works to Prevent Online and Offline Child Sexual Exploitation and Abuse? Review of national education strategies in East Asia and the Pacific 2020. Bangkok. <https://www.unicef.org/eap/media/4706/file/what%20works.pdf> (çevrimiçi: 09/08/2024)
- Walsh, K., Zwi, K., Woolfenden, S., ve Shlonsky, A. (2015). School-based education programmes for the prevention of child sexual abuse. *The Cochrane database of systematic reviews*, (4), CD004380. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD004380.pub3>
- WeProtect Global Alliance. (2023).Global Threat Assessment. <https://www.weprotect.org/wp-content/uploads/Global-Threat-Assessment-2023-English.pdf> (çevrimiçi: 18/08/2024)

- Wei, W. (2011). Online child sexual abuse content: The development of a comprehensive, transferable international internet notice and takedown system. <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/online-child-sexual-abuse-content-development-comprehensive> (çevrimiçi: 05/11/ 2024)
- Whittle HC, Hamilton-Giachritsis C. (2017). Offender behavior. In: Online risk to children: Impact, protection and prevention. (Brown J, ed.). New York: John Wiley and Sons. ss. 55–67.
- Whittle, H. C., Hamilton-Giachritsis, C. E., ve Beech, A. R. (2015). A Comparison of Victim and Offender Perspectives of Grooming and Sexual Abuse. *Deviant Behavior*, 36(7), 539–564. doi:10.1080/01639625.2014.944074
- World Health Organization. (2024). Child maltreatment. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment> (çevrimiçi: 08/11/2024)
- World Health Organization. (2022). What works to prevent online violence against children? <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/364707/9789240062085-eng.pdf?sequence=1> (çevrimiçi: 18/08/2024)
- World Health Organization. (1999). Violence and Injury Prevention Team ve Global Forum for Health Research. (1999). Report of the Consultation on Child Abuse Prevention. Geneva: World Health Organization. <https://iris.who.int/handle/10665/65900> (çevrimiçi:26/08/2024)
- World Health Organization. (2003). Guidelines for medico-legal care of victims of sexual violence. <https://iris.who.int/handle/10665/42788> (çevrimiçi:13/08/2024)
- Wortley, R., ve Smallbone, S. (2012). Internet child pornography: Causes, investigation, and prevention. Praeger/ABC-CLIO.
- Wortley, R. ve Smallbone, S. (2006). Applying Situational Principles to Sexual Offenses against Children”, in Situational Prevention of Child Sexual Abuse. New York: Criminal Justice Press, (19), 7–35.
- Zweig JM, Dank M, Lachman P, Yahner J. (2013). Technology, teen dating violence and abuse, and bullying. Final Report. Washington, DC: Urban Institue, Justice Policy Center.
- Zych, I., Viejo, C., Vila, E., ve Farrington, D. P. (2021). School Bullying and Dating Violence in Adolescents: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Trauma, violence & abuse*, 22(2), 397–412. <https://doi.org/10.1177/1524838019854460>

Atar Keskin, Ş. ve Demirbaş, E. (2024). Gençlerde sosyal medya bağımlılığında aile ve arkadaş ilişkilerinin rolü üzerine bir inceleme. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 5 (2), 165-184. doi:10.61861/spshcd.1519905

DERLEME | REVIEW

Başvuru: 26/07/2024

Kabul: 17/10/2024

GENÇLERDE SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞINDA AİLE VE ARKADAŞ İLİŞKİLERİNİN ROLÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A Review on the Role of Family and Peer Relationships in Social Media Addiction in Youth

Şenay ATAR KESKİN¹

Elif DEMİRBAŞ²

¹ YL Öğrencisi, Tarsus Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, ✉ 230937005@tarsus.edu.tr, 0009-0000-4281-2128

² Dr. Öğr. Üyesi, Tarsus Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, ✉ elifdemirbas@tarsus.edu.tr, 0000-0001-6178-1312

ÖZ

Sosyal medyanın yaygınlaşması ile özellikle gençlerin sosyal medyada platformlarında geçirdikleri zamanını etkin şekilde planlayamaması beraberinde bağımlılığa zemin hazırlayan sorunlara neden olmaktadır. Bu noktada aile dinamikleri ve arkadaş ilişkileri, gençlerin sosyal medya kullanım alışkanlıklarını ve bağımlılık düzeylerini belirleyen kritik unsurlar arasında yer almaktadır. Literatür taraması, aile desteği, iletişim biçimleri ve arkadaşlık ilişkilerinin sosyal medya bağımlılığı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Aile içindeki sağlıklı iletişim ve destekleyici ortamlar, gençlerin sosyal medya kullanımını olumlu yönde etkileyerek bağımlılık riskini azaltmaktadır. Aynı zamanda, güçlü arkadaş ilişkileri kurabilen gençlerin sosyal medyadaki etkileşimlerini daha dengeli bir şekilde yönlendirdikleri ifade edilmektedir. Araştırmalar, sosyal medya bağımlılığının ergenlik dönemindeki kimlik gelişimi ve sosyal beceriler üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, gençlerin sosyal medya kullanımı konusunda bilinçli yaklaşımlar benimsemeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Bu derleme makalede, gençlerde sosyal medya bağımlılığında aile ve arkadaş ilişkilerinin rolü kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Sonuç olarak, bu çalışma sosyal medya bağımlılığının önlenmesi ve yönetilmesinde aile ve arkadaş ilişkilerinin önemini vurgulayarak, sosyal medya bağımlılığının iyi anlaşılması ve bireyin sosyal medya bağımlılığına etkili bir şekilde müdahale edebilmek için atılacak adımlara yönelik neler yapılabileceğine ve yürütülecek gelecek araştırmalara dair önerilere yer vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, bağımlılık, gençlik, aile, arkadaş

ABSTRACT

The widespread use of social media, particularly the fact that youth spend most of their time on it, has led to a number of problems, including the emergence of a new type of addiction. Family dynamics and peer relationships are critical factors that influence youth's social media usage habits and addiction levels. A literature

review reveals the effects of family support, communication styles, and peer relationships on social media addiction. Healthy communication and supportive family environments positively influence youth's social media use and reduce the risk of addiction. Additionally, youth who are able to establish strong peer connections tend to engage with social media in a more balanced way. Research shows that social media addiction can negatively affect identity development and social skills during adolescence. In this context, it is emphasized that youth should adopt a conscious approach to social media use. This review article comprehensively examines the effects of social media addiction on youth's family and peer relationships. As a result, the study underscores the importance of family and peer connections in preventing and managing social media addiction, offers suggestions on understanding social media addiction, and outlines steps for effective intervention, while also providing guidance for future research.

Keywords: Social media, addiction, youth, family, peer

GİRİŞ

İnsanlığın tarihinde, toplumları en hızlı biçimde değiştiren unsurlar arasında teknolojik gelişmeler gelmektedir. Günümüzde bu teknolojik gelişmelerden en çok öne çıkan ve yaygın olan ise internettir. İnternet, hayatın çeşitli yönlerinde kritik bir rol oynamaktadır; bilgi erişimi, iletişim, alışveriş ve eğlence gibi alanlarda da yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle, sunduğu çeşitli imkânlar sayesinde bireylerin yaşamını büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır (Bozkurt ve Gündoğdu, 2017; Demir, 2016). İnternet ve yeni iletişim teknolojilerinin kullanımının artması ile birlikte, sosyal medya kullanımında da artış görülmeye başlamış, sosyal medya zaman ve mekân sınırlarını ortadan kaldırarak bireylerin birbirleri ile anlık iletişimini mümkün kılmıştır. İnternetin evrimiyle birlikte sürekli olarak gelişen sosyal medya bireylerin iletişim kurma ve bilgi paylaşma konusundaki tercihlerini derinden değiştirmiş ve günümüzde sosyal etkileşimin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Sosyal medya ağları, anlık mesajlaşma uygulamaları, fotoğraf ve video paylaşım seçenekleri, bireylerin duygusal ifadelerini, düşüncelerini ve farklı deneyimlerini hızla paylaşmaları gibi iletişim kolaylıklarına olanak tanımıştır. Sosyal medyanın hayatı birçok açıdan kolaylaştırmasıyla beraber özellikle genç nüfus tarafından bilinçsiz kullanımı, hayatımıza sosyal medya bağımlılığı gibi bazı olumsuz etkileri beraberinde getirmiştir. Meltwater ve We Are Social işbirliğiyle hazırlanan 2023 Türkiye Raporu'na göre, Türkiye'de internet kullanım oranı 2023 itibarıyla %83.4'e yükselerek dünya sıralamasında 37. sırada yer almaktadır. Ayrıca, Türkiye'de nüfusun %83.4'ü internet kullanıcısı olup, toplam nüfusun %95.4'ü mobil bağlantıya sahiptir ve %73.1'i aktif bir şekilde sosyal medya kullanmaktadır. Günde 7 saat 24 dakika ile Türkiye, 2023 yılı için internette geçirilen süre açısından dünya genelinde 15. sıradadır (We Are Social, 2023). Bu istatistikler de sosyal medya ile birlikte eşgüdümlü olarak bağımlılık riskinin nasıl hızlı bir şekilde artış gösterdiğine işaret etmektedir.

Gençlik dönemi; kimlik arayışı, ait olma ve değer görme ihtiyaçları gibi karmaşık duygusal süreçleri içeren bir evre olarak tanımlanmaktadır. Sosyal medya, bu dönemdeki gençler için çekici bir platform olabilir. Gençler burada başkalarının 'mükemmel' hayatlarına tanıklık etmekte, sosyal medyada sunulan bu dünya gençleri çabucak etkisi altına almakta ve yanıltılmaktadır. Sosyal medyanın bahsedilen bu çekiciliği nedeniyle, gençlerde sosyal medyanın kullanımı düzenli ve aşırı hale gelerek zaman içinde bir bağımlılığa dönüşmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, teknoloji alanındaki hızlı gelişmelerin etkisiyle öne çıkan internet ve sosyal medya platformlarının kontrolsüz ve sürekli kullanımının bağımlılığa dönüşmesinin aile ve arkadaş ilişkileri üzerindeki rolünü hakkında mevcut literatürü inceleyerek bu alandaki bilgi birikimini derlemek ve incelemektir. Literatür bilgilerinden faydalanılarak yapılan bu çalışmada internet ve sosyal medya platformlarının günümüzdeki rolü ve bu platformların psikososyal, duygusal ve kültürel açılardan aile ve arkadaş ilişkilerinin rolü ve sosyal medya bağımlılığını önleme çalışmaları, yapılan literatür taraması doğrultusunda gözden geçirilmiştir.

GENÇLİK VE İNTERNET KULLANIMI

İnternet (International network) dünya üzerindeki bilgisayarlar, akıllı telefonlar, tabletler ve diğer akıllı ev aletleri arasında bağlantı kurulmasını, veri alışverişi yapılmasını sağlayan global bir ağıdır (Bulunmaz, 2014:23). 1962 yılında Licklider “galaktik ağ kavramı”nı öne sürerek internetin temelini atmıştır (Alkış, 2020:12). Bu kavram ile isteyen herkesin bulunduğu yerden dünya üzerindeki herhangi bir yere anlık veri gönderip alabilmesi hedeflenmiş, bu hedef doğrultusunda ABD başkanı George Bush tarafından ilk kez Pentagon (ABD Savunma Bakanlığı) ile Harvard ve Berkeley Üniversiteleri arasında ağ kurularak ABD ordusuna üniversitelerde yapılacak araştırmalar sonucunda teknoloji aktarımı yapılması sağlanmıştır (Kalkan ve Kaygusuz, 2013:1-2).

Türkiye’de ise ilk defa 1986 yılında internet ile ilgili çalışmalar başlamış; özellikle 1990’lı yıllara gelindiğinde Ortadoğu Teknik Üniversitesi ve Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu internet üzerine çalışmalar yapmaya başlamış; 1992 yılında ilk kez Hollanda ile internet üzerinden deneme amaçlı bağlantı kurulmuştur (Anlayışlı ve Serin, 2019:85). İlk etapta basit tarzda web siteleri yer almaktayken zamanla haber siteleri, alışveriş siteleri, kişisel bloglar, kariyer siteleri, sosyal medya tarzında kişilerin kendilerini ifade edebildikleri, yeteneklerini sergileyerek etkileşim alabildikleri ve hatta para kazanabildikleri siteler ortaya çıkarak günümüzdeki halini almıştır. 2020 yılında yapılan bir araştırmaya göre Türkiye’de yaşayan vatandaşların %64’ü sosyal medya kullandığı tespit edilmiştir (Yıldırım, 2021:1240).

İnsan hayatını çeşitli dönemlere ayırırsak ergenlik ile orta yaş arasındaki döneme gençlik denir (TDK, 2023). Gençlik döneminde bireylerin fiziksel olarak gelişim hızlandığı gibi, kişilik oluşumu, çevresi ile sosyal iletişimin geliştirilmesi, arkadaşlık edinme, benlik oluşturma gibi olayların da yaşanmaya başladığı dönemdir. Gençlik döneminde kişinin okul hayatı, erken dönem iş hayatı, sportif başarıları gibi durumları da göz önünde bulundurulduğunda sosyal statü kazandığı bir dönem olarak da nitelendirilebilecektir. Günlük kullanımda gençlik bazen ergenlik dönemini de kapsayabilmektedir. Bu sebeple ergenlik kavramı üzerinde de durmak gerekmektedir, zira sosyal medya bağımlılığının gençler üzerindeki etkilerinin ergenlik döneminde başladığı, bu sebeple ergenlik dönemini göz ardı ederek gençlik dönemindeki sosyal medya etkilerini açıklamaya çalışmak bazı noktaları karanlıkta bırakacaktır (Taşçı, 2013:23). Ergenlik ve gençlik dönemi bireyin en çok gelişim sağladığı dönem olup, bu dönemde bireyin fiziksel gelişimi, kişilik gelişimi, ahlaki gelişimi, sosyal gelişimi, bilişsel gelişimi, teknoloji ve dijital becerilerinin gelişimi tamamlanma aşamasına gelmektedir. Birey bu dönemde bağımsız bir kişilik olduğunun farkına varmaktadır (Cuma, 2020:8).

Bu çalışmanın ağırlıklı kısmını Z kuşağı oluşturacaktır. 2000 yılı sonrasında doğanlara Z kuşağı denmektedir. Z kuşağının özellikleri doğdukları andan itibaren bilgisayara, cep telefonuna, internete ve sosyal medyaya aşına olmalarıdır. Tüm dünya ile etkileşim ve iletişim halinde olma imkânına sahip olan bu kuşak, bu iletişim kolaylığı sebebiyle dünyadaki akranlarıyla benzer özelliklerde yetişmelerine yol açmıştır. Diğer kuşaklarda var olan maddi ve manevi imkânsızlıklar bu kuşakta minimum düzeye inmiştir, çünkü internet üzerinden her türlü bilgiye her an ve her ortamda erişebilme imkânına sahip olmaları sağlanmıştır. Tabi ki bu avantaj bu kuşağı etkileşime açık, manevra yeteneği gelişmiş ve motor becerileri en yüksek kuşak haline getirdiği gibi dünyadaki çeşitli olumsuzluklarla anında karşılaşma, tanışma ve uygulama imkânlarına sahip olmaları bakımından da olumsuzlukların yaşanmasına sebep olmuştur (Duygulu, 2018:639).

GENÇLERDE İNTERNET BAĞIMLILIĞI

İnternet ilk başlarda karşılıklı veri aktarımı amaçlı olarak kullanılsa da gelişen aşamalarda insanların ilgi çekici aktiviteler bulmayı hedefledikleri, meraklarını giderdikleri, heyecan verici ve rahatlatıcı eğlencelerle karşılaşma beklentisi içerisine girdikleri, sosyal yönden beğenilerek ya da onure edilerek tatmin oldukları, çeşitli eğlence araçlarının kullanıldığı (çevrimiçi oyunlar, viral haline gelmiş video klipler) bir zemin haline gelmiştir. Çocuklar ve gençler arasında internet kullanımının hızla yaygınlaşmasıyla, internetin iletişim ve sosyalleşmede vazgeçilmez bir araç haline geldiğini gösteren araştırmalar da literatürde bulunmaktadır (Atamtürk vd., 2020). İnternetin birçok faydası var ve kullanıcı sayısı milyarlar ile ifade edilirken her faydalı icat gibi internetin de bazı olumsuz yanları zamanla görülmeye başlanmıştır. Özellikle internet kullanım süresinin artması internet bağımlılığı sorununu ortaya çıkarmış, bu sorun kişinin internet kullanımına kendi iradesiyle bir sınır koyamamasına, sosyal hayatında, aile hayatında ya da eğitim hayatında meydana getirdiği tahribata rağmen kullanmaya devam etme gibi, internete ulaşımın olmadığı durumlarda neredeyse anksiyete seviyesinde belirtiler görmeye başlamak gibi bulgular ortaya çıkarmıştır (Yalçın, 2015:14).

Bağımlılığın sosyal yönden insanları dışa kapalı hale getirdiği, yalnızlaştırdığı, depresyona soktuğu bilinen gerçeklerdir. Bir kısım yazarlar ise internetin yalnızlığı artırmadığını, aksine yalnızlığın insanların sosyal medya kullanımına ittiğini ileri sürmüşlerdir (Yalçın, 2015:14). Genç bireyler, yalnız olsalar dahi, bireysel hobilerine yönelerek ve kariyer hedeflerine odaklanarak internet bağımlılığından uzak kalabilirler. Ancak sosyal ilişkileri olan bir birey, gününün büyük bir kısmını internette geçirdiğinde ve bu süreçte ailevi ve sosyal sorumluluklarını ihmal ettiğinde internet bağımlılığı geliştirme riski artar. Bu durumda, internetin olmadığı dönemlerde gerçek hayata adaptasyon konusunda zorluk çekmesi kaçınılmaz hale gelir (Uygur ve Dilmaç, 2021:1707). Dijital bağımlılığın oluşumunda, kitap ve dergi gibi geleneksel mecralardan farklı olarak dijital ortamlarda herhangi bir durma noktasının olmaması, sürekli gelişmeleri kaçırma endişesi, değişken ödüllerin etkisi ve alışkanlık döngüsü gibi pekiştirici unsurların rol oynadığı ifade edilmektedir (Aldemir, 2022:34). Teknolojik gelişmelerle birlikte internetin gençlere sunduğu olanakların bilinçsizce, amacı dışında kontrolsüz ve aşırı kullanımı, internet bağımlılığının bir diğer önemli sebebinin oluşturur (Mutlu, 2021:58). İnterneti cazip kılan en önemli unsurlardan biri sosyal medyadır; çünkü günümüzde sosyal medya, gençlerin günlük yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdikleri sanal bir ortam haline gelmiştir.

SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI

Sosyal medya internet üzerinde kişilerin video, fotoğraf, müzik, yazı gibi çeşitli şekillerde içerik oluşturulması yoluyla diğer kişilere sunarak beğeni topladığı, gündem oluşturduğu, topluluklar oluşturduğu, çeşitli etkileşimler oluşturduğu sanal platformlar bütünü olarak adlandırılabilir. Bireyler sosyal medya aracılığıyla, kendilerini en açık ve istedikleri şekilde ifade etme özgürlüğüne sahiptirler (Yayman, 2019:6).

Sosyal medya Web 2.0 ile başlamıştır, öncesinde sosyal medya içeriklerinin üreticileri genellikle platform kurucuları iken, Web 2.0 ile birlikte platformlardaki içerikler kullanıcılar tarafından yapılmaya başlanmıştır (Atın, 2022:7). Özellikle 2004 yılında Facebook isimli sosyal medya platformunun kurulmasıyla sosyal medya devrimi başlamıştır (Tosun, 2022:10). Sosyal medya, zaman içinde farklı ülkelerden ve kültürlerden gelen insanların katılımıyla yüksek etkileşimli platformlar haline gelmiş, kullanıcıların oluşturduğu içeriği tartıştığı, değiştirdiği bir ortam olmuştur (Yılmaz, 2022:29-30). Sosyal medya aynı zamanda insanların birbiri ile klasik iletişim araçları dışında mesajlaşma, sohbet etme ve arkadaş edinme uygulamaları ile iletişim kurmalarına aracılık eden platformlar da olmaya başlamıştır. Bununla birlikte iletişim özelliği bulunan platformlar, yeri geldiğinde sosyal farkındalık oluşturan ya da bir olay esnasında kitleleri peşinden sürükleyen platformlar haline gelmiştir. Keza “Arap baharı” eylemlerinde insanların sosyal medya platformları üzerinden örgütlendikleri görülmüştür. Sosyal medya, günümüzde gençlere kolayca bilgiye erişim imkanı sunmasının yanı sıra, aynı zamanda gençler arasında iletişim ve sosyal etkileşim sağlama platformu olarak öne çıkarak boş zamanları değerlendirmeleri için vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir (Demir ve Kumcağız, 2019:24). Ancak, sosyal medyanın bu olumlu yönleri yanında, bazı bireylerde aşırı kullanım ve buna bağlı olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada, sosyal medya bağımlılığı kavramı devreye girer.

Sosyal medya bağımlılığı ile ilgili çeşitli tanımlar bulunmakta ise de kısaca sosyal medya bağımlılığı sosyal medyada olması gerektiğinden çok fazla zaman geçirmek ve bundan vazgeçememek, yaşamın en büyük parçasının sosyal medya olması durumu olarak tanımlanabilir. Ailesini, arkadaşlarını, işini ve temel ihtiyaçlarını göz ardı edecek kadar sosyal medya kullanan bireyler sosyal medya bağımlısı olarak adlandırılabilir (Atak, 2023:23).

İnternet aboneliğinin neredeyse elektrik, su aboneliği gibi adeta bir temel ihtiyaç şeklinde tüm evlerde yaygın bir şekilde artmasıyla ve akıllı telefonlar ile her an internete bağlanma imkânının başlamasıyla sosyal medya kullanımı da artmaya başlamıştır. Ailesini, arkadaşlarını, işini ve temel ihtiyaçlarını göz ardı edecek kadar sosyal medya kullanan bireyler sosyal medya bağımlısı olarak adlandırılabilir (Atak, 2023:23). Ara sıra sosyal medya kullanımı ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki temel fark, bağımlılığın çevrimiçi sosyal ağların kullanımı noktasında kontrolün kaybedilmesi ve baskın hale gelmesi durumunda ortaya çıkan olumsuz sonuçlarla ilişkilendirilmesidir (Hou vd., 2019:2). Keza sosyal medya platformlarında paylaşılan hikâye, resim, video gibi içeriklere yapılan yorumlar ve beğeniler, kullanıcılar üzerinde tatmin duygusu yaratmaktadır. Bu durum, sosyal medya bağımlılığının bir başka boyutunu oluşturmaya başlamıştır. Kişilerin aldıkları geri bildirimler aracılığıyla kendilerini onaylanmış hissetmeleri, sosyal medya etkileşimlerini sadece bir paylaşım aracı olmanın ötesine taşımakta, aynı zamanda bir bağımlılık unsuru olarak ortaya çıkarmaktadır.

Sosyal medya kullanımının bireylerin günlük yaşamlarındaki görevleri yerine getirmelerini engellemesi, bireylerin sosyal medya hesaplarını kontrol etmediklerinde huzursuzluk hissetmeleri, kullanım süresinin dikkat dağınıklığına yol açması ve gerçeklik algısını bozarak sanal durumların gerçek olarak algılanmasına neden olması, aynı zamanda yüz yüze ilişkilere geçişte zorluk yaşanması ve akademik başarıda olumsuz etkilerin gözlemlenmesi durumunda, bu kullanımın bağımlılık düzeyine ulaştığı söylenebilir. Ayrıca, bu süreçte panik atak, öfke ve stres gibi bedensel belirtilerin ortaya çıkması da bağımlılığın bedensel sonuçlarını göstermektedir (Çiftçi, 2018:419). Bireylerin sosyal medya platformlarında vakit geçirerek günlük sorunlardan uzaklaşmaları ve burada mutlu, huzurlu hissetmeleri, sosyal medyanın bağımlılık potansiyelini belirgin bir şekilde göstermektedir (Çalapkulu ve Sarı, 2022:894).

Gençlerde Sosyal Medya Bağımlılığının Sebepleri

Dünya genelinde internetin ve internet tabanlı uygulamaların günlük hayattaki payı arttıkça bundan ilk etkilenecek kesim hiç şüphesiz ki gençler olmuştur. Özellikle genç bireylerin birbirleriyle ilişkilerinin, iletişimlerinin tamamen sosyal medya üzerinden olması (Whatsapp, Twitter vb.) sosyal medyanın gençler “aşırı” kullanılmasına sebep olmuştur (Mutlu, 2021:3).

Bununla birlikte gençlerde sosyal medyada zaman geçirme süresi arttıkça bağımlılığa dönüşme ihtimalinin de arttığı görülmüştür. Özellikle genç nesilde sosyalleşme tanımı da sosyal medyanın gelişimine bağlı olarak değişmiştir. Sosyalleşme geçmişte daha çok fiziki olarak kişilerin birbirleri ile buluşup, sohbet ettikleri, bir yerleri gezdikleri, alışveriş yaptıkları, sinema, tiyatro konsere gitmek gibi eylemlerken; sosyal medya ile birlikte sosyal medya platformlarında gruplarda sohbet etmek, yayın açmak, birlikte çevrimiçi oyun oynamak, çevrimiçi konser izlemek gibi dijitale evrimleşme göstermiştir (Vatandaş, 2020:825).

Gençlerin yaşlıları ile kolay yoldan iletişime geçebilmeleri ve yeni arkadaşlar edinebilmeleri gençleri sosyal medya kullanımı konusunda motive eden en önemli etkenler arasında yer almaktadır. Yine bireylerin başka kişiler hakkında bilgi topladıkları en önemli kaynak da sosyal medya olmuştur bu da bir diğer motivasyon kaynağı olmuştur (Yolcu ve Çiftçi, 2023:153). Keza LinkedIn gibi sosyal medya ağı sayesinde insanların daha kolay bir şekilde iş bulabilir hale gelmesi de bir başka motivasyon kaynağı olmuştur (Mutlu, 2021:42). Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmaya göre Instagram kullanımında etkili olan faktörler: eğlence/alışkanlık, sosyal kaçış/rahatlama, karar vermek/bilgi alma, kendini geliştirme/düşüncelerini aktarma, arkadaşlık, toplumsal etkileşim, ekonomi, takip etme ve bireysel sunumdur (Yayla, 2018: 53,54).

Yine sosyal medya kullanımına ilişkin bir başka motivasyon kaynağı ise sosyal medya hesaplarını haber kaynağı olarak kullanmadır, zira çevrimiçi olarak tüm dünya üzerinde yaşanan herhangi bir haberi anlık olarak öğrenme, yayma imkanı sosyal medya ile sağlanmıştır. Hatta bu durum klasik medyayı (kağıt gazete, TV haberciliği) yok olma noktasına getirirken, günümüzde “Twitter gazeteciliği”, “Youtube gazeteciliği” gibi kavramlar ortaya çıkmış ve milyonlarca takipçisi olan Youtube haber kanalları oluşmuştur (Duman, 2019:1639).

Sosyal Medya Bağımlılığının Gençler Üzerindeki Etkileri

Mora'nın (2013) yaptığı araştırmanın bulguları, medya bağımlılığının gençlerde toplumsal kültürlerine yabancılaşmaya yol açtığını ve dil, hafıza ile yüz yüze iletişimde günlük yaşamı olumsuz etkileyen algısal, duygusal ve davranışsal sorunlara neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Dinç'in (2015) çalışmasında bahsettiği üzere gençler, kim olduklarını ve nereye yöneldiklerini sorgularken, kendilerini çevrelere göstermek ve aldıkları geri bildirimlerle şekillendirmek isterler. Bu süreçte onay alma, beğenilme ve kendini ifade etme ihtiyaçları ön plana çıkar. Günlük hayatta kişiler arası ilişkiler zayıfladıkça, gençler bu ihtiyaçlarını aile, komşu veya akraba gibi yakın çevrelerinden karşılayamadıkları için, teknoloji araçları aracılığıyla kendilerini ifade etmeye yönelmektedirler. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki yetişkinlik öncesi ve hayata dair bir takım sorumlulukların henüz tam olarak yüklenmediği ve kişiliğin de oturmaya başladığı dönem olan gençlik döneminde, bireylerin hayatı sanal olarak yaşaması gerçekliklerden uzak kalması gençler üzerinde birçok olumsuz etkiyi de bir arada getirmektedir. Çünkü kişiliğin şekillendiği, geleceğe dönük önemli adımların atıldığı ve sosyal becerilerin daha da geliştiği bu dönemde, kişilerin gerçek deneyimlerden mahrum kalarak, sanal deneyimlere odaklanmasının genç/ergen bireyler üzerinde olumsuz etkileri olabilecektir (Güney ve Taştepe, 2020:185). Benzer biçimde, gençler arasında sık rastlanan problemler internet kullanımı, gençlerin psikolojik ve fiziksel gelişimi yanı sıra günlük hayatlarını olumsuz yönde etkileyerek, bu olumsuz etkilerin eğitim hayatlarına da yansımaya neden olmaktadır (Döner, 2011:16). Gündelik yaşama olan etkisi ile bir arada değerlendirildiğinde sanal dünyada yaşamak gençlerin aile ve arkadaşlık ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bazı bireyler, kişisel sorunlarını azaltmak için sosyal medya kullanma eğilimindedir ve bu kullanımı azaltma çabalarında başarısız olabilmektedirler (Balcı, 2018:214). Sosyal medya sebebiyle gençlerde gelişmeleri kaçırma korkusu olarak adlandırılan kısaca FOMO (Fear of Missing out) denilen duygu-durum bozukluğu da ortaya çıkabilmektedir bu durum aslında gereksiz yere pişmanlık hissi yaratan bir durumdur (Sağbaş, Ballı ve Şen, 2016:158).

Aile ile İlişkilerde Sosyal Medya Bağımlılığının Rolü

Teknolojinin son yıllarda çok hızlı gelişmesiyle gençler hatta çocuklar doğumdan itibaren gelişen teknolojiye kolay bir şekilde uyum sağlamaktadırlar. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte iletişim alışkanlıkları da değişmiş, yüz yüze iletişimin yerini sanal iletişim almıştır. Tabii ki bu durum aileye de yansımış gençlerin aile ile ilişkilerindeki iletişimin boyutu da değişmiştir. İnternete ve sosyal medyaya ulaşımın kolaylaşması ile aile müessesesi de bu durumdan fazlasıyla etkilenmiştir zira gençler ev içinde aileyle iletişim kurmak yerine akıllı telefonlarıyla daha fazla vakit geçirmeye başlamışlardır. Aile içi iletişimde ya da iletişimin herhangi bir biçiminde, başlangıçta bireylerin birbirlerine yeterli zaman ayırması önemlidir. Lin, vd., (2024) çalışmalarında, 13-20 yaş arasındaki ergenlerde ebeveynleri daha iyi ilişkileri olan ergenlerin sosyal medyaya bağımlı olma olasılığını azaldığını tespit etmişlerdir. Akran ilişkilerinde ise doğrudan bir ilişki bulunamamasının akran ilişkilerinin hem koruyucu hem de risk barındıran yapısından kaynaklı olabileceği vurgulanmıştır. Ancak günümüzde yaşanan toplumsal ve teknolojik değişimler ile yoğun iş yaşantıları, aile üyelerinin birbirlerine yeterli zaman ayırmakta zorlanmalarına neden olmaktadır (Güleç, 2018:115). Genç bireylerin sosyal medyada fazlasıyla vakit

geçirmeye başlamasıyla geniş ailelerde de aynı şekilde kuşaklar arası iletişim aktarımının kaybolması gündeme gelmeye başlamıştır, bu da bir takım tehlikeleri beraberinde getirmektedir. Şöyle ki ailenin kuşaklar arasında kültür aktarımı görevi bulunduğundan, aile içi iletişimin kopması yani genç bireyleri ile aile büyükleri arasındaki iletişimin kopması irtibatın azalması, kültür aktarımını da sekteye uğratabacak ve toplumların kültürlerini gelecek kuşaklara aktaramamasına yol açacaktır (Yılmaz, 2022:36). Örnek olarak haftada 5 saatten fazla internet kullanan bir kişi, ailesine, çevresine ayırdığı zamanı ve diğer aktivitelere katılımını azaltmaktadır. Bununla birlikte gençlerin aşırı internet kullanımının aile ve arkadaş ilişkilerini zayıflattığının gözlemlendiği ifade edilmiştir (Demir, 2016:31). Ayrıca sosyal medyada yaşanan iletişim çoğunlukla yazılı iletişime dayalı olduğundan, cümleler ile kişinin kendini jest ve mimik olmaksızın ifade etmesi de giderek daha zor hal almakta bu da iletişimde aksaklıklara yol açmaktadır. Örneğin sosyal medyada bir cümleyi emoji (görsel karakter) kullanarak yazmak ile aynı cümleyi emoji olmadan kullanmak arasında fark olduğu aşikârdır.

Yapılan araştırmalarda, sosyal medya kullanan öğrenciler ile kullanmayan öğrenciler arasında aile iletişimi algı düzeyleri açısından anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Albeladi ve Palmer (2020), ergenlerin sosyal medyayı aşırı kullandıklarında aile boyutunun uyum ve ifade gücünün azaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Putri ve Khairunnisa (2019), 12-19 yaş arası ergenlerde yürüttükleri çalışmada aile işlevselliğinin iyi olduğu durumlarda hislerini aileleri ile paylaşma konusunda daha olumlu olduklarını bu nedenle sosyal medya bağımlılığı riskinin azaldığını ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda, sosyal medya platformlarını kullanmayan öğrencilerin aile iletişimi algılarının, sosyal medya kullanan öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Sosyal medya kullanmayan öğrencilerin, sosyal ağ kullanımına daha az maruz kalmaları dolayısıyla aileleriyle daha güçlü bir iletişim algısına sahip oldukları belirlenmiştir (Yılmaz,2022:54). Aile içi iletişimin kopması, gençlerin aileleriyle daha az zaman geçirmelerine ve ailelerini birer rol model olarak benimsemekten uzaklaşmalarına yol açmaktadır. Bu durum, gençlerin sosyal medyada maruz kaldıkları sanal yaşamları rehber almalarına neden olmakta, zamanla bu etkiler sonucunda gerçeklik algılarında bir kopuş meydana gelebilmektedir. Bu süreç, gençlerin hayatında telafisi mümkün olmayan zararların ortaya çıkma riskini beraberinde getirebilmektedir (Erol, 2022:1134). Vossen vd., (2024), Olumlu ebeveyn-çocuk ilişkilerinin yanı sıra evde olumlu bir aile ikliminin daha az sorunlu sosyal medya kullanımı ile ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Ebeveynlerle tatmin edici ilişkilerin olmadığı, olumlu, sıcak, destekleyici ve güvenli bir iklimin olmadığı ailelerde, bu durum ergenlerde dijital bağımlılığa neden olabilmektedir (Erez ve Ağırkan,2024). Gerçek kişilerle etkileşimden uzak bir şekilde yetişen bireyler, zamanla içe kapanma sorunları yaşamaya başlayacak, bu da duygularını gizleme eğilimlerine yol açacaktır. Yüz yüze iletişimin azalması, aile bireyleri arasındaki duygusal bağların zayıflamasına sebep olacaktır (Ardıç ve Selvi, 2022). Geleneksel aile yapısı, teknolojik gelişmelerin etkisiyle modern aileye evrilmiş, sosyal medyanın etkisiyle iletişimin kopma noktasına gelmesi sonucunda “aile” kavramının temel görev ve sorumlulukları yerine getirilememiştir. Sosyal medyada sergilenen yapay hayatların, gençlerin algısında bozucu etkiler yaratması nedeniyle gençler, sosyal medyada gördükleri ile kendi aile içi durumlarını karşılaştırmaya yönelmektedir (Şener, 2021). Bu durum, aile içerisinde rekabetçi bir atmosfer yaratarak bireylerin aile üyelerini sürekli olarak başkalarıyla kıyaslamalarına yol açmaktadır. Ortaya çıkan çatışmalar ve

iletişim eksikliği, aile içi duygusal bağların kopmasına neden olmaktadır. Ayrıca, sosyal medyada aşırı zaman geçirmek, aile bireylerinin gerçek yaşamlarındaki etkileşimleri ve önemli anları, örneğin doğum günleri ve özel günleri, kaçırmalarına sebep olmaktadır. Duygusal şefkatten yoksun ve aile ile iletişimi zayıf olan gençler, sosyal medyada tanıştıkları yanlış kişilerle kurdukları ilişkiler sonucunda, gelecekteki yaşamlarını olumsuz etkileyebilecek davranışlara yönlendirilme riski taşımaktadır. Yapılan araştırmalar, uyuşturucu kullanma ve suça karışma oranlarının, aile bağları zayıf olan gençlerde daha yüksek olduğunu göstermektedir. He (2022), ergenlerin sosyal medya bağımlılığı riskinin ailenin ebeveynlik tarzı, aile içi ilişkiler ve ailenin sosyoekonomik durumu çerçevesinde değerlendirerek işlevsiz ailenin sosyal medya bağımlılığı ile yakın bir ilişkisi olduğunu ifade etmiştir. Buna karşılık, aile içi iletişimi güçlü olan bireylerde eğitim düzeyinin daha yüksek olduğu ve bu bireylerin kariyer hedeflerine daha kolay ulaşabildikleri ortaya konmuştur. Yanlış yollara sapmaları halinde, aile içi iletişimi güçlü olan gençler aileleri tarafından kısa sürede doğru yola yönlendirilebilmekte iken, rehber olarak aile yerine sosyal medyayı seçen bireyler için böyle bir yönlendirme mümkün olamamaktadır. Sosyal medya aracılığıyla ailelerinden uzaklaşan gençler, kendi kültürel bağlarından da koparak farklı ve kurgusal kültürlerle etkileşimde bulunma eğilimi göstermektedirler. Bu durum, gençlerin kendilerine, ailelerine, yaşadıkları topluma ve kültüre karşı giderek daha fazla yabancılaşmalarına neden olacaktır (Mora, 2013:26). Lin vd (2023), 12-17 yaş arasındaki ergenlerde yürüttükleri araştırmalarında problemlili sosyal medya kullanımı ile aile ve arkadaşlardan alınan sosyal desteğin ilişkisini incelemişler aileden olumlu sosyal destek aldığını düşünenlerin problemlili sosyal medya kullanımı geliştirme riskinin daha düşük olduğunu göstermiş ancak arkadaş ilişkilerinde algılanan sosyal destek yüksek olduğunda bu desteğin sürmesi için ergenlerin sosyal medya kullanımını artırdığı sonucu doğruladığını ifade etmişlerdir ancak doğrudan bir ilişki bulunamamıştır.

Sosyal Medya Bağımlılığının Arkadaşlık İlişkileri Üzerindeki Rolü

Sosyal medya bağımlısı gençlerde arkadaşlık ilişkilerinde yüz yüze iletişim kuramama sorunu meydana gelmektedir. Gençler tüm hayatı sosyal medya üzerinden yaşadığı için sosyal medya adeta sanal gerçeklik boyutuna ulaşmaktadır. Özellikle de pandemi sürecinde eğitimler, arkadaşlık sohbetleri vs. tüm sosyal etkileşim şekilleri ekran üzerinden yapılmaya başlanınca bu durum kanıksanmaya başlanmış, bir süre sonra yüz yüze iletişim kurma sıkıntıları gençlerde baş göstermiştir. Oysaki sağlıklı bir akran, arkadaşlık ilişkisi tutarlı bir kişilik yapısının gelişmesinde büyük rol oynamaktadır (Erdoğan, 2020:100).

Bir diğer nokta da; sosyal medya öncesi gençlerin arkadaşlık ilişkileri kurabileceği çevre sınırlıdır, kişi ya aile çevresinden, akrabalarından, okul çevresinden veya mahalle çevresinden arkadaşlık kurabilirken, sosyal medyanın devreye girmesiyle dünyanın herhangi bir yerinden herhangi bir kişi ile arkadaşlık kurabilmesinin yolu açılmıştır. Bu durumun olumlu (tüm dünyadan haberdar olabilme, dünyanın gerisinden gelmeme) yönde etkileri bulunmakta ise de çoğu zaman olumsuz etkileri bulunmaktadır (Güleç, 2018:114). Sosyal medya, birçok kötü niyetli bireyin özellikle gençleri hedef alarak etkileyici davranışlarla iletişim kurmasına olanak tanımaktadır. Bu tür etkileşimlerin sonucunda, sosyal medya kullanıcıları arasında tuzağa düşen gençler, çeşitli kötü alışkanlıklar edinme riski taşımaktadır; bu

alışkanlıklar arasında alkol, sigara ve uyuşturucu kullanımı gibi maddeler yer almaktadır. Ayrıca, sosyal medya aracılığıyla suça meyilli bireylerle kurulan arkadaşlıklar, gençlerin suç işlemeyi alışkanlık haline getiren kriminal bir kişiliğe dönüşme olasılığını artırmaktadır. Bu durum, sosyal medya ortamının genç bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini ve risklerini gözler önüne sermektedir. Sosyal medya aracılığıyla doğru arkadaşlıklar kurulabilse de, sosyal medyanın doğası gereği bireyler, gerçek hayata kıyasla daha fazla sosyal ilişki geliştirme imkânına sahip olsalar da, bu ilişkiler çoğu zaman yüz yüze kurulan arkadaşlıklara göre daha yüzeysel kalmaya mahkûmdur (Alumur, 2024:9). Yine sosyal medyada duygu aktarımına yeterince imkân bulunmadığından sosyal medya arkadaşlıklarında insanlar duygu ve düşüncelerini doğru bir şekilde ifade edemeyebilirler, çünkü sosyal medyada vurgu, jest ve mimik yoktur sadece yazışma ile de her türlü duygu birebir ifade edilmeyebilir. Sosyal medya, kullanıcıların hayatlarını görsel olarak paylaşmalarına olanak tanır. Bu durum, diğer insanların hayatlarına duyulan kıskançlık ve sürekli karşılaştırma eğilimini artırabilir. Bu da arkadaşlıklarda rekabetçi bir atmosfer yaratabilir. Beğeni ve yorum gibi sosyal medya etkileşimleri, anlık bir tatmin sağlar. Ancak bu, gerçek hayattaki arkadaşlıkların güçlenmesi için gerekli olan daha derin bağların kurulmasını zorlaştırabilir. Anlık tatmin arayışı, gerçek dünyadaki ilişkilere odaklanma yeteneğini zayıflatabilir. Ergenlerin akran ilişkisi olumsuz duyguları hafifletebilir ancak sosyal medya bağımlılığı riskini artırabilir (Huang vd., 2021). Sosyal medyada aktif olan bireyler, çevrimdışı dünyada arkadaşlarıyla iletişim kurmada zorlanabilirler. Bu durum, yüz yüze etkileşimlerin azalmasına ve gerçek dünyadaki arkadaşlıkların zayıflamasına neden olabilir. Ancak bazı gençler, reel hayatta yüz yüze iletişim kurma konusunda sıkıntı yaşamaması sebebiyle, arkadaşlarıyla sosyal medya üzerinden iletişim kurmayı tercih etmektedir. Bu durum, kişinin sosyalleşiyor gibi görünse de aslında yabancılaşma ve yalnızlık hissini arttırmaktadır (Gürkan, 2021:83). Savcı ve Aysan'ın (2016) yaptığı çalışmada, ergende internet bağımlılığı düzeyi arttıkça akranlarıyla arkadaşlık düzeyinin de arttığı bulunmuştur. Başka bir deyişle ergenler interneti akranlarıyla iletişim kurmak için kullanmaktadır.

SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞINDA SOSYAL HİZMET MESLEĞİNİN ROLÜ

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu'nun sosyal Hizmet Mesleği için (IFSW) 2000'de yaptığı tanımda: "Sosyal Hizmet Mesleği, insanların refahını ve özgürlüklerini destekleyerek sosyal değişimi teşvik eder. İnsan ilişkilerinde sorunları çözmek ve insanların güçlenmesini sağlamak için çevreleriyle etkileşimlerinde insan davranışları ve sosyal sistem teorilerini kullanır. İnsan hakları ve sosyal adalet ilkeleri bu mesleğin temelinde yer alır." denmektedir (IFSW, 2000). Ayrıca 2014'teki tanımda "Sosyal hizmet, uygulama odaklı bir meslek ve akademik disiplindir, sosyal değişimi, bütünleşmeyi ve insanların güçlenmesini destekler. Sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkelerine dayanır. Beşeri ve sosyal bilimlerle desteklenir, yaşam zorluklarıyla mücadele etmek ve insanların iyilik halini geliştirmek için çalışır. Bu tanım, ulusal veya bölgesel düzeyde adapte edilebilir" şeklinde ifade edilmektedir (IFSW, 2014). Bu tanıma göre Sosyal Hizmet, toplumsal değişimlerin birey üzerindeki etkilerini sorun odaklı çözüme yönelik olarak ele alır ve müracaatçıların toplum standartlarına uygun bir yaşam sürmeleri için gerekli çalışmalara odaklanır (Üçüncü ve Dikici, 2022:34). Aynı zamanda sosyal hizmet, teorik ve uygulama açısından birçok disiplinin katkı sağladığı

önemli bir alandır. Temel olarak değişimi ve güçlendirmeyi amaçlayan sosyal hizmet, bireylerin refahını etkileyen çeşitli sorunlara odaklanır. Bağımlılık ise, genellikle zararlı bir madde veya aktiviteye aşırı düşkünlük olarak tanımlanır ve bireyin günlük yaşamını olumsuz etkileyebilecek bir davranış halini alabilir. Bu durum, alkol ve uyuşturucu madde kullanımından, kumar bağımlılığına, teknoloji bağımlılığına, sosyal medya bağımlılığına kadar geniş bir yelpazede görülebilir. Son yıllarda bireyleri dezavantajlı konuma iten önemli bir sorun olarak öne çıkan bu davranış, gelişim sürecinde birey, aile ve toplum üzerinde etkili olduğu gibi, bağımlılık sonrasında ortaya çıkan tıbbi, psikolojik ve sosyal olmak üzere üç temel alandaki sorunları da içermesi nedeniyle sosyal hizmetin doğrudan ilgilendiği bir alanı temsil eder (Karaman ve Yaman, 2020:299-300).

Sosyal hizmet uzmanları, bağımlılık alanında çalışan profesyoneller olarak bireylerin daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilmesi için çeşitli müdahale programları geliştirmektedir. Sosyal hizmet sistemine katılan bireyler için mikro, mezo ve makro düzeydeki müdahale planları, bireyin güçlü yönlerine odaklanarak ve iş birliği içerisinde bu zorlu sürecin üstesinden gelmelerini sağlamayı amaçlamaktadır (Cıbrır, 2020:250). Sosyal hizmet müdahalesi, öncelikle bireylerin sorunlarını belirlemekle başlar. Bu durumda, başlangıç aşamasında bireylerin mikro sistemlerine, yani doğrudan etkileşim içinde oldukları çevrelere odaklanılır. Bağımlılığı değerlendirirken, aile üyeleri, iş ve okul ortamı, arkadaşlık ilişkileri gibi doğrudan etkileyen faktörler önemsenir. İkinci aşamada, mezo sistemlerde bireyin aktif olduğu çevresel ilişkilere odaklanılır. Aile ve iş ortamı arasındaki etkileşim süreçleri gibi faktörler değerlendirilir. Üçüncü düzeyde ekzo sistemler, bireylerin aktif olmadığı ancak dolaylı olarak etkilendiği çevreleri içerir. Örneğin, alkol ve madde bağımlılığıyla ilgili bir yasal düzenleme, bağımlılığı doğrudan etkilemese de gelişim sürecinde dolaylı bir etki yapabilir. Son olarak makro sistemler, davranış gelişimiyle ilgili normları, kuralları ve kültürel etkenleri içerir (Karaman, 2017:59). Ayrıca bu çalışmalar arasında birey ve ailesiyle sosyal hizmet uygulamaları, sosyal inceleme çalışmaları, gruplar ile etkileşim ve psiko-eğitim programları yer almakta, tedaviye uyumu artırmaya yönelik genel uygulamalar da bulunmaktadır. Makro düzeyde ise, büyük ölçekli eğitim projeleri, farkındalık artırıcı toplum temelli etkinlikler, toplumsal liderler ve karar vericilerle yürütülen lobicilik faaliyetleri ve politika geliştirme çalışmaları önemli örnekler arasında sayılabilir (Zubaroglu Yanardağ vd., 2020:557).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilgi çağı olarak adlandırılan bu dönemde dijital ve teknolojik ilerlemelerle birlikte hayatımıza giren internet ve sosyal medya platformları, birçok açıdan kazanımlar sağlamıştır. Bilgiye ulaşımın artması, iletişim ve etkileşim olanaklarının genişlemesi, internetin özgür ve kolay erişilebilir olması, coğrafi sınırları ortadan kaldırması gibi avantajlarıyla dijital teknolojiler, günlük ve modern yaşantının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Dünya genelindeki verilere bakıldığında, bilgisayar ve internet kullanımının geniş bir kitle tarafından benimsendiği ve bu kitle içinde çoğunluğun gençlerden oluştuğu görülmektedir.

Günümüzde teknolojinin hızla benimsendiği bir ortamda, genç bireyler tarafından ihtiyaçları doğrultusunda kullanılan sosyal medya araçları, yoğun haz veren ortamlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak bireyler arası, toplumlar arası ilişkileri dönüştüren bu hızlı değişim sosyal medyanın aşırı ve kontrolsüz kullanımına yol açarak beraberinde bağımlılık gibi bazı sorunları da getirmektedir. Sosyal medya bağımlılığı sorunu, gençlerin iletişim kurma biçimlerinde değişikliklere yol açarak günlük yaşamları ile birlikte toplumsal yaşamda derin değişim ve dönüşümler yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu derin değişim ve dönüşümler, bireylerin sosyal ilişkilerini, etkileşim biçimlerini ve toplumsal normları yeniden şekillendirmekte; yüz yüze iletişimin azalması, sosyal becerilerin gelişiminde zorluklar ve yalnızlık hissini artması gibi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Ayrıca, sosyal medya üzerinden kurulan ilişkilerin doğası, geleneksel sosyal etkileşimlerin yerini alarak, bireyler arasında daha yüzeysel ve geçici bağlantılara yol açmaktadır. Bu durum, toplumsal aidiyet duygusunun zayıflamasına, iletişimde empati eksikliğine ve bireylerin ruhsal sağlığında bozulmalara neden olabilmektedir. Dolayısıyla, sosyal medya bağımlılığı, sadece bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal yapıda da kapsamlı bir dönüşüm sürecini tetiklemektedir. Bununla birlikte dijital platformlarda oluşturulan yeni bağlantılar, aile bağlarının zayıflamasına ve bireylerin sosyal izolasyona girmesine neden olabilmekte, gençlerin aile ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerini önemli ölçüde olumsuz etkileyebilmektedir. Tam da bu noktada, sosyal medya bağımlılığının gençler özelinde, birçok değişkene bağlı olarak aile ve arkadaşlık ilişkilerine etkilerinin incelenmesi ve sosyal medyanın içinde büyüyen gençleri bahse konu olan risklerden korumak amacıyla uygulanabilir çözümler üretmek gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Gençlerde bağımlılığı önlemeye yönelik stratejiler arasında, son dönemde sıklıkla karşımıza çıkan ve teknolojinin hayatımızdaki yerini ve rolünü sorgulayan bir yaklaşım olan Dijital Minimalizm felsefesi önemli bir yer tutmaktadır (Biricik, 2022:903). Bilgisayar bilimleri profesörü Carl Newport (2019) tarafından öne sürülen bu yaklaşım, temelde dijital araçların özellikle de sosyal medyanın ve diğer çevrimiçi platformların, günlük yaşantıdaki etkisini en aza indirgeyerek daha anlamlı bir yaşam sürmeyi amaçlar. Ayrıca dijital minimalizmin temeline odaklanmış bir yaşam tarzını benimseme, dijital araçları daha bilinçli ve seçici bir şekilde kullanma ve çevrimiçi dünyadan gelen gürültüyü azaltma fikirlerini öne sürer. Ayrıca sosyal medyanın kontrollü kullanımı konusunda Odaklanmış Kullanım, Dijital Detoks, Değer Odaklı Kullanım ve Sosyal Medya Sınırlamaları başlıklı birkaç temel prensip geliştirmiştir. “Odaklanmış kullanım” prensibiyle teknolojik araçların daha özenli ve amaçlı bir şekilde kullanılması, gereksiz uygulamalardan kaçınılması ve kullanıcıların önceliklerine uygun olarak dijital araçlar seçilmesini önermektedir. “Dijital detoks” prensibiyle belirli zaman aralıklarında dijital araçlardan uzaklaşarak, bireyin çevrimiçi dünyadan uzaklaşıp gerçek dünyaya odaklanmasını sağlamaktadır. “Değer Odaklı Kullanım” prensibiyle, bireylerin dijital araçları sadece gerçek değer katması amacıyla kullanmalarını teşvik etmektedir. Böylece gereksiz bilgi akışlarından ve çevrimiçi gürültülerden kaçınılarak, daha anlamlı deneyimlere odaklanılır. “Sosyal medya sınırlamaları” prensibiyle ise sosyal medya kullanımını azaltma veya belirli kurallar ve sınırlamalar koyarak sosyal medyanın insanların günlük yaşamına olan etkisini en aza indirgeyerek daha sağlıklı bir denge sağlamayı amaçlamaktadır (Newport, 2019:42-45).

Bir diğer güncel önleme yaklaşımları arasında bireyin sosyal medya kullanım alışkanlıklarını daha sağlıklı bir yönde değiştirmesine yardımcı olarak, bağımlılığı azaltmak ve kontrol altına almak için etkili bir terapi olan bilişsel davranışçı model yer almaktadır. Bilişsel ve Davranışçı Modele göre, sos-

yal medya bağımlılığının gelişiminde çevresel faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Bu faktörler, bireylerde uyumsuz ve işlevsiz düşüncelerin oluşmasına neden olur. Bu düşünceler, sosyal medya kullanımını pekiştirir ve sonuç olarak sosyal medya bağımlılığına yol açar (Özbek, 2021:31). Bu yaklaşım Bilişsel Değerlendirme, Hedef Belirleme, Davranışsal Stratejiler, Bilişsel Yeniden Yapılandırma, Duygusal İşleme gibi bilişsel ve davranışçı tekniklerle yapılan müdahaleleri içermektedir. Hedef Belirlemede söz konusu terapi bireyin hedeflerini belirlemesine ve bu hedeflere nasıl ulaşabileceğine odaklanır. Sosyal medya bağımlılığı durumunda, hedefler genellikle daha dengeli bir dijital yaşam tarzı oluşturmak veya bağımlılığı azaltmak üzerine olabilir. Davranışsal stratejilerde terapist, bireye sosyal medya kullanımını kontrol etmeye yönelik somut davranışsal stratejiler öğretir. Bu stratejiler arasında zaman yönetimi, sosyal medya kullanımını planlama, sınırlama getirme ve alternatif aktivitelere odaklanma gibi yöntemler bulunabilir. Bilişsel yeniden yapılandırmada; bireyin sosyal medya ile ilgili olumsuz düşünce kalıplarını tanımlamasına ve bu düşünceleri daha sağlıklı ve gerçekçi düşüncelerle değiştirmesine odaklanır. "Sosyal medyada herkesin daha iyi bir hayatı var" gibi olumsuz düşüncelerin yerine "Herkesin sadece iyi anları paylaştığı" gibi daha gerçekçi düşünceleri benimsemek şeklinde örnek verilebilir. Duygusal işlemede ise terapist, bireyin sosyal medya kullanımının altında yatan duygusal faktörleri anlamasına ve bu duygusal faktörlere sağlıklı başa çıkma stratejileri geliştirmesine yardımcı olur. Sosyal medya bağımlılığının sıklıkla duygusal boşlukları doldurma amacı taşıdığı düşünüldüğünden, duygusal işleme önem verilir.

Sosyal medya bağımlılığı gibi karmaşık durumlar genellikle sadece tek bir terapötik yaklaşımla ele alınamaz. Bireyin sosyal medya bağımlılığına etkili bir şekilde müdahale edebilmek için çeşitli terapötik stratejileri birleştirerek daha kapsamlı bir tedavi sunmayı amaçlayan ve bireyin özel ihtiyaçlarına ve durumuna uygun olarak uyarlanabilen multimodel müdahale yaklaşımı günümüzde uygulanabilmektedir (Ektircioğlu vd., 2020). Buna göre; temel bileşenleri olarak Bilişsel Davranışsal Terapi, Duygusal İşleme Terapisi, Aile Terapisi, Grup Terapisi, Motivasyonel Mülakatlar, sosyal destek gibi yöntemler ele alınmaktadır.

Öz-kontrol, bireylerin kendi benlikleri ve çevreleriyle uyum içinde olma hedefi doğrultusunda duygu, düşünce ve davranışlarını etkili bir şekilde denetleyebilme yeteneği olarak tanımlanır. Bu kavramın temelinde, bireyin içsel tepkilerini kontrol altına alma veya değiştirme kapasitesi bulunmakla birlikte, aynı zamanda istenmeyen davranışlardan kaçınma amacı da yer almaktadır. Bu bağlamda, öz-kontrol, bireyin yaşamında çeşitli olumlu sonuçları beraberinde getirebilir. Yine öz-kontrolün bağımlılık üzerinde önemli bir etkisi olduğu vurgulanmakta, sosyal medya bağımlılığı ve öz-kontrol ilişkisini inceleyen çalışmalara göre bu iki faktör arasında negatif bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir (Arslançoç vd., 2023:472). Habermann (2021) ergenlerle yaptığı çalışmada, öz-kontrol ile sosyal medya bağımlılığı arasında negatif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde, Bheo ve diğerlerinin (2020) lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada da, öz-kontrol ve sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı bir negatif ilişki bulunmuştur. Ekşi ve arkadaşlarına (2019) göre, bu ilişkinin nedeni, düşük öz-kontrole sahip bireylerin riskli davranışlara daha yatkın olmaları olabilir. Öz kontrole örnek verilecek olursa; özel telefonları iş, okul, yemek ve eğlence aktiviteleri sırasında sessize almak veya kapalı tutmak, her bir uygulamadaki bildirimleri özelleştirmek ve istenilen zaman kısıtlayabilmek, ya-

tak odasına girmeden önce telefonunu, tabletini ve bilgisayarını başka bir odada bırakmakta kararlı olmak gibi örnekler verilebilir.

Sosyal medya, her ne kadar bilgiye erişim, iletişim ve toplumsal etkileşim konularında devrim niteliğinde değişiklikler getirmiş ve sosyal hizmet uzmanlarının mesleklerini daha etkili bir şekilde sürdürmelerini sağlamış olsa da, bireylerin bu platformlara aşırı bağlılık geliştirmesi ve hayatlarını bu sanal dünyada geçirmeleri olarak tanımlanan sosyal medya bağımlılığının önlenmesinde ve etkilerinin hafifletilmesinde Sosyal hizmet mesleğinin müdahalesine de ihtiyaç duymuştur. Bağımlılıkla başa çıkmak, genellikle bireylerin hayatındaki zorlu bir mücadeledir. Sosyal hizmet uzmanları, bu bireylerle empati kurarak ve destek sunarak bağımlılıkla mücadelede kilit bir rol oynarlar. Bağımlılıkla mücadele sürecinde, bireylere duygusal destek ve danışmanlık sağlayabilirler. Bağımlı bireylerin çoğu, sosyal izolasyon, düşük özsaygı ve diğer psikososyal sorunlarla karşılaşabilir. Sosyal hizmet uzmanları, bu bireylerin duygusal ihtiyaçlarını anlamak ve onlara uygun bir destek sağlamak konusunda uzmanlaştığından tedavi süreçlerinde bağımlılıkla mücadele eden bireyleri uygun sağlık hizmetlerine yönlendirme konusunda önemli bir konumdadırlar. Nitekim tedavi planları düzenleyerek bireyin ihtiyaçlarına ve koşullarına uygun hizmetleri belirleyebilirler. Ayrıca, bağımlılıkla ilişkili riskleri değerlendirirler ve bireylerin güvenliğini sağlamak adına önlemler alırlar. Bununla birlikte Sosyal Hizmet mesleği, bağımlılık sorununu sadece bireysel bir mesele olarak değil, aynı zamanda toplumsal bir sorun olarak ele aldığından toplumda bağımlılık konusunda farkındalık yaratma, eğitim programları düzenleme ve toplumları bilinçlendirme konularında etkin rol alabilir. Bu, bağımlılıkla mücadelede toplumsal bir değişim yaratma ve geniş kapsamlı çözümler üretme çabalarını içerir.

Belirtilen müdahalelerin yanı sıra gençlere, sosyal medya platformlarını bilinçli bir şekilde kullanma ve çevrimdışı dünyada daha fazla zaman geçirme becerilerini kazandırmak amacıyla eğitim programları düzenlenebilir. Bu eğitimler, gençlere sosyal medya kullanımının etkileri konusunda farkındalık yaratmalı ve olumlu sosyal medya alışkanlıkları geliştirmeye yönelik stratejiler sunulabilir. Ayrıca aileler, gençlerle açık iletişimi teşvik etmeli ve sosyal medya kullanımının aile bağlarına etkilerini anlamak adına düzenli olarak aile içi iletişim kurulabilir. Bu doğrultuda aile üyeleri arasında zaman geçirme aktiviteleri planlanabilir ve bu aktivitelerde sosyal medya kullanımı sınırlandırılabilir. Diğer yandan ebeveynlere, çocuklarının sosyal medya kullanımını izleme ve rehberlik etme konusunda bilinçli olmaları için destek sağlanabilir. Ebeveynler, çocuklarıyla sosyal medya konusundaki endişelerini paylaşabilmeli ve birlikte sınırlar belirleyebilmelidir. Sosyal medya bağımlılığının arkadaşlık ilişkilerine olumsuz etkilerinin fazlaca olduğu düşünüldüğünde ise, okullarda ve toplumda, gençlerin sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik programlar düzenlenebilir. Aile kutlamaları, arkadaşlarla buluşmalar ve kültürel etkinliklere katılma gibi gerçek dünya etkileşimlerini teşvik eden bu programlar, arkadaşlık ilişkilerini güçlendirebilmektedir. Bahse konu olan sorunun bireysel olduğu unutulmamalı, bu sebeple de toplum genelinde, sosyal medya bağımlılığı ve etkileri konusunda farkındalığı artırmaya yönelik kampanyalar düzenlenebilir. Bu kampanyalar, gençlere ve ailelere sosyal medya kullanımının sınırları ve olumlu etkileşim stratejileri hakkında bilgi sağlayabilir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışma, derleme bir makale olup etik kurul izni gerektirmemektedir.

ARAŞTIRMACININ KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Albeladi, N., & Palmer, E. (2020). The Role Of Parental Mediation In The Relationship Between Adolescents' Use Of Social Media And Family Relationships In Saudi Arabia. *Journal of Information Technology Management*, 12(2), 163-183.
- Aldemir, A, 2022. Dijital Bağımlılık ve Bir Çözüm Yolu Olarak Dijital Minimalizm,(M. Baş, İ. Erdoğan Tarakçı, R. Aslan Editör). Dijitalleşme, 1. Baskı, Efe Matbaası, İstanbul, s.23-44
- Alkış, L., (2020). Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığıyla İletişim Becerilerinin Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Altun,D., (2022). Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığının Ebeveyn Tutumları İle İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, KTO Karatay Üniversitesi, Konya.
- Anlayışlı, C. ve N. Bulut Serin., (2019). Ergenlerde İnternet Bağımlılığı ve Depresyon, Dorlion Yayınevi, Ankara, s. 85.
- Anlayışlı, C. ve Bulut Serin, N., (2019). Lise Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Depresyonun Cinsiyet, Akademik Başarı ve İnternete Giriş Süreleri Açısından İncelenmesi. *Folklor/Edebiyat*, 25(97).
- Ardıç, T., & Selvi, Ö. (2022). Teknoloji Bağımlılığı ve Aile İçi İletişim İlişkisi Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 7(2), 241-254.
- Arslankoç, S., Salduz Doruk, Ç. ve Koçak, O., (2023). Genç Yetişkinlerde Dijital Bağımlılık Ve Öz-Kontrol İlişkisinde Psikolojik Sağlamlığın Aracı Rolü. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(34), 467-495. <https://doi.org/10.15182/diclesosbed.1300592>
- Atak, C., (2023). 18 – 65 Yaş Arası Erişkin Bireylerde Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıklarının Ve Sosyal Medya Bağımlılığının Sosyal Anksiyeteye İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Atamtürk, E., Var, E. Ç. ve Gökler, R., (2020). Üniversite Öğrencilerinin İnternet Bağımlılıkları ve Akademik Erteleme Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-20.
- Atın, A., (2022). Sosyal Medya Bağımlılığı ve Arkadaşa Bağlanma İle Sosyal, Duygusal Öğrenme Becerilerinin İncelenmesi: Ergenler Üzerinde Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.

- Aytaç, Ö. ve Tan, M., (2019). Arkadaşlık Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 345-359. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.538730>
- Balcı, Ş. ve Baloğlu, E., (2018). Sosyal Medya Bağımlılığı ile Depresyon Arasındaki İlişki: "Üniversite Gençliği Üzerine Bir Saha Araştırması". *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*(29), 209-234. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.500860>
- Beyazgül Tosun, A., (2022). Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığı İle Okula Bağlılık Ve Aile Yaşam Doymu Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Bheo, D. L., Lerik, M. D. C., & Wijaya, R. P. C. (2020). Self-Control With Social Media Addiction In Students Of SMA Negeri 3 Kota Kupang. *Journal of Health and Behavioral Science*, 2(4), 290-304. <https://doi.org/10.35508/jhbs.v2i4.2827>
- Biricik, Z., (2022). Dijital Bağımlılıklar ve Dijital Bağımlılıklardan Kurtulma Yolu Olarak Dijital Minimalizm. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 12(3), 897-912.
- Bozkır, D. K., (2020). Sosyal Ağlar Ve Tüketim Ekonomisi: Instagram'da Ağ Etkileşimi, Marka Sunumu, Reklam Ve Pazarlama Stratejileri Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Bozkur, B. ve Gündoğdu, M., (2017). Ergenlerde Utangaçlık, Kendini Gizleme Ve Sosyal Medya Tutumları İlişkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(37), 147-159.
- Bulunmaz, B., (2014). Yeni Medya Eski Medyaya Karşı: Savaşı Kim Kazandı Ya Da Kim Kazanacak?. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 22-29.
- Cıbrır, S. E. (2022). Alkol ve Madde Bağımlılığında Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Bir Uygulama Yöntemi: Motivasyonel Grup Çalışması. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 241-252.
- Cihan-Güngör, H., (2007). Evlilik Doymunu Açıklamaya Yönelik Bir Model Geliştirme. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Cuma, Y., (2020). Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığı, Ruhsal Sorunlar ve Sosyal Beceri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Çalapkulu, Ç. ve Sarı, A., (2022). Bireylerin Bağımlı Alışkanlıklarında Sosyal Medya Kullanımı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10(2), 892-914. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.1109284>
- Çiftçi, H., (2018). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4).
- Demir, Ü., (2016). Sosyal Medya Kullanımı Ve Aile İletişimi: Çanakkale'de Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk İletişim*, 9(2), 27-50. <https://doi.org/10.18094/si.99029>
- Demir, Y. ve Kumcağız, H., (2019). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 9(52), 23-42.
- Dinç, M. (2015). Teknoloji Bağımlılığı Ve Gençlik. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 31-65.

- Doğan, Ş., (2016). Boşanma Nedenlerine Yönelik Tutumlar: Boşanmayı Artırıcı veya Engelleme Faktörlerine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması I. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 991-1011. <https://doi.org/10.15869/itobiad.60374>
- Döner, C., (2011). İlköğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığının Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Duman, K. (2019). Haber Kaynağı Olarak Sosyal Ağların Kullanımı: Türk İnternet Haber Siteleri Üzerine Bir Analiz. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(3), 1637-1654.
- Duygulu, S., (2018). Yeni Medya Teknolojilerinin K-Kuşağının Ebeveynleri İle Olan İletişimine Etkisi. *TRT Akademi*, 3(6), 632-652.
- Ektiricioğlu, C., Arslantaş, H. ve Yüksel, R., (2020). Ergenlerde çağın hastalığı: Teknoloji bağımlılığı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 29 (1), 51-64.
- Ekşi, H., Turgut, T., & Sevim, E. (2019). The Mediating Role Of General Procrastination Behaviors In The Relationship Between Self-Control And Social Media Addiction In University Students. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(3), 717-745
- Erez, S. & Ağırkan, M. A Model for Explaining Digital Addiction in Adolescents: The Role of Self-Perception, Social-Emotional Learning, Adolescent-Parent Relationship and Peer Relationships. *Bağımlılık Dergisi*, 25(2), 180-190.
- Ergün, Z. ve Mısırlı, G., (2023). Yalnızlık, Sosyal Medya Ve Sanal Yaşamın Bireyler Üzerindeki Etkisi: Sanal Hayatlar Filmi Örneği. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 13(4), 1212-1224. <https://doi.org/10.7456/tojdac.1327161>
- Güleç, V., (2018). Aile İlişkilerinin Sosyal Medya ile Birlikte Çöküşü. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 2(2), 105-120.
- Güney, M. ve Taştepe, T., (2020). Ergenlerde Sosyal Medya Kullanımı ve Sosyal Medya Bağımlılığı. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 183-190
- Gürkan, U., ve Demirel, N., (2021). Ergenlerin Sosyal Medya Kullanımlarının Sosyal İlişkilerine Ve Sosyal Kaygı Düzeylerine Etkisi. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 79-104.
- Habermann, J. (2021). Self-control and social media addiction (Facebook): a quantitative analysis. Available at SSRN 3875633. doi:10.2139/ssrn.3875633
- He, Q., (2022, July). The Relationship Between Family And Social Media. In 2022 3rd International Conference on Mental Health, Education and Human Development (MHEHD 2022) (pp. 318-322). Atlantis Press.
- Hou, Y., Xiong, D., Jiang, T., Song, L., & Wang, Q., (2019). Social media addiction: Its impact, mediation, and intervention. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 13(1), Article 4. <https://doi.org/10.5817/CP2019-1-4>
- Huang, L., Zhang, J., Duan, W., & He, L. (2021). Peer relationship increasing the risk of social media addiction among Chinese adolescents who have negative emotions. *Current Psychology*, 1-9.
- IFSW, (2014). 23 Ocak 2024 tarihinde <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> adresinden erişildi.

- İlhan, E. ve Aydoğdu, A. G., (2018). Türkiye’de YouTube yayıncılığı ve YouTuber olmak. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2022(47), 141-166.
- Kalkan, M. ve Kaygusuz, C., (Eds.), (2013). İnternet Bağımlılığı: Sorunlar ve çözümler. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Karaman, H., (2017). Türkiye’de Bağımlılık Alanında Bir Rehabilitasyon Modeli Olarak Yeşilay Danışmanlık Merkezi’nin (Yedam) İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Karaman, H. ve Yaman, Ö. M., (2020). Sosyal Hizmetin Bağımlılık Alanındaki Rolü. Sosyal Hizmet ve Bütün Yönleriyle Bağımlılık (pp.299-318), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kır, İ. ve Sulak, Ş., (2014). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(51), 150-167.
- Kır, İ., (2011). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404.
- Könezoglu, B., (2006). Aile ve Ailenin Korunması. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Köse, E., (2009). Yurtta Kalan Ve Ailesiyle Birlikte Yaşayan Lise Öğrencilerinin Yalnızlık Ve Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi (Tez No. 239339) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Ulusal Tez Merkezi].
- Kurt, Ö. G. P. ve Bayrakçı, O., (2021). Sosyal Medya Bağımlılığı ve Yalnızlık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. In 7th International Management and Social Research Conference, Turkey (pp. 19-21).
- Lin, S., Mastrokourou, S. & Longobardi, C., (2023). Social Relationships And Social Media Addiction Among Adolescents: Variable-Centered And Person-Centered Approaches. *Computers in Human Behavior*, 147, 107840.
- Lin, S., Yuan, Z., Niu, G., Fan, C., & Hao, X. (2023). Family Matters More Than Friends On Problematic Social Media Use Among Adolescents: Mediating Roles Of Resilience And Loneliness. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-19.
- Mora, N., (2013). Gençlerde Medya Bağımlılığı. *İletişim ve Diplomasi* (2), 19-29.
- Mutlu, T., (2021). Sosyal Medya Bağımlılığı Ve Kişilik İlişkisi: Sosyal Medya Üzerinden Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Newport, C., (2019). Dijital Minimalizm, (Çev. Cansen Mavituna). İstanbul: Metropolis Yayıncılık.
- Putri, A. A. H., & Khairunnisa, H. (2019, March). The Relationship Of Family Function And Social Media Addiction Among Adolescents. In 4th ASEAN Conference on Psychology, Counselling, and Humanities (ACPOCH 2018) (pp. 127-130). Atlantis Press.
- Özbek, M. G. (2021). 65 Yaş Ve Üzeri Kişilerde Sosyal Medya Bağımlılığının Depresyon, Algılanan Sosyal Destek Ve Demografik Değişkenlerle İlişkisinin İncelenmesi. Yüksek lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Özgüven, İ. E., (2001). Ailede İletişim ve Yaşam. PDREM Yayınları, Ankara, s.358.

- Sağbaşı, E. A., Ballı, S., & Şen, F. (2016). Sosyal Medya Ve Gençler Üzerindeki Etkileri. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Uluslararası Gençlik Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı, 153, 163.
- Savci, M., & Aysan, F. The Role of Attachment Styles, Peer Relations, and Affections in Predicting Internet Addiction. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 2016; 3 (3): 401-432.
- Şener, Sami. "Sosyal Medyanın Gençlerin Düşünce Ve Değerlerine Etkisi". *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 5/3 (December 2021), 529-553. <https://doi.org/10.52115/ap-jir.979579>.
- Taşçı, Y., (2013). Ergenlik Döneminde Bulunan (12–15 Yaş) Öğrencilerin Akademik Başarılarında Okulun Rolü: Batman İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Türk, M. E., (2020). Ergenlerde Sosyal Medya Kullanımının Bağlanma Stilleri, Akran İlişkileri ve Kişilik Bozuklukları İle İlişkinin İncelenmesi. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 3(5), 97-112.
- Türk Dil Kurumu Başkanlığı. "Türk Dil Kurumu Sözlükleri ". Erişim: 12 Aralık 2023. www.sozluk.gov.tr
- Türk Dil Kurumu Başkanlığı. "Türk Dil Kurumu Sözlükleri ". Erişim: 23 Aralık 2023. www.sozluk.gov.tr
- Uluç, G. ve Yarcı, A., (2017). Sosyal Medya kültürü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (52), 88-102.
- Uygur, Y. ve Dilmaç, B. (2021). Genç Yetişkin Bireylerde İnternet Bağımlılığı Sosyal Uyum ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3), 1706-1714. <https://doi.org/10.33206/mjss.874013>
- Üçüncü, T. ve Dikici, E., (2022). *Madde Bağımlılığı İle Mücadelede Okul Sosyal Hizmetinin Önemi*. 23 Ocak 2024 tarihinde <https://iksadyayinevi.com/wp-content/uploads/2022/12/MADDE-BAGIMLILIGI-ILE-MUCADELEDE-OKUL-SOSYAL-HIZMETININ-ONEMI-.pdf> adresinden erişildi.
- Ülger, B., Utlu, F. ve Özözen, A., (2023). Sosyal Medyanın Ergenlikte Sosyal İlişkilere Etkisi. *ACADEMIC SOCIAL RESOURCES JOURNAL*, 8(48), 2520-2526.
- Vatandaş, S. (2020). Sosyalleşme ve Sosyalleşmenin Sosyal Medya Mecralarındaki Anlamsal ve İşlevsel Dönüşümü. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(2), 813-832. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.675531>
- Vossen, H. G., van den Eijnden, R. J., Visser, I. & Koning, I. M. (2024). Parenting And Problematic Social Media Use: A Systematic Review. *Current Addiction Reports*, 1-17.
- We Are Social, (2023). 7 Ocak 2024 tarihinde <https://wearesocial.com/us/blog/2023/01/digital-2023/> adresinden erişildi.
- Yalçın, G., (2015). Sosyal Medyanın Yoğun Kullanımın İleri Ergenlikte Yalnızlık Ve Depresyona Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Yayla, H. M., (2018). Kullanımlar ve Doymalar Bağlamında Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı: Instagram Örneği. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 11(1), 40-65
- Yayman, E., (2019). Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığı, Oyun Bağımlılığı Ve Aile İşlevleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

- Yıldırım, A., (2014). Bir Halkla İlişkiler Aracı Olarak Twitter: Tc Sağlık Bakanlığı Örnek İncelemesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2(4), 234-253. <https://doi.org/10.19145/guifd.88026>
- Yıldırım, İ., (2021). Sosyal Medya, Dijital Bağımlılık ve Siber Zorbalık Ekseninde Değişen Aile İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(5), 1237-1258. <https://doi.org/10.18506/anemon.892144>
- Yılmaz, G., (2022). Sosyal Medyanın Aile İçi İletişime Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, KTO Karatay Üniversitesi, Konya.
- Yolcu, P. Ve Çiftçi, H. (2023). Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları ve Motivasyonları Karşılaştırılması: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (60), 151-173.
- Zubaroğlu Yanardağ, M., Bilge, M. ve Yanardağ, U. (2020). Davranış Bağımlılığına Sahip Müracaatçılara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları Üzerine Bir Tartışma. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(4), 551-560. <https://doi.org/10.34087/cbusbed.713866>.

Sırma, A. ve Aslan, A. (2024). Sosyal hizmette güçlendirme yaklaşımının göç çalışmaları alanında değerlendirilmesi. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 5 (2), 185-207.
doi 10.61861/spshcd.1587014

DERLEME | REVIEW

Başvuru: 17/11/2024

Kabul: 29/12/2024

SOSYAL HİZMETTE GÜÇLENDİRME YAKLAŞIMININ GÖÇ ÇALIŞMALARI ALANINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation of the Empowerment Approach in Social Work within the Field of Migration Studies

Aslı SİRMA¹

Atik ASLAN²

¹ YL Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü Göç Çalışmaları Anabilim Dalı, ✉ aslisirmaa@gmail.com, 0009-0001-0375-8509

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ✉ atikaslan1@gmail.com, 0000-0003-3124-4414

ÖZ

Dinamik ve çok yönlü bir yapıya sahip olan göç olgusu hem göç eden bireyleri hem de göç edilen yerdeki halkı büyük ölçüde etkilemektedir. Göçmenler; beslenme, barınma, dil, sağlık, eğitim, istihdam, sosyal uyum gibi birçok alanda sorun yaşamaktadır. Söz konusu sorunlarla baş etmek zorunda olan göçmenlerin, biyopsikososyal açıdan tam iyilik hallerinin sağlanması ve sosyal işlevselliklerini yeniden kazanmaları noktasında sosyal hizmet mesleği önemli bir yere sahiptir. İnsan hakları ve sosyal adalet temeline dayalı bir bilim ve disiplin olan sosyal hizmetin uygulayıcıları, göçmenlerle çalışırken çeşitli yaklaşımlardan faydalanmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri de güçlendirme yaklaşımıdır. Bireyin kendi güçlerinin farkına varması, bu güçleri kullanarak içinde bulunduğu durumu çözmesi ve yaşamının kontrolünü eline alması güçlendirme yaklaşımının özünü oluşturmaktadır. Bu çalışmada; göçmenlerin yaşadıkları sorunların sosyal hizmetin güçlendirme yaklaşımı bağlamında değerlendirilmesi, göçmenlerle çalışırken güçlendirme temelli sosyal hizmet perspektifleri ve sosyal hizmet uzmanlarının uygulamada üstlendikleri rollerin incelenmesi amaçlanmaktadır. Göçmenlerin kendilerini güçsüz ve çaresiz hissetmeleri sebebiyle var olan güç kaynaklarını kullanamaması sosyal hizmet uzmanlarının uygulamada; danışmanlık, savunuculuk, kaynaklarla buluşturma, bilgi verme, toplumla bütünleştirme gibi rolleri üstlendikleri ve göçmenlerin güçlendirilmesinde hak temelli, baskı/ayrımcılık/ırkçılık karşıtı ve çokkültürcü sosyal hizmet perspektiflerinden faydalanması durumlarından söz edilebilir. Bu bağlamda sosyal hizmette bireysel, kültürel ve yapısal düzeyde gerçekleştirilen güçlendirme yaklaşımının, göç alanında önemli yaklaşımlardan biri olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet, göç, göçmen, güçlendirme yaklaşımı

ABSTRACT

The phenomenon of migration, with its dynamic and multifaceted nature, significantly impacts both the individuals who migrate and the people in the destination area. Migrants experience problems in many areas such as nutrition, shelter, language, healthcare, education, employment, and social adaptation. The social work

profession has an important role in ensuring the biopsychosocial well-being of migrants who have to cope with these problems and in regaining their social functionality. Social workers, which is a science and discipline based on human rights and social justice, benefit from various while working with migrants. One of these approaches is the empowerment approach. The essence of the empowerment approach is that the individual becomes aware of his/her own strengths, uses these strengths to analyze the situation he/she is in, and takes control of his/her life. This study aims to evaluate the issues faced by immigrants within the framework of the empowerment approach in social work, examine empowerment-based social work perspectives when working with immigrants, and explore the roles that social workers take on in practice. Migrants' inability to utilize their existing sources of power due to feelings of weakness and helplessness brings to the forefront the roles of social workers in practice, such as providing counseling, advocacy, connecting individuals with resources, sharing information, and promoting social integration. It can be stated that empowering migrants involves adopting rights-based, anti-oppression/anti-discrimination/anti-racism, and multicultural social work perspectives. In this context, it has been identified that the empowerment approach, implemented at the individual, cultural, and structural levels in social work, is one of the important approaches in the field of migration.

Keywords: Social work, migration, immigrant, empowerment approach

GİRİŞ

İnsanlar geçmişten günümüze kadar “savaş, doğal afet, kıtlık, hastalık, eğitimsizlik, işsizlik” gibi birçok nedenden ötürü gönüllü ya da zorunlu bir şekilde yer değiştirmiştir. Nedeni, oluş biçimi, süresi, mesafesi, yasal olup olmaması fark etmeksizin bu yer değiştirme hareketlilikleri “göç” olarak adlandırılmaktadır (Akbaş ve Yanardağ, 2023: 1). Göç eden bireyler eğitim, sağlık, barınma, istihdam, sosyal uyum gibi birçok alanda sorun yaşamaktadır. Göçmenlerin yaşadıkları bu sorunlar insan hakları ve sosyal adalet temeline dayanan sosyal hizmet mesleğini de yakından ilgilendirmektedir. Bir meslek ve disiplin olan sosyal hizmet, tarihi boyunca toplumda risk altında bulunan birey, aile, grup, toplum ve toplulukların iyilik halini sağlamak ve refahını yükseltmek için çalışmaktadır. Sosyal hizmetin temel amacı; çocuk, kadın, engelli, yaşlı, mülteci, sığınmacı, bağımlı gibi kırılgan grupların toplumdaki mevcut kaynaklara erişimlerini engelleyici unsurları ortadan kaldırmak ve ihtiyaçlarını karşılamaları noktasında bu grupların sosyal işlevselliklerini arttırmalarına destek olmaktır (Yalçın, 2020: 47).

Sosyal hizmet mesleki müdahaleleri, dezavantajlı bireylerin sorunlarını çözme, ihtiyaçlarını giderme; dezavantajlı bireylerin sosyal açıdan değişip/gelişmesine destek olma noktasında bilimsel bilgi temeline dayanmaktadır. Sosyal destek sürecinin bilimsel bilgiye dayalı bir şekilde sürdürülmesinde sosyal hizmet uzmanları çeşitli kuram ve yaklaşımlardan yararlanmaktadır (Erkoç, 2022: 49). Sosyal hizmet, mesleki oluşumundan itibaren birçok kuram ve yaklaşımı temel almış ve uygulamada bazı kuramlar zaman zaman daha baskın olarak kullanılmıştır. 1920-1960’lı yıllar arasında sosyal hizmet uygulamalarında bireysel sorunları merkeze alan ve müracaatçıyı hasta rolünde, pasif bir konumda gören medikal modelin etkili olduğu görülmüştür. Bu model, sorunların bireysel nedenlerine odaklanmış ve çevresel veya toplumsal faktörleri yeterince dikkate almamıştır. 1970’li yılların sonlarına doğru, sosyal adalet ve insan hakları perspektiflerinin güçlenmesiyle birlikte, müracaatçının pasif bir konumda tedavi edilmesi eleştirilmeye başlanmış ve medikal modele bir tepki olarak güçlendirme yaklaşımı geliştirilmiştir (Erbay, 2019: 41-43).

Geçmişte güçlendirmenin kuramsal temellerinin toplumdaki sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan kırılan gruplarla çalışan eğitimciler ile toplumsal yapı içerisinde olumlu toplumsal değişim yaratmaya çalışan toplum psikologları tarafından atıldığı görülmektedir. Güçlendirme yaklaşımı, büyük oranda 1960'lı yıllarda Brezilyalı eğitimci Paulo Freire'nin öne sürdüğü eğitim felsefesinden yola çıkılarak günümüze kadar gelmiştir. Freire, 1972 yılında yazdığı "Ezilenlerin Pedagojisi" isimli eserinde, toplumdaki dezavantajlı ve baskı altında bulunan bireylerin güçlenmelerinin sosyal eşitsizlik konusunda farkındalık sahibi olmalarına ve sosyal eşitliğin sağlanacağına karşı güven duymalarına bağlı olduğunu söylemiştir (Tuncay, 2009: 16). Freire, savunduğu eğitim felsefesini geliştirirken güçlendirmeye dikkat çekerek baskı altındaki bireyleri odağına almıştır. Bu bireylerin baskı altındaki yaşamlarını ve ihtiyaçlarını anlamaya ve söz konusu bireylerin güçlendirilmesinde toplumdaki ayrımcılığı doğuran bütün sosyal ve siyasal unsurlara vurgu yapmıştır. Freire'nin devrim niteliğindeki düşünceleri sosyal hizmette güçlendirme kuramının gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır (Yalçın, 2020: 52). Sosyal hizmet mesleğinde güçlendirme kuramı, ilk olarak 1976 yılında Barbara Solomon'un "Black Empowerment: Social Work in Oppressed Communities / Siyah Güçlendirme: Ezilen Topluluklarda Sosyal Hizmet" isimli kitabında yer almıştır. Solomon bu eserde güçlendirmeyi, yaşamları boyunca damgalanan ve baskı altında bir yaşam sürdüren bireylerin sosyal rollerini yerine getirmeye ve bireyler arası iletişimlerini geliştirmeye destek olan şey olarak tanımlamıştır (Yıldırım, 2014: 3).

Göç alanında sosyal hizmette güçlendirme yaklaşımı, göç eden birey ve ailelerin birçok alanda güçlü yönlerinin tanımlanması gerektiğine odaklanan bir yaklaşımdır. Göçmenlerin göç sürecinde yaşadıkları travma ve güçlüklerin doğru stratejik hamlelerle "güçlendirme yaklaşımında" bir araç olarak kullanılması söz konusu olabilmektedir. Güçlendirme yaklaşımı, göçmenlerin güç potansiyellerinin ortaya çıkarılmasını hedeflemektedir. Güçlendirme yaklaşımı, bu doğrultuda var olan güç kaynaklarının göç edilen yeri de içerecek şekilde her ortamda bulunması prensibini içermektedir (Saleebey, 1997; Çobanoğlu ve Tek, 2022: 193). Bu çalışmada; göç kavramı, göçün nedenleri, göç çeşitleri, göçteki hukuki statüler ve göç eden bireylerin yaşadıkları sorunlar ele alınarak göçe ilişkin bir kavramsal çerçeve çizilmiştir. Göçmenlerin karşı karşıya kaldığı sorunlar sosyal hizmet mesleğinin güçlendirme yaklaşımı bağlamında değerlendirilmiş olup göçmenlere yönelik güçlendirme uygulamalarında sosyal hizmet uzmanlarının öne çıkan rolleri, güçlendirme temelli sosyal hizmet perspektifleri ve göçmenlerin güçlendirilmesinde hem ulusal hem de uluslararası alanda bireysel, kültürel ve yapısal düzeyde gerçekleştirilen çalışmalar irdelenmiştir.

GÖÇ, GÖÇÜN NEDENLERİ, GÖÇ ÇEŞİTLERİ VE GÖÇ STATÜLERİ

Göç literatüründe kabul gören ortak bir göç tanımı bulunmasa da Uluslararası Göç Örgütü'nün (2013, s. 35-36) Göç Terimleri Sözlüğüne göre göç "bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri" şeklinde tanımlanmaktadır. Göç dinamik bir süreci ifade etmektedir. Dinamik olması nedeniyle de göçe sebep olan birçok etmen bulunmaktadır (Tekin, 2023: 5-6). Göç nedenlerini "siyasal, sosyokültürel, doğal ve ekonomik" olarak ele almak mümkündür.

- ▶ **Siyasal nedenler:** Ülkelerde yaşanan siyasal istikrarsızlık, insan haklarının ihlal edilmesi ve baskıcı yönetim anlayışından kurtulmak isteyen bireyler daha iyi bir gelecek hayaliyle başka yerlere doğru göç etmektedir. Bu göç hareketliliği ülke sınırları içerisinde yaşanabileceği gibi ülke sınırı dışındaki ülkelere doğru da yapılabilmektedir (Şimşek, 2018: 11).
- ▶ **Sosyokültürel nedenler:** Bireylerin sosyokültürel nedenli göç etmelerinin başında insan haklarının ihlal edilmesi, eğitim, sağlık, istihdam gibi sosyal hizmetlerin yetersiz olması, dini ve etnik ayrımcılıklar ve evlilikler gelmektedir. Sosyokültürel açıdan göç edilecek yeri cazip kılan nedenler ise “ayrımcılık, damgalanma” gibi durumların yaşanmaması, ortak bir dile sahip olma, demokratik ve özgürlükçü bir yönetim şekli, eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal hizmetlerin yeterli olması şeklindedir (Bayram, 2023: 25).
- ▶ **Doğal nedenler:** Deprem, küresel ısınma, sel, volkanlar, kuraklık, iklimdeki değişimler ve enerji kaynaklarının yetersizliği gibi sebeplerden ötürü yaşanan yer değiştirme hareketleri doğal nedenli göçlerden sayılmaktadır (Günay vd., 2017: 41).
- ▶ **Ekonomik nedenler:** İnsanlar daha iyi bir gelir elde etmek ve daha iyi koşullarda bir yaşam sürdürmek amacıyla yaşadıkları yerlerden göç etmektedir. Ülkeler arasındaki yer değiştirme hareketlerinin en önemli nedeni ekonomik şartları iyileştirme isteğidir (Aksoy, 2012: 294).

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eski olsa da göçler yapılış şekillerine göre çeşitlilik göstermektedir. Göç türlerini “gönüllü ve zorunlu, iç ve dış, geçici ve kalıcı, düzenli ya da düzensiz göç” olarak incelemek mümkündür.

- ▶ **İç ve dış göç:** Bireylerin kendi yaşadıkları ülke sınırları içerisinde farklı şehirlere ya da bölgelere yaptıkları göçlere “iç göç” denmektedir. İç göçler kırdan-kente, kentten-kıra, kırdan-kıra ya da kentten-kente şeklinde gerçekleşebilmektedir. Dış göç ise bireylerin ülke sınırları dışına yaptıkları göçlerdir. Dış göçler savaş, çatışma gibi zorunlu nedenlerden yapılabileceği gibi daha iyi koşullarda yaşama isteği gibi nedenlerden ötürü de yapılabilmektedir (Demirhan-İnliceliler, 2019: 8).
- ▶ **Gönüllü ve zorunlu göç:** Bireylerin hiçbir baskı altında kalmadan kendi hür iradelerini kullanarak yaptıkları göçler “gönüllü göç” olarak adlandırılmaktadır. Gönüllü göçlerde genellikle ekonomik faktörlerin etkili olduğu bilinmektedir. Bireylerin yaşadıkları yerlerde “savaş, doğal afet, dini, siyasi, etnik baskı ve yıldırımlar” sonucunda kendi iradelerinin dışında başka bölgelere göç etmesi ise zorunlu olarak yapılan göçlerdir (Demirhan-İnliceliler, 2019: 10).
- ▶ **Geçici ve sürekli göç:** Süresi daha önceden belirlenmiş kısa süreli göçler “geçici göç” olarak tanımlanmaktadır. Bu göçlere, tarım, turizm ya da hayvancılık sektöründe çalışan işçiler, öğrenciler ve askerlerin yaptığı göçler örnek olarak gösterilebilir. Kalıcı göçler ise bireylerin çeşitli nedenlerden ötürü buldukları yerleri terk ederek kalıcı olarak başka yerlere yaptıkları göçleri ifade etmektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 170).
- ▶ **Düzenli ve düzensiz göç:** Bireylerin gidecekleri ülkenin yasal mevzuatına göre yaptığı göçlere “düzenli göç” denir. Düzensiz göç ise bireylerin devlet sınırlarını izinsiz geçmesi ve ülkenin oluşturduğu yasaları çiğneyerek yaptıkları kayıt dışı göçlerdir (Sirkeci ve Göktuna-Yaylacı, 2019: 17).

Geçmişten günümüze kadar çeşitli sebeplerden ötürü insanlar göç etmiş ve hukuki açıdan bu insanların haklarının korunması amacıyla çeşitli yasal statülere ihtiyaç duyulmuştur. Yer değiştirme eyle-

miyle bağlantılı olsa da göçün gerçekleşme durumlarına göre statüler arasında farklılıklar bulunmaktadır. (Aslan, 2023: 19). Bu anlamda göç literatüründe “göçmen, mülteci, sığınmacı, geçici koruma, şartlı mülteci, ikincil koruma” gibi statüler karşımıza çıkmaktadır.

- ▶ **Göçmen:** Daha iyi bir hayat sürdürmek amacıyla kendi yaşadığı ülkeyi terk ederek refah seviyesi daha iyi olan yerlere göç eden bireylere “göçmen” denir. Göçmenler, genellikle yaşadıkları yerde hayati bir risk altında bulunmalarından ziyade ekonomik sorunlar sebebiyle göç ederler. Göçmenlik statüsü prosedürleri göç edilen ülkeye göre değişkenlik göstermektedir (Çiçekşöğüt, 2017: 4).
- ▶ **Mülteci:** Cenevre’de 1951 yılında “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme”de ilk kez mültecilik tanımı yapılmıştır. Sözleşmedeki tanıma göre mülteci; özel, sosyal ya da siyasi bir gruba üyeliği, dini, ırkı, milliyeti sebebiyle şiddete maruz kalma korkusu bulunan ve bu korku sebebiyle yaşadığı yere geri dönemeyen ya da geri dönmek istemeyen ve vatandaşı olduğu ülkenin dışında ikamet eden kişidir (Uluslararası Göç Örgütü, 2013: 65). 1951 yılındaki mültecilik tanımında “...1 Ocak 1951'den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar...” şeklinde bir ibare bulunmaktaydı fakat 1951 yılı sonrasında dünya üzerinde farklı mülteci gruplarının oluşmasından ötürü (Çin İç Savaşı, Macaristan Ayaklanmaları vs.) 1967 yılında “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü” imzalanarak tanımda geçen zaman ve yer ibareleri kaldırılmıştır. Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesine coğrafi çekince şerhi koyarak taraf olmuş ve sadece Avrupa’dan gelen kişilere mülteci statüsü verebileceğini kabul etmiştir.
- ▶ **Şartlı mülteci:** Türkiye’ye gelerek üçüncü bir ülkeye iltica etmek amacıyla Türkiye’den uluslararası koruma talep eden kişileri ifade eden bir kavramdır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa (2013, md. 62) göre üçüncü bir ülkeye yerleşene kadar kişinin Türkiye sınırları içinde yaşamasına izin verilmektedir.
- ▶ **İkincil koruma:** Mülteci statüsüne sahip olan, üçüncü bir ülkeye gitmek isteyen ya da iltica ettiği ülkeden uluslararası koruma talep eden ancak bu statüleri karşılayacak ölçütlere sahip olmayan ya da bu ölçütleri yerine getiremeyen vatansız bireylere verilen uluslararası korumayı ifade etmektedir (Selçuk, 2021: 27).
- ▶ **Sığınmacı:** Mülteci olduğunu öne sürerek yaşadığı ülkeyi terk eden fakat henüz başvurusu karara bağlanmamış kişiyi ifade etmektedir. Her koşulda sığınmacıların başvuruları olumlu sonuçlanmamaktadır. Sığınmacıların, mültecilik başvuruları değerlendirilirken haklı kaygı ve korkulara sahip olması gerekmektedir. Mülteci ve sığınmacı kavramları arasındaki en önemli fark mülteciler hukuki bir statü kazanırken sığınmacılar henüz bir hukuki statü elde edememiştir (Aslan, 2023: 20).
- ▶ **Geçici koruma:** Ülkesindeki savaş ortamından kaçarak kitleler halinde Türkiye’ye sığınan bireylerin yasal statüsünün belirlendiği kitlesel göç akınlarının acil koruma kapsamında ihtiyaçlarını karşılamayı ifade etmektedir (Karakaya, 2023: 276). 2011 yılında Arap Baharı etkisiyle Suriye’de yaşanan iç savaş yüzbinlerce insanın yaşamını yitirmesine milyonlarca insanın ise can ve mal güvenliklerini korumak amacıyla komşu ülkelere zorunlu olarak göç etmesine neden olmuştur. Suriye’ye sınırı bulunan Türkiye ise bu kitlesel göçlerden en fazla etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Savaşın ilk yılları açık kapı politikası uygulayarak Suriyeli bireylere kapılarını açan

Türkiye’de, savaşın kısa bir süre sonra biteceği beklentisiyle göç eden kitleler “misafir” olarak değerlendirilmiştir. Savaşın belirsizliğini sürdürmesi ve milyonlarca insanın Türkiye’de kalıcı olarak yaşamaya başlaması Türkiye’nin göç alanında yeni yasal düzenlemeler yapmasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda 4 Nisan 2013 tarihinde “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” kabul edilmiş ve kanun 11 Nisan 2014’te yürürlüğe girmiştir. Ayrıca ilgili kanunun 91. maddesine istinaden 22 Ekim 2014 tarihinde “Geçici Koruma Yönetmeliği” Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

GÖÇ EDEN BİREYLERİN YAŞADIKLARI SORUNLAR

Göç olgusu bireylerin aidiyet yaşadıkları yapılardan kopmasına ve bilmedikleri yeni yapılarla etkileşim kurmalarına sebebiyet vermektedir. Bu etkileşimin farklı boyutları olmasından ötürü göç eden bireylerin karşı karşıya kalacağı çeşitli sorunlar da beraberinde gelmektedir (Aslan ve Güngör, 2019: 1606). Bu açıdan bakıldığında göçmenlerin yaşadıkları sorunları “beslenme ve barınma sorunu, dil bariyeri sorunu, sağlık sorunları, psikolojik sorunlar, eğitim sorunu, ekonomik durum ve istihdam sorunu ve sosyal uyum sorunu” şeklinde ele almak mümkündür.

Beslenme ve Barınma Sorunu

Abraham Harold Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinin ilk basamağında bulunan beslenme şüphesiz ki insan vücudunun en temel gereksinimlerinden biridir. Bireylerin sağlıklı bir şekilde gelişmesi besinlerden sağlıklı ve dengeli bir şekilde yararlanmalarına bağlıdır. Göç eden bireylerin çoğunun sosyoekonomik düzeylerinin yetersiz olması sağlıklı ve yeterli besine erişimlerini engellemektedir. Bir insan hakkı olan barınma da bireylerin yaşamını sürdürmesinde önemli bir yere sahiptir. Göç eden bireylerin büyük bir kısmı göç ettikleri yerlerdeki kentlerin sosyoekonomik yönden iyi olmayan semtlerinde ve düşük ücretli kiralık evlerde yaşamaktadır. Bu evler genellikle ebat olarak küçük olmasına rağmen kalabalık aile üyelerinin beraber yaşadığı sağlıksız koşullara sahiptir (Sayın vd., 2026: 10-11).

Dil Bariyeri Sorunu

Dil bireylerin kendilerini iyi bir şekilde ifade etmelerindeki en önemli araçlardan biridir. Bu nedenle göçmenler yeni geldikleri yerdeki dile yabancı olmaları sebebiyle birçok açıdan sorun yaşamaktadır. Eğitim, sağlık, istihdam gibi tüm sosyal alanlarda dil bilmemek göçmenlerin kaynaklara erişimlerini engellemektedir. Özellikle kendi ülkelerinden başka bir ülkeye göç eden bireyler, geldikleri yerdeki dili öğrenemedikleri için ya başka göçmenlere ya da göç ettikleri ülkede doğan ve o ülkenin dilini iyi konuşan çocuklarına bağımlı bir yaşam sürdürmek zorunda kalabilmektedir (Özdemir-Ocaklı, ve Arslan-Özdemir, 2023: 241).

Sağlık Sorunları

Göç öncesinde, göç esnasında ve göç sonrasında göç eden bireyler birçok stres faktörüyle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle göç eden topluluklarda kırılğan bir yapıda olan çocuklar, kadınlar, yaşlılar, engelliler ve kronik hastalıklara sahip bireyler risklere karşı daha savunmasızdır. Bu kırılğan gruplardaki bireylerin sağlık durumu hem fiziki koşullar hem de sağlık hizmetlerine tam erişimlerine bağlı-

dır (Solgun ve Durat, 2017: 142). Göç olgusu göçmenlerin biyopsikososyal sağlıklarını birçok açıdan olumsuz olarak etkilemektedir. En yaygın olarak görülen ve ölümlere sebebiyet veren sağlık problemlerinin başında ise bulaşıcı hastalıklar gelmektedir. Salgınlar sebebiyle birçok göçmen hayatını kaybetmektedir. “Kızamık, akut solunum yolu hastalıkları, ishal yapıcı hastalıklar, tüberküloz” gibi bulaşıcı hastalıklar göç eden bireylerde daha sık görülmektedir. Göç eden bireylerin dil bilmemeleri, sosyoekonomik açıdan iyi bir yaşam sürdürememeleri, sağlıklı beslenememeleri, hijyen konusunda yetersiz ve kötü yerlerde yaşamaları gibi sebeplerden ötürü bulaşıcı hastalıklara yakalanma riskleri daha fazladır (Ertem, 1999; Topçu ve Beşer, 2006: 39).

Psikolojik Sorunlar

Sosyal bir değişim süreci olan göç olgusu, birçok farklı faktörü de yanında getirmektedir. Bu faktörlerin başında göç eden bireyin yeni geldiği yerdeki toplumun kültürüne uyum sağlayamaması gelmektedir. Göç eden bireylerin farklı kültürde olan yerel halkla bir arada yaşaması, var olan farklılıklarla baş etme süreci ve bu konuda yaşadıkları zorlukları yenmeleri gerekmektedir. Yeni hayat tarzına uyum sağlamaya çalışırken göç eden bireyin, kendini yalnız ve yabancı hissetmesi, sosyal izolasyona tabi olması, geldiğine pişman olma durumu ve bulunduğu yerde değersizlik hissine kapılması gibi duyguların yoğun olarak yaşanmasından ötürü göçmen bireyde stresin etkisi daha belirgin olmaktadır. Göç sonrası yaşanan yoğun stresle baş etmede zorlanan göçmen birey depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu gibi çeşitli psikolojik sağlık sorunları açısından da risk altındadır. Göç deneyimi bulunan bireylerin ruh sağlıklarının gözetilmesi noktasında, hayat biçimleri, geldikleri yerlerde yaşadıkları güçlükler ve bu güçlüklerle baş etme seviyelerinin alanında uzman sağlık çalışanları tarafından değerlendirilmesi birey ve toplum açısından da önemli bir noktadır (Tuzcu ve Bademli, 2014: 56).

Eğitim Sorunu

Göç deneyimi yaşayan bireyler için eğitim, hem yeni yaşam şartlarına uyum sağlama hem de geçmişteki olumsuz deneyimlerden kurtulmanın önemli bir aracı olarak görülmektedir. Göçmen çocukların okullarda eğitim imkanlarından faydalanması amacıyla alınan önlemler veya alınması gereken önlemler artırılmış olsa da günümüzde eğitim hakkına erişimde çeşitli sorunlarla karşılaşan göçmen çocukların hala önemli bir kısmı eğitim sürecine dahil edilememiştir. Okula kayıt yaptırabilen göçmen çocukların okula devam etmesi, okul terki riskinin önüne geçilmesi, eğitim müfredatının içeriği, şekli ve zamanı, eğitimcinin bilgiyi aktarım yöntemi, çocuk işçiliğinin de bir sebebi olan ekonomik yetersizlikler gibi birçok sorun çocukların eğitim yaşamlarında önemli rol oynamaktadır. Bu sorunlarla baş etme noktasında toplumdaki bütün kesimlerin iş birliği içerisinde hareket etmesi ve çeşitli meslek gruplarının bir araya gelerek çözüm üretmesi gerekliliğini doğurmaktadır (Eren, 2019: 214).

Ekonomik Durum ve İstihdam Sorunu

Kitlesel göçler, şehirlerin sosyokültürel şeklini, demografik yapısını ve ülke ekonomisinin değişiminde önemli bir etkiye sahiptir. Göçten etkilenen bölgelerdeki yapısal ve sosyokültürel değişim ve dö-

nüşümler, iş olanakları, kentin yönetim anlayışı, gelirin dağılmasında köklü değişimlere neden olmaktadır. Mülteci, göçmen veya sığınmacılar, göç ettikleri ülkenin mevcut ekonomisine yaptıkları etkiden ötürü ayrımcı, damgalayıcı ve ön yargılı bir tutumla karşı karşıya kalmaktadır. Bu ayrımcı ve damgalayıcı tutumların oluşmasının temel nedeni mülteci/göçmen/sığınmacıların geldikleri ülkede yerel halkın iş olanaklarına ortak olmaları, işsizliğin kaynağı olarak görülmeleri, ülkedeki kalkınmaya ayrılan bütçenin mülteci/göçmen/sığınmacılar nedeniyle sekteye uğradığını düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Göç eden bireylerin hem tüketen hem de üreten bir role sahip olması mevcut ülke ekonomisinin gelişimine bir katkı sunmakta ve bu durum hem fırsatları hem de riskleri aynı anda taşıyan bir tablo çizmektedir (Taştan, 2016: 11).

Sosyal Uyum Sorunları

Sosyal uyum en basit anlamıyla, göç eden bireylerin göç ettikleri yerdeki sosyokültürel yapıya ve toplumsal normlara uymada, toplumdaki yerel halkla karşılıklı olarak gösterdikleri çabayı ifade etmektedir. Sosyal uyumda göç eden birey kadar yerel halkın rolü de önemli bir unsurdur. Yerel halkın sosyokültürel çeşitliliğe saygı duyması; sosyal uyumun gerçekleşmesindeki karşılıklı duruma dahil olarak sosyal uyumun kolaylaşmasına katkı sunması beklenmektedir. Küresel gelişmelerle birlikte son yıllarda dünya üzerindeki göç hareketlerinin artmasıyla birlikte göç eden bireylerin sosyal uyumu hem kendilerini hem de geldikleri yerdeki yerel toplumu yakından ilgilendiren bir konu haline almıştır. Bu sebeple sosyal uyumun gerçekleşmesinin önünde birçok engel yaşanmakta ve bu engellerin çözümü konusunda çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan çalışmalar sonuçları itibarıyla ülkeler arası farklılık göstermekle beraber genel hatlarıyla “iş imkânlarının geliştirilmesi, eğitim hakkının kullanılması, dil becerisinin geliştirilmesi, sosyal hizmetlerden yararlanılması, sosyokültürel çeşitliliğe saygı gösterilmesi” gibi unsurlar en önemli başlıkları oluşturmaktadır (Aykut ve Kahraman-Güloğlu, 2023: 399).

Yukarıda bahsi geçen tüm alanlarda yaşanan sorunlar, göçmenlerin biyopsikososyal açıdan iyilik hallerini ve sosyal işlevselliklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle göçmenler; göç öncesi, göç sırası ve göç sonrasında karşı karşıya kaldıkları sorunlar nedeniyle kendilerini güçsüz hissetmekte, var olan güç kaynaklarını etkili kullanamamakta bu da toplumla bütünleşme, öz güven eksiliği, sosyal izolasyon gibi birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu sebeple göçmenlerin güçlü yönlerinin ortaya çıkarılması ve kendi kararlarını kendilerinin alabilecek seviyeye gelmesi noktasında sosyal hizmette güçlendirme yaklaşımı önemli bir yere sahiptir.

SOSYAL HİZMETTE GÜÇLENDİRME YAKLAŞIMI

Güçlendirme, göç alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının sıklıkla başvurduğu yaklaşımlardan biridir. Sosyal hizmette güçlendirme yaklaşımına değinmeden önce “güç”, “güçsüzlük” ve “güçlendirme” kavramlarını açıklamakta yarar vardır. Güçlendirme yaklaşımının anlaşılması bu kavramların iyi bir şekilde açıklanmasına bağlıdır.

Balcı (2024: 26)’ya göre güç, insanın bir kişi ya da bir grubu etkilemesi ve kontrol etme seviyesini ya da bir şeyi yapabilirliğini gösteren bir durumu kapsamaktadır. Thompson (2014: 91) ise gücün

oldukça karmaşık bir olgu olduğunu ve farklı seviyelerde işlev gördüğünü ileri sürmüştür. Güç kavramının birçok farklı tanımı yapılsa da “güç” kavramı güçlendirme yaklaşımında “arzu ettiği sonuçlara ulaşmak için bireyin sahip olduğu potansiyel veya beceri olarak” açıklanmaktadır (Neath ve Schriener, 1998: 219; Erbay, 2019: 45).

Gücün tam tersi bir anlama gelen “güçsüzlük” kavramı en basit tabiriyle, bireylerin yaşadıkları toplum içerisinde çeşitli sebeplerden ötürü baskılanmaları sonucunda yaşadıkları durumdur (Cankurtaran vd., 2020: 1922). “Güçlendirme” kavramı ise sosyal işlevselliklerini yerine getirmede sorun yaşayan bireylerin sorumluluklarını yerine getirebilmesine destekte bulunmada kullanılan bir yöntemdir (Yolcuoğlu, 2014: 408). Güçlendirme, güçsüzlüğün her zaman karşısında durmakta ve baskıcı sistemleri sorgulamayı amaçlamaktadır (Erbay, 2019: 49). Güçlü olanın görece kendinden daha güçsüz olan üzerinde oluşturduğu baskı sosyal sorunların sebeplerinden biridir. Sosyal hizmetin de etki alanına giren bu sorunlar güç eşitsizliklerinin oluşmasına neden olmaktadır. Temel amaç güç eşitsizliklerine karşı koyma noktasında bireyin mevcut güçlerinin ortaya çıkmasını sağlamaktır (Arslan-Tomas, 2020: 63).

Güçlendirme kuramının temelleri, toplumdaki kırılgan gruplarla çalışan eğitimci ve psikologlar tarafından atılsa da sosyal hizmet mesleğinde güçlendirmeye ilk atıfların 1970’lerde Barbara Solomon tarafından yapıldığı görülmektedir. Medikal modelin patolojiye odaklanması sebebiyle 1970’li yıllarda adından söz ettiren güçlendirme kuramı uygulamada ancak 1990’lı yıllarda gerçek manada kullanılmaya başlanmıştır (Derin, 2024: 54). Güçlendirmenin temelinde, her insanın kendi içsel dünyasında bir şeyleri başarma potansiyeline sahip olduğu, bu potansiyelin açığa çıkarılarak harekete geçirilmeyi beklediği düşüncesi vardır ve bu potansiyelin keşfedilerek ortaya çıkarılmasında bireyin sosyal çevresinin etkisi büyüktür. Bu sebeple bireyin hem kendisine hem de çevresine yönelik farkındalığının gelişmesinde sosyal hizmet mesleği önemli bir yere sahiptir (Kahraman-Güloğlu, 2022: 144). Sosyal hizmette güçlendirme yaklaşımı; birey, aile, grup, toplum ve toplulukların mevcut güçlerini ortaya çıkarmak, olumlu özelliklere odaklanmak, var olan bu olumlu özelliklerin etkisini arttırmak, destekleyici, cesaretlendirici ve geliştirici bir tutumla birey ve grupların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmelerini sağlamak ve yaşamlarında güç ve kontrolü ellerinde bulundurmalarını amaçlamaktadır (Arslan-Tomas, 2020: 64).

Bireylerin var olan güçlerini ortaya çıkararak yaşamdaki her türlü güçlkle baş edecek duruma gelmelerini sağlaması yönüyle güçlendirme kuramı, sosyal hizmet bilim ve mesleğinin merkezindeki kuramlar arasında sayılmaktadır. Öncelikle müracaatçının güçlü yanlarına odaklanmayan sorunların çözülmesi noktasında müracaatçıya aktif bir rol sunmayan bir sosyal hizmet sürecinin başarılı olması zordur. Güçlendirme kuramının sosyal hizmetin temel kuramları arasında sayılmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Güçlendirme kuramı, müracaatçının sürece aktif olarak katılması, kararları kendi hür iradesiyle vermesi, sorunları müracaatçının var olan güçleriyle çözmesi, bu var olan güçlerin sürekliliğinin sağlanması ve daha sonra yaşanacak sorunlara karşı müracaatçının bu sorunlarla nasıl baş edeceği ve sosyal hizmetin etik ilke ve değerlere uyumluluğu sebep olarak gösterilebilir (Erkoç, 2022: 58).

Sosyal hizmet uzmanları güçlendirme yaklaşımını uygulamada kullanırken müracaatçının sorunlarını çözümlenme konusunda müracaatçının güç kaynaklarına odaklanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları,

müracaatçının güç potansiyellerini geliştirme hakkına sahip olduğunu ve müracaatçıların bu anlayış çerçevesinde cesaretlendirilmeleri gerektiği inancına sıkı sıkıya bağlıdır (Zastrow, 2016: 21). Bu açıdan bakıldığında Teater (2015: 51) sosyal hizmet uzmanının, müracaatçının güçlerini bulacağı olası kaynakları; bireyin bilgileri ve öğrendikleri, bireyin niteliği, değerleri, maneviyatı ve karakteri, baş etme mekanizmaları, motivasyon, kararlılık ve sosyal destek ağları, bireyin mevcut sorunu çözmeye yönelik geçmişte yaptıkları, bireyin sağlığı, eğitimi ve işyeri, bireyin geçmişte elde ettiği başarıları şeklinde açıklamıştır. Sheafor ve Horejsi (2016: 96-100) bireylerin güçlendirilmesinde sosyal hizmet uzmanına uygulamada rehberlik edici birtakım ilkelerin olduğunu ifade etmiştir. Uygulamada rehberlik edici ilkeler;

- ▶ **Müracaatçıya karşı saygılı olmak:** Sosyal hizmet felsefesine göre her birey veya grup saygılı ve anlayışlı bir davranışı hak etmektedir. Sosyal hizmet uzmanı, müracaatçıların eylemlerinden, görüntüsünden ya da yaşadıklarından bağımsız bir şekilde saygın ve itibarlı birer birey olduğunu kabul eder ve bu düşünceyi teşvik eder.
- ▶ **Müracaatçıyı bireyselleştirmek:** Her müracaatçı endişeleri ve geçmiş deneyimleri ile biriciktir. Sosyal hizmet uzmanı da bu biricikliğe karşı uygulamada hassas bir tutum sergilemelidir. Sosyal hizmet uzmanı bireyle çalışırken, müracaatçının benzersizliğini, kapasitesini, sınırlarını, değişime hazırlıklı olup olmamasını göz önüne alarak bir müdahale planı oluşturmalıdır.
- ▶ **Müracaatçının güçlü yönlerine göre hareket etmek:** Sosyal hizmet uzmanının, müracaatçının yaşamında bir değişimin yaratabilmesinde en çok destek aldığı şeyler müracaatçının yetenekleri ve potansiyelleridir. Sosyal işlevselliğin değişmesinde kontrolün daha çok müracaatçıda olması müracaatçının güçlü yanlarını keşfetmeleri ve bu güçlerini aktif bir şekilde kullanmalarından geçer.
- ▶ **Müracaatçının sürece katılımını desteklemek:** Sosyal hizmet uzmanı müracaatçı üzerinde anlamlı ve kalıcı bir değişiklik yapmak istiyorsa “kendilerine yardım etmeleri için müracaatçılarınıza yardım edin” ilkesini benimsemelidir. Bu ilke doğrultusunda müracaatçıların değişimin aktif katılımcıları olması gerekmektedir. Sorunun tanımlanması, çözüme yönelik plan yapması ve bu planı uygulama noktasında müracaatçının katılımının izlenmesi sosyal hizmet uzmanının sorumluluğundadır. Sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının katılımını artırma noktasında “müracaatçı için müracaatçıyla birlikte” ilkesine bağlı kalmalıdır.
- ▶ **Müracaatçının sorun çözme becerilerini öğrenmesine destek olmak:** Sosyal hizmet uzmanının desteğiyle müracaatçı tarafından yapılmış eylemleri, müracaatçı yalnız kaldığında sürdürme niyetinde değilse bu değişimin gerçekleştiğinden söz etmek mümkün değildir. Sosyal hizmet uzmanının buradaki amacı, müracaatçının gelecekte yaşanabilecek güçlülere karşı nasıl bir yol izlemesi gerektiğini bilmesi ve sorunlarını çözüme başa çıkma becerilerini kullanabilecek seviyede bağımsızlık kazanmasını sağlamasıdır.
- ▶ **Müracaatçının self determinasyonu (öz belirlenim) benimsemesini sağlamak:** Sosyal hizmet uzmanı müracaatçının kendi kaderini kendi tayin etme ilkesinde müracaatçıya değil sürece rehberlik etmektedir. Bu ilke, er ya da geç kararların sonuçlarını yaşayacak kişinin o kararları verme özgürlüğüne sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Sosyal hizmet uzmanının buradaki rolü sorunun çözümünde müracaatçıya olası tüm seçenekleri sunmak fakat son kararı müracaat-

çının vermesini sağlamaktır. Müracaatçının kendi kaderini tayin etme hakkının güçlendirme yaklaşımında önemli bir yere sahip olduğunu ve müracaatçının kendi kararlarını alabilmesinin güçlendirmenin temel amaçlarından olduğunu ifade eden Erbay (2019: 58) müracaatçının, kendi kaderini tayin ederken yaşamını tehdit edici unsurlardan kaçınmaları gerektiğini ve sosyal hizmet uzmanının bu konuda müracaatçıyı risklere karşı koruma ve süreci oldukça hassas bir denge üzerinde yürütme sorumluluğu olduğuna vurgu yapmıştır.

GÖÇ EDEN BİREYLERİN GÜÇLENDİRİLMESİNE YÖNELİK SOSYAL HİZMET MÜDAHALELERİ

Thompson (2014: 176) güçlendirmeyi, bireyin hayatı ve hayat şartları üzerinde daha geniş bir şekilde kontrol etme süreci olarak açıklamış ve güçlendirmenin yalnızca psikolojik bir süreç olmadığını aynı zamanda sosyal ve siyasal yönleri de olduğuna dikkat çekmiştir. Thompson (2007) "Güç ve Güçlendirme" adlı eserinde güçlendirmenin bireysel, kültürel ve yapısal olmak üzere üç düzeyde etkili olduğunu ileri sürmüştür:

- ▶ **Bireysel düzey:** Yaşamdaki amaçları başarmaya destek veya engel olacak psikolojik unsurlarla ilgilidir ve öz saygıyı arttırma çabalarını içermektedir.
- ▶ **Kültürel düzey:** Bir kültürdeki yazılı olmayan kural, norm, alışkanlık ve kalıp yargılara karşı mücadele etmeyi ifade etmektedir.
- ▶ **Yapısal düzey:** Bir bireyin sınıf, ırk, toplumsal cinsiyet ve diğer unsurlar nedeniyle toplumda nasıl dezavantajlı duruma gelebileceğini kapsamaktadır (Thompson, 2007; Thompson, 2014: 176).

Thompson'un açıklamalarından yola çıkarak göç eden bireylerin güçlendirilmesinde bireysel, kültürel ve yapısal düzeyde yapılan sosyal hizmet müdahalelerini şu şekilde ele almak mümkündür;

- ▶ **Bireysel düzeyde güçlendirme:** Göçmen birey ve ailelerin yaşadıkları problem ve ihtiyaçları çok yönlü bir anlayışla ele almak, çözüm bulma noktasında aracı olmak, ruh sağlığının iyileştirilmesi amacıyla psikososyal destek vermek, travmaya müdahale çalışmaları yürütmek, sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal hizmetler hakkında göçmenlere bilgi vermek, bu hizmetlerle bireyin buluşmasını sağlamak, danışmanlık yaparak bireyin güçlenmesine ve özgüven kazanmasına destek olmak bireysel düzeyde yapılan güçlendirme çalışmalarını içermektedir (Attepe-Özden ve Bekiroğlu, 2023: 70-71).
- ▶ **Kültürel düzeyde güçlendirme:** Göçmenlerin sosyal ağlarını geliştirmek, sosyal ve kültürel etkinlikler yapmak, gönüllük esaslı çalışmalar koordine etmek, sosyal destek yapılarının güçlendirilmesini sağlamak ve grup çalışmaları yapmak kültürel düzeyde yapılan çalışmalara örnek gösterilebilir (Attepe-Özden ve Bekiroğlu, 2023: 71). Göçmen bireylerin dil bilmedikleri için insanlar ve sistemlerle etkileşiminde birçok sorunla karşılaştıklarını söyleyen Lotfi ve Arslançoğ (2023: 88-89) göçmenlere yönelik ücretsiz dil kurslarının açılması, bu kursların yaşlara göre düzenlenmesi ve çocuklu aileler için kreş imkanlarının sunulması göçmen bireylerin erişimi ve güçlenmesi konusunda etkili olabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca göçmenlerin yoğun yaşadıkları yerlerin tespit edilerek bu yerlere toplum merkezlerinin inşa edilmesinin sosyal ve kültürel faaliyetler, kendine yardım grupları, mesleki eğitim ve kurslar, kariyer planlaması gibi hizmetlerin kültürel düzeyde güçlendirme çalışmalarında önemli olduğu vurgulanmıştır.

- **Yapısal düzeyde güçlendirme:** Göçmenlerin sosyal uyumlarını sağlamak, toplumda göçmenlere yönelik ayrımcı ve damgalayıcı davranışlara karşı mücadele etmek, toplumda göçmenlere karşı bilinen yanlış ve eksik bilgilerin giderilmesi konusunda çalışmalar yapmak, göç alanında gerçekleştirilecek politikaların insan hakları ve sosyal adalet temeline dayalı olmasına destek vermek, göçmenlere hizmet veren kurum ve kuruluşların işlevselliklerini arttırmak, göçmenlerin uyum sorununu konu alan araştırmalar yapmak ve göçmenlerle çalışan meslek elemanlarının eğitilmesinde aktif rol almak yapısal düzeyde yapılan çalışmalarındandır (Attepe-Özden ve Bekiroğlu, 2023: 71). Ayrıca göç edilen yerdeki halkın da göçmenlere karşı eğitilmesi yapısal düzeydeki uygulamaların etkinliğini arttıracaktır. Sosyal hizmet uzmanının, yerel halkın göçmenlere karşı empatik bir şekilde yaklaşmasını, ön yargılarını kırmasını ve göçmenlere yönelik endişelerini giderici çalışmalar yürütme sorumlulukları da bulunmaktadır (Lotfi ve Arslankoç, 2023: 89).

Göçmenlerin güçlendirilmesinde uluslararası çalışmalar incelendiğinde, Khatib (vd., 2024) ve arkadaşlarının 2024 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan 19 mülteci kadınının güçlendirilmesine yönelik yaptıkları ve 6 hafta süren çalışmada önemli çıktılar elde ettikleri görülmüştür. Çalışma kapsamında, STEM (Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik) ve sosyal bilimleri birleştiren disiplinler arası bir yaklaşımla BECRW (Building Entrepreneurial Capacity for Refugee Women/Mülteci Kadınlar İçin Girişimcilik Kapasitesinin Oluşturulması) isimli bir program tasarlanmıştır. Program, mülteci kadınlara iş planlaması, sürdürülebilirlik ve girişimcilik konularında bilgi ve beceri kazandırarak ekonomik açıdan bağımsız olmalarını sağlama ve kendi hayatları üzerinde kontrolü ellerine almalarına destek olmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda:

- **Bireysel düzeyde güçlendirme:** Mülteci kadınların kişisel yaşamlarını iyileştirme, sosyal ilişkilerini güçlendirme, öz güvenlerini artırma, girişimcilik hayallerini gerçekleştirme noktasında onları cesaretlendirme konularında birebir mentorluk yapılmış ve mülteci kadınların aidiyet duygularının pekişmesi sağlanmıştır.
- **Kültürel düzeyde güçlendirme:** Destek grupları oluşturulmuş ve bu gruplarda mülteci kadınların deneyimlerini birbirleriyle paylaşmalarına fırsat verilmiş, grup seminerleri düzenlenerek ortak öğrenme ortamı sağlanmış, toplum liderleri ve potansiyel iş verenlerle mülteci kadınlar bir araya getirilerek hem toplumun bir parçası olduklarını hissetmelerine olanak verilmiş hem de istihdam fırsatlarına erişimlerinin artırılması hedeflenmiştir.
- **Yapısal düzeyde güçlendirme:** STEM ile sosyal bilimlerin birleştirildiği bu çalışma yalnızca kadınların ekonomik açıdan güçlendirilmesine değil ayrıca yaşadıkları topluma entegre olmalarına da katkı sunmayı hedeflemiştir. Çalışmanın Teksas'ın El Paso ve Arizona'nın Phoenix bölgelerinde yaşayan mülteci kadınlar üzerinde uygulanmasıyla elde edilen olumlu sonuçlar çalışmanın küresel düzeyde de uygulanabilirliğine ilişkin önemli çıktılar sunmuştur.

Göçmenlerin güçlendirilmesine yönelik bir başka uluslararası çalışma ise Klashorst (2024) tarafından "ortak tasarlanan eğlence programlarıyla mültecilerin güçlendirilmesi" teması kapsamında Avustralya'nın Melbourne şehrinin Batı banliyölerindeki Wyndham City Council bölgesinde yaşayan 6 kadın ve 4 erkekten oluşan toplam 10 göçmen ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, göçmenlerin güçlendirilmesi amacıyla ortak tasarım (Co-design) yöntemi kullanılmıştır. Ortak tasarım "ürün ve hizmetlerin

kullanıcıları ve tüketicilerinin tasarım sürecine dahil olduğu katılımcı bir yaklaşım"ı ifade etmektedir. Çalışmada, göçmenlerin güçlendirilmesinde boş zaman etkinlikleri ve spor programları tasarlanmasının işlevselliğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda:

- ▶ **Bireysel düzeyde güçlendirme:** Etkinliklerin tasarlanma sürecine aktif şekilde dahil edilen göçmenler deneyim ve düşüncelerini paylaşarak grup içerisinde kendilerine yer bulmuş, göçmenlerin kendilerini değerli hissetmelerine zemin hazırlanmış ve süreç boyunca elde ettikleri başarılarına karşı olumlu geri bildirimlerle göçmenlerin güçlü yanları açığa çıkarılmıştır.
- ▶ **Kültürel düzeyde güçlendirme:** Farklı kültürlerden gelen göçmen katılımcılar kendi bireysel kültürlerini diğer üyelere tanıtarak kültürel çeşitliliği görünür kılmış ve göçmenlerin kendi sosyal çevreleri dışındaki bireylerle etkileşime girmeleri teşvik edilerek güçlendirilmeleri sağlanmıştır.
- ▶ **Yapısal düzeyde güçlendirme:** Çalışmada ortak tasarım yönteminin sosyal hizmet uygulamalarında bir model olarak kullanılabilirliği önerilmiş, bu tip çalışmaların göçmen nüfus ile yerel halk arasındaki sosyal uyuma katkı verebileceği vurgulanmış ve bölgesel olarak gerçekleştirilen bu çalışmanın göçmenlerin güçlendirilmesi amacıyla göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlere doğru genişletilerek kullanılması gerekliliği sonucuna varılmıştır.

GÖÇ EDEN BİREYLERE YÖNELİK GÜÇLENDİRME TEMELLİ SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFLERİ

Göçmenlerin güçlendirilmesine yönelik bireysel, kültürel ve yapısal düzeyde yapılan çalışmalar incelendiğinde; sosyal hizmet uzmanlarının göç eden bireylerle çalışırken göçmenlerin mevcut sistem içinde var olması ve güçlü yanlarının farkına varılması için çalıştıkları bu bağlamda göçmen bireylerin sahip oldukları güçlerinin kullanılmasını teşvik ettikleri görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanları güçlendirme çalışmalarını yaparken hem teorik hem de uygulama anlamında çeşitli anlayışlardan yararlanmaktadır. Göç eden bireylere yönelik güçlendirme temelli perspektifleri "hak temelli, baskı karşıtı, ırkçılık ve ayrımcılık karşıtı, çokkültürcülük" şeklinde ele almak mümkündür.

Hak Temelli Sosyal Hizmet Perspektifi

Sosyal hizmette hak temelli yaklaşım, göç eden bireylerin haklarına saygı gösterilmesini ve bu haklarının korunması gerektiğini savunmaktadır. Hak temelli yaklaşımda, göçmen bireylerin yaşam hakkı, sağlık, eğitim, istihdam gibi hizmetlere erişim hakkı, adil yargılanma hakkı gibi insan haklarının güvence altına alınmasına vurgu söz konusudur (Apak ve Cete, 2023: 46-47). Sosyal hizmet uzmanları insan haklarının korunmasını, geliştirilmesini ve hak sahiplerinin bu konuda güçlendirilmesini amaçlamakta ve bu amaç doğrultusunda gerek uygulamada gerekse politika düzeyinde insan hakları ve sosyal adalet temelli bir anlayışla hareket etmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, özellikle insan haklarının ihlal edilme riski bulunan toplumda damgalanan, ötekileştirilen ve dışlanan gruplara yönelik sosyal içerme politikalarına öncülük ederek bu grupların haklarının koruma altına alınması ve bu grupların sosyal iyilik hallerinin toplumsal zemine yayılması için büyük bir çaba sarf etmektedir. Sosyal hizmet, bireylerin sahip oldukları hakları bilmesi ve bu açıdan kendini gerçekleştirmesinde en

büyük etki gücünü, bireyin sosyal çevresi içerisinde farkındalığının artmasından, özgürleştirmesinden ve güçlendirmesinden almaktadır (Atatanır, 2022: 238-246).

Baskı Karşıtı Sosyal Hizmet Perspektifi

Baskı karşıtı uygulama sadece sosyal hizmetteki geleneksel modellere karşı değil tüm eşitsizliklere meydan okuyan bir sosyal hizmet anlayışıdır. Baskı karşıtı anlayış, toplum tarafından damgalanan, marjinalleştirilen ve baskı altına alınan bireylerin özgürleştirilmesini hedefler. Bireyin sorunlarını kişiselleştirmekten çıkararak ve bu sorunları daha toplumsal zemine yayarak değerlendirilmesinin ve her türlü sistemsal baskının ortadan kaldırılmasının gerekliliğini savunur (Tuncay ve İl, 2006: 59). Göç süreci genellikle birey, aile, grup, toplum ya da topluluklar üzerinde oluşan bir baskı sonucu gerçekleşmektedir. Bu nedenle baskı karşıtı sosyal hizmet göç öncesi, göç sırası ve göç sonrasında karşılaşılan her türlü baskının karşısında yer alan bir uygulamadır. Özellikle göç sonrasında bireylerin; yeni geldiği yere uyum sağlayamaması, istihdam sorunu yaşamaması, sosyal statüde belirsizlikler yaşamaması, toplumdaki gelir adaletsizliğinden etkilenmesi gibi birçok sorunla baş etmek zorunda kalması güçlendirmede sosyal hizmet uzmanlarına belli sorumluluklar yüklemektedir. Söz konusu bu baskının müracaatçılara yönelik olduğu gibi sosyal hizmet uzmanlarına yönelik de olabileceği unutulmamalıdır. Nitekim sosyal hizmet uzmanları yalnızca destek ve sosyal hizmet sunumunun gerçekleşmesinde değil bunun yanında toplumdaki sistemler ve kurum/kuruluşlar karşısında da bir baskı yaşayabilmektedir. Göç eden bireylerin göç ettikleri yerde refahlarının sağlanmaması, göç sürecinin yıpratıcı ve travmatize edici bir yönü olması nedeniyle göçmenlerin güçsüzleşmesi ve kendi kararlarını verme kapasitelerinin azalabileceği riskine karşı sosyal hizmet uzmanlarının uygulamada baskı karşıtı bir anlayışı benimsemesi önemlidir (Valtonen, 2001; Çobanoğlu ve Tek, 2022: 207-208).

İrkçılık ve Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Perspektifi

Sosyal hizmetin temel konularından ve etik ilkelerinden biri de ırkçılık ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasıdır. Bireyler ayrımcı ve ırkçı tutumlara maruz kalmaları sebebiyle sosyal hizmetten yararlanabildikleri gibi sosyal hizmet uygulama sürecinde de dil, renk, politik görüş, etnik köken, din, cinsiyet, yaş gibi özelliklerinden ötürü ırkçılığa ve ayrımcılığa uğrayabilmektedir. Bu ayrımcılık ve ırkçılık temelde insan haklarının ihlal edilmesi anlamına gelmektedir (Şahin-Taşğın, 2021: 295). Ayrımcılık karşıtı uygulama sosyal hizmetin özgürleştirici anlayışıyla açıklanmaktadır ve güçlendirmeyi temel alan bir anlayıştır. Toplumsal sistemler içerisinde baskın gruptan farklı özelliklere sahip bireyler birçok açıdan dezavantajlı duruma düşmekte bu da kesişimsel düzlemde çifte dezavantajlılığı beraberinde getirmektedir. Göçmen kadın ya da göçmen engelliler bu çifte dezavantajlılığa örnek teşkil etmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının, bu noktada mikro düzeyde çalışmalar yaparken aynı zamanda sosyal kaynakları harekete geçirerek dezavantajlı bireylerin yaşadıkları ayrımcılığı kamuoyuyla paylaşma ve bu bireylerin savunuculuğunu yapma görevi de bulunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları göçmenlerle çalışırken hem kendileri hem de müracaatçı sistemleri ayrımcı tutumlara maruz kalabilmektedir. Etik bir müdahale için sosyal hizmet uzmanları göçmenlere yönelik yapılan ayrımcılığın farkında olmalıdır. Sosyal hizmet uzmanları göçmen bireyi hem ayrımcılıktan korumalı hem de güçlendirilmesine destek

olma konusunda etik sorumluluklarının farkında olmalıdır (McPherson vd., 2019: 55; Zubaroglu-Yanardağ ve Köksal, 2023: 201).

Çokkültürcü Sosyal Hizmet Perspektifi

Günümüzde “göç” hala dinamikliğini koruyan toplumsal bir olgudur ve göçmenlerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının nitelikli bir uygulama için çokkültürcü bir anlayışla hareket etmesi gerekir (Çobanoğlu ve Tek, 2022: 206). Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasında farklılıkları, fikir ve tutum düzeyinde kabul etme ve saygı duymanın ötesine geçip eylemlere yansımalarının teşvik edilmesi sosyal hizmetin değer temeliyle ilişkilidir. Özellikle bireyin kendi kaderini kendisinin tayin etme ilkesine bağlı olan sosyal hizmet uzmanları, bu konuda müracaatçıya saygı duymalıdır. Ayrıca sosyal hizmet uzmanları, başkalarının haklarının ihlal edilmemesi şartıyla bireyin kendisini gerçekleştirme ve kendi potansiyellerinin farkına varmasına destek olmaktadır. Sosyal hizmetin temel yaklaşımlarından olan “güçlendirme yaklaşımına” göre bireyin mevcut güçlerine inanılmalı ve potansiyeli en yukarılara çıkarılması desteklenmelidir. Sosyal hizmet uzmanı, bireyin özünde var olan bu güçlerin harekete geçmesini amaçlarken bu güçlerin bireyin “farklılıklarında” olduğu ya da olabileceği düşüncesini unutmamalıdır. Bu nedenle çokkültürcü sosyal hizmet anlayışı, farklılıklara uzaktan bakmayı değil yaklaşmayı, dokunmayı ve bu farklılıklarla etkileşime girmeyi savunur. Güçlendirme yaklaşımı, bu yönüyle kültürel açıdan yetkin sosyal hizmet uygulamalarında temel alınan yaklaşımlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü çokkültürcü sosyal hizmet anlayışının ana hedefi baskı altında bulunan bireylerin güçlendirilerek sosyal adaletin sağlanmasına katkı sunmaktır (Özgür, 2010: 95-98).

GÖÇ EDEN BİREYLERİN GÜÇLENDİRİLMESİNDE SOSYAL HİZMET UZMANLARININ ROL VE BECERİLERİ

Göç eden bireylerin yaşadıkları sosyoekonomik yetersizlikler, dil bariyeri, ayrımcı tutum ve davranışlar gibi sosyal sorunlar bireylerin güçsüz hissetmesine ve var olan haklarına erişememesine neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında göç alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının göç eden bireyleri güçlendirmede belli rol ve becerilerinin öne çıktığı görülmektedir. Bu roller “danışmanlık, kaynaklarla buluşturma, toplumla bütünleştirme, savunuculuk, kültürel yetkinlik, eğitim ve bilgi verme” şeklindedir.

Danışmanlık Rolü

Sosyal hizmet mesleğinde danışmanlık, bireyler arasında terapötik ilişkiye dayanan bir süreci ifade etmektedir. Danışmanlık sürecinde göç eden bireyle sosyal hizmet uzmanı arasında iş birliğinin geliştirilmesi istenilen sonuca ulaşmada kritik bir rol oynamaktadır. Danışmanlık sürecinde müracaatçıya tek taraflı bir bilgi aktarımı yapmaktan kaçınan sosyal hizmet uzmanı, göçmenin de sürece katılımını destekleyici ve birlikte çalışmayı teşvik edici bir yol izlemektedir (Allan, 2015; Karataş, 2023: 174). Göç eden bireylerle çalışan sosyal hizmet uzmanları, sosyal değişimi ve gelişimi amaçlayarak sosyal uyumun sağlanması noktasında müracaatçılara danışmanlık yapmaktadır. Danışman rolündeki sosyal

hizmet uzmanı, göç eden bireyleri toplumdaki var olan kaynaklarla buluşturma konusunda aracılık ederek bireylerin özgülleşmesi ve güçlendirilmesine destek vermektedir (Çiftçi, 2023: 27).

Kaynaklarla Buluşturma/Bağlantı Kurma Rolü

Müracaatçının bireyler arası ya da sosyal ve siyasi düzlemde ekonomik sorun yaşaması, sistemsel baskılar ve ayrımcı/ırkçı tutumlara maruz kalması gibi nedenlerden ötürü toplumda var olan kaynaklara erişimi engellenebilmektedir. Sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının bu kaynaklara erişimlerinin önündeki engelleri kaldırarak müracaatçının kaynaklarla buluşmasını sağlamaktadır (Teater, 2015: 61-62). Özellikle göçmen bireylerin yeni geldikleri yerdeki dili bilmemesi ve sosyokültürel açıdan bilgi eksiklikleri yaşaması hem toplumdaki kaynakları hem de kendi öz kaynaklarını kullanmasını zorlaştırmaktadır. Sosyal hizmet uzmanı bu rolüyle müracaatçının güçlenmesine katkı sunmaktadır.

Savunuculuk Rolü

Sosyal hizmette savunuculuk, bir birey, aile, grup, toplum veya topluluk ile birlikte sosyal adaleti sağlamak, koruma amacıyla doğrudan temsil etmek, sürece müdahil olmak ve desteklemek eylemlerini içermektedir. Sosyal hizmet uzmanı savunuculuk yaparken müracaatçının sürece katılımına ve kendi kaderini tayin etme hakkına karşı saygı göstermek zorundadır. Göçmenler kendi ihtiyaç ve sorunlarını çözme noktasında kimi durumlarda kurumsal yapılardan destek almak zorunda kalabilmektedir. Bazen bu kurumlar göçmenlere destek sağlamada gönülsüz bir tutum sergileyebilmekte ya da göçmenler söz konusu kurumlara nasıl müracaat edecekleri konusunda bilgi eksikliği yaşayabilmektedir. Bu tür durumlarda sosyal hizmet uzmanları göçmenlerin gereksinimleri konusunda kurumlara karşı savunuculuk rolünü üstlenmektedir (Karataş, 2023: 175).

Göçmenlere yönelik sosyal politikalar ele alındığında güçlendirme ve savunuculuk kavramları birlikte dikkate alınmalıdır. Güçlendirme yaklaşımı kapsamında göçmen birey, aile, grup ve toplumların kendi baş etme ve uyum becerilerinin artırılması gerekmektedir. Göçmenlerle çalışırken sosyal hizmet uzmanlarının, planlamalarını savunuculuk, bireyi güçlendirme, var olan kaynaklara odaklanma, dil ve kültürel hassasiyeti göz önüne alma konularına dikkat etmesi önemlidir. Ayrıca savunuculuk rolü doğrultusunda göçmen temsilci ve gruplarının yeni politikaların oluşturulmasında söz haklarının ve karar almada etkinliklerinin artırılması elzemdir (Kara, 2018: 129-130). Dil bariyeri, hizmet vermede isteksiz kişi ya da kurumlar, yetersiz bilgi gibi nedenlerden ötürü ihtiyaçlarını karşılayamayan göçmenler bu noktada kendilerini güçsüz hissedebilmekte bu da sorun çözme kapasitelerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Savunuculuk rolüyle göçmenlerin haklarına erişmelerini sağlayan sosyal hizmet uzmanları göçmenlerin güçlenmesinde önemli bir role sahiptir.

Toplumla Bütünleştirme Rolü

Göçmen bireyler göç ettikleri bölgelerde sosyal, kültürel, ekonomik ve politik sistemlerden fazlaca etkilenmekte ve bu durum göçmen bireyin toplumda bir uyum sorunu yaşamasına sebebiyet vermektedir. Bu açıdan bakıldığında sosyal hizmet uzmanları sosyal uyum sorunu yaşayan ve toplum-

daki güç dengesizliği yüzünden değersiz ve güçsüz hisseden göçmenlerle çalışırken toplumla bütünleştirme rolünü kullanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanının göçmen birey ya da toplumdaki sorunlarını tespit ederek bireyin güçlenmesinin önündeki engelleri kaldırma noktasında çalışmalar yapma sorumluluğu bulunmaktadır (Lotfi ve Arslankoç, 2023: 88). Bu açıdan bakıldığında sosyal hizmet uzmanlarının; kültürel çeşitliliği bir fırsata dönüştürmesi, bu anlamda göç eden bireyler ve toplum arasındaki bütünleştirmeyi sağlaması, göçmenler ile yerel halkın bir araya gelmesini destekleyici etkinlikler düzenlemesi ve toplumda göçmenlere yönelik her türlü yanlış ve eksik bilgiler konusunda ev sahibi ülke vatandaşlarının bilinçlendirilmesi konusunda çalışmalar yürütme sorumluluğu bulunmaktadır (Altındış, 2022: 177).

Eğitim ve Bilgi Verme Rolü

Eğitimci rolüyle sosyal hizmet uzmanı, müracaatçıya bilgi vermeyi ve uyarlanabilir becerileri öğretmeyi amaçlamaktadır. Sosyal hizmet uzmanının iyi bir eğitimci olmasının yolu alanında bilgili ve yetkin olmasından geçmektedir. Alanında bilgili olmanın yanında bu bilginin etkili bir şekilde müracaatçıya aktarılması ve bilginin müracaatçının anlayacağı düzeye indirgenerek ulaştırılması sosyal hizmet uzmanının iyi iletişim becerilerine de sahip olmasını gerektirmektedir (Zastrow, 2016: 102). Sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçı dışında topluma yönelik bilgilendirme rolü de bulunmaktadır. Toplumla yönelik sosyal sorunlar hakkında bilgi verme, sosyal adaletsizlikleri açıklama rolüyle sosyal hizmet uzmanı bu sorunların çözümünü konusunda hizmet ve politika üretilmesine destek olmaktadır (Miley vd., 1998; Duyan, 2003: 19).

Sosyal hizmet müdahalelerinin büyük bir kısmı birey veya grupların yaşamında karşılaştıkları zorluklarla baş etmelerini veya sorun ve riskleri önceden tahmin ederek bu risklere karşı koruyucu önlemler alma konusunda müracaatçıyı eğitmeyi içermektedir. Bu durum da müracaatçının güçlenmesinde önemli bir işleve sahiptir (Sheafor ve Horejsi, 2016: 78). Göç dinamik ve sürekli olarak kendini yenileyen toplumsal bir olgu olması sebebiyle sosyal hizmet uzmanının bilgilerini güncel tutması etkili sosyal hizmet müdahalesi için gereklidir. Özellikle göç alanında sosyal hizmet uzmanlarının bireyi güçlendirirken bilgiyi kullanmaları ve bu bilgiyi müracaatçıya aktarmaları uygulamanın başarılı sonuçlanmasını doğrudan etkilemektedir. Göçmen bireylerin genellikle dil bilmemeleri ya da tercüman aracılığıyla gerçekleştirilen görüşmelerde tercümanın, uzmanın söylediklerini eksik ya da yanlış çevirmesi müracaatçıyla sosyal hizmet uzmanının arasındaki bağı zedeleyici bir unsurdur. Bu anlamda göçmen bireylere yönelik güçlendirme yaklaşımının nitelikli kullanımı müracaatçının dil bilmemesi ve bilgiyi anlama kapasitesiyle de ilişkilidir.

Kültürel Yetkinlik Becerisi

Sosyal hizmette kültürel yetkinlik kavramı, müracaatçının kültürünü anlamayı, kültürün müracaatçının yaşam ve eylemlerine yön verdiğini kabul etmeyi ve bu durumu takdir etmeyi ifade etmektedir. Sosyal hizmet uzmanının mesleki açıdan müracaatçının kültürünü iyi okuması önemlidir. Kültürü dönüştürme ya da yeniden kodlamanın dışında uzmanın, kültürel işaretleri ve dokuları olduğu gibi anla-

ması ve kavraması hem bireysel hem de toplumsal sorunların çözümlenmesinde kültürün önemli bir faktör olduğunu kabul etmesi gerekmektedir. Kültüre duyarlı bir sosyal hizmet müdahalesi, farklı kültürdeki birey ve gruplar üzerinde de olumlu bir etki yaratmaktadır (Uzunaslana ve Gökçearsan-Çifci, 2019: 227-228). Nitekim güçlendirme yaklaşımında da bireyin yaşadığı ortam ve kültürünün dikkate alınması gerektiğinin önemi vurgulanmaktadır. Göç eden bireylerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının kültürel açıdan yetkin bir müdahalede bulunabilmesi göçmenin yaşamsal deneyimlerini çevre ve kültürel kodlar içerisinde değerlendirmesinden geçmektedir. Bu durum göç kavramını da içine alacak biçimde sosyal hizmet kuram ve yaklaşımlarının kesişimsel unsurlar barındırdığının bir işaretidir. Göçmenlerin çevresindeki insanlar ve kurumlarla etkileşimde süreci kontrol eden kişi konumunda olması güçlendirmenin de amaçları arasında yer alır (O' Melia ve Miley, 2002; Çobanoğlu ve Tek, 2022: 193).

Her göçmen profilinin ihtiyaç ve sorunları değişkenlik göstereceğinden göç alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları planlama yaparken; güçlendirme yaklaşımından nasıl yararlanacağı, güçlendirme temelli perspektiflerden hangilerini kullanacağı, hangi rollerinin ön plana çıkacağı ve müdahalenin bireysel, kültürel ya da yapısal düzeyde mi gerçekleşeceğine iyi karar vermesi gerekmektedir. Uygulamada bir göçmen engelli kadın ile genç göçmen erkeğin sorunları ya da refakatsiz göçmen çocuk ile kanser hastası göçmen yaşlı bireyin ihtiyaçları farklılık göstereceğinden sosyal hizmet uzmanının izlediği yol da değişkenlik gösterecektir (Lotfi ve Arslankoç, 2023: 87).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Göç geçmişten günümüze kadar varlığını sürdüren birey, aile, grup, toplum ve topluluklar üzerinde büyük çaplı değişim ve dönüşümlere neden olan dinamik bir toplumsal olgudur. Göç yalnızca göç edenleri değil aynı zamanda göç edilen yerdeki yerel halkı da etkilemesi açısından "sosyoloji, tarih, psikoloji, hukuk" gibi birçok farklı disiplin tarafından ele alınmaktadır. Bu disiplinlerden biri de insan hakları ve sosyal adalet temelli bir anlayışa sahip olan "sosyal hizmet"tir. Sosyal hizmet disiplini göç etme kararı öncesi, göç süreci ve göç sonrası göçmenlerin yaşadıkları sorun ve ihtiyaçların giderilmesi konusunda aktif bir rol üstlenmektedir. Sosyal hizmet uzmanları müdahalelerini kuramsal bilgi çerçevesinde gerçekleştirmekte ve uygulamada birçok kuram ve yaklaşımdan faydalanmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri de "güçlendirme yaklaşımıdır". Güçlendirme yaklaşımı 1970'li yıllardan itibaren sosyal hizmet uzmanlarının gündeminde olan ve planlı sosyal hizmet müdahale süreçlerinde sıklıkla başvurulan temel yaklaşımlardan biridir.

Özellikle göç eden bireylerin yaşadıkları yerleri terk etmeleri, aile bireyleri ya da sevdikleri insanların yaşamlarını yitirmesi, göç yolunda yaşanan travmatik deneyimler, gelinen ülkede ayrımcı ve damgalayıcı tutum ve davranışlara maruz kalma, toplumsal statülerindeki değişimler, işsizlik ve ekonomik sorunlar gibi birçok faktör nedeniyle göçmen bireyler güçsüzlük ve çaresizlik duygusunu sıklıkla yaşamaktadır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanları göç eden bireylere yönelik bireysel, kültürel ve yapısal düzeyde güçlendirme çalışmaları yürütmektedir. Göçmen bireylerin güçlendirilmesi noktasında sosyal hizmet uzmanlarına düşen birtakım görev ve sorumluluklar bulunmaktadır. Göçmenlerin güçlendirilmesi için sosyal hizmet uzmanları;

- ▶ Danışmanlık yaparak göçmenlerin güçlü yanlarını ortaya çıkarmalı, fark edemedikleri güç potansiyellerinin farkına varmalarını sağlamalı ve güçlü yanlarının sürdürülebilirliğine destek olmalı,
- ▶ Göçmenlerin kendi kararlarını kendilerinin vermesini teşvik etmeli ve uygulamada “müracaatçı için müracaatçıyla birlikte” ilkesiyle hareket etmeli,
- ▶ İnsan haklarının ihlal edilme riski bulunan göçmen bireyler adına bireysel, bireyler arası ya da toplumsal açıdan savunuculuk yaparak bireyin güç kazanmasını sağlamalı,
- ▶ Uygulamada kültürel açıdan yetkin bir anlayışı benimsemeli ve göçmen bireyi tüm yönleriyle kabul ederek saygı duymalı,
- ▶ Dil bariyeri, bilgi eksikliği ya da özgüven sorunları nedeniyle kaynaklarla ulaşmada güçlük çeken göçmenleri kaynaklarla buluşturmalı, bağlantı kurmalı, yön göstermeli ve sonraki süreçlerde göçmenin bağımsızlığını kazanmasını sağlayarak sorun çözme becerilerini ve baş etme kapasitelerini artırmalı,
- ▶ Eğitimci rolünü üstlenerek doğru ve anlaşılır bilgilerle hem göçmeni hem de göçmenlere karşı toplumun ön yargılarını ve endişelerini giderici çalışmalar yaparak göçmenlerin yerel toplumla bütünleşmesinde kolaylaştırıcı bir rol üstlenmeli,
- ▶ Göçmenlerle çalışırken planlı sosyal hizmet müdahalelerini sosyal hizmetin hak temelli, ırkçılık/ayrımcılık/baskıcılık karşıtı ve çokkültürcü anlayışlarına duyarlı şekilde düzenlemeli,
- ▶ Toplumsal düzeyde göçmenin güçlenmesinin önündeki engelleri ortadan kaldırması bağlamında araştırmalar yapmalı, insan hakları temelli ve sosyal içermeyi destekleyici politikaların geliştirilmesine katkı sağlamalı,
- ▶ Göçmenlerin güçlendirilmesine yönelik uluslararası alanda yapılan çalışmaların çıktılarını değerlendirmeli ve ülkemizde uygulanabilirliği konusunda çalışmalar yürütmeli,
- ▶ Göç alanında yaşanan gelişmeleri yakından takip etmeli, hem sahada hem de akademik alandaki bilgilerini güncel tutmalı ve göç alanında kalifiye sosyal hizmet uzmanlarının yetişmesine katkı sunmalıdır.

Özetle; sosyal hizmet uzmanları göçmen bireylerin güçlendirilmesinde birey ve aile ile mikro düzeyde; sosyal destek ağları ve diğer sistemlerle olan etkileşimleriyle mezzo düzeyde; toplumsal konularda ise makro düzeyde çalışmalar yapmaktadır. Hangi düzeyde çalışırsa çalışsın sosyal hizmet uzmanının temel amacı göçmenlerin güçlerini kazanmasını, güç potansiyellerinin farkına varmasını ve kendi karar alma süreçlerinde sorumluluk alabilmesini sağlamaktır. Bu sebeple göç alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları için “güçlendirmenin” etkili ve vazgeçilmez bir yaklaşım olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışma, derleme bir makale olup etik kurul izni gerektirmemektedir.

This study is a review article and does not require ethical committee approval.

ARAŞTIRMACININ KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, E. ve Yanardağ, U. (2023). Göç ile ilgili temel kavramlar ve Türkiye’de göç olgusu. M. Zubaroglu-Yanardağ, ve B. Erkoç, (Ed.), Göç ve sosyal hizmet içinde (s. 1-16). Akademisyen Kitabevi.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 293-303.
- Allan, J. (2015). Reconciling the 'psycho-social/structural' in social work counselling with refugees. *The British Journal of Social Work*, 45(6), 1699-1716.
- Altındış, E. (2022). Sosyal hizmet uzmanlarının mültecilere yönelik görev ve sorumlulukları. *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 171-179.
- Apak, H. Ve Cete, H. (2023). Göç kuramları ve sosyal hizmet yaklaşımları. M. Zubaroglu-Yanardağ, ve B. Erkoç, (Ed.), Göç ve sosyal hizmet içinde (s. 37-54). Akademisyen Kitabevi.
- Arslan-Tomas, S. (2020). İş kazaları sonrası psikososyal hizmet gereksinimlerinin güçlendirme yaklaşımı çerçevesinde incelenmesi. Yayımlanmış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, G. ve Güngör, F. (2019). Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye göç sonrası yaşadığı sorunlar: İstanbul örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 1607-1615.
- Aslan, Y. (2023). Türkiye’nin göç politikasını etkileyen hukuki düzenlemeler. M. Zubaroglu-Yanardağ, ve B. Erkoç, (Ed.), Göç ve sosyal hizmet içinde (s. 17-36). Akademisyen Kitabevi.
- Atatanır, H. (2022). Hak temeli yaklaşım. T. Artan, ve S. Lotfi, (Ed.), Sosyal hizmet kuramları 1 içinde (s. 238-258). Detay Yayıncılık.
- Attepe-Özden, S. ve Bekiroğlu, S. (2023). Göçmenlerle sosyal hizmet: mikro, mezzo ve makro uygulamalar. M. Zubaroglu-Yanardağ, ve B. Erkoç, (Ed.), Göç ve sosyal hizmet içinde (s. 55-74). Akademisyen Kitabevi.
- Aykut, N. ve Kahraman-Güloğlu, F. (2023). Göçmenlerin sosyal uyumlarının ayrımcılığa dönüşmesine karşı çokkültürcü sosyal hizmet. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 397-412.
- Balcı, A. (2024). Yalnız annelerin evlilik ve boşanma tecrübelerinin güçlendirme perspektifinden incelenmesi: çalışan kadın örneği. Yayımlanmış Doktora Tezi. Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bayram, B. (2023). Türkiye’de göç olgusu ve geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin ekonomik ve sosyal etkileri: Konya ili örneği. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Cankurtaran, Ö., Akoğlu, G. ve Sakarya, H. (2020). Güçlenmeyi güç, güçsüzlük, baskı ve güç ilişkileri temelinde anlamak. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1913-1939.
- Çiçeksoğüt, A. (2017). Uluslararası göç hukuku perspektifinde yerinden edilmiş Suriyelilerin Türkiye’deki statüsü. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 1-20.

- Çiftçi, K. (2023). Göç alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki sorun ve çözümlerine yönelik alan araştırması. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çobanoğlu, A. ve Tek, S. (2022). Göç çalışmalarında sosyal hizmet kuram ve yaklaşımları. T.E. Gencer, ve B. Güzel, (Ed.), Göç: göçmenlerle çalışma ve sosyal hizmet içinde (s. 187-212). Nobel Yayınları.
- Demirhan-İnceliler, (2019). 1923 yılından bugüne Türkiye'nin uluslararası göç politikaları ve sosyal-ekonomik etkileri. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Derin, M. (2024). Güçlendirme yaklaşımı temelinde sosyal hizmet uzmanı ve müracaatçı ilişkisi: Sosyal hizmet uzmanlarının deneyimleri. Yayımlanmış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Duyan, V. (2003). Sosyal hizmetin işlev ve rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 14(2), 1-22.
- Erbay, E. (2019). Güç ve güçlendirme kavramları bağlamında sosyal hizmet uygulaması, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 42, 41-64.
- Eren, Z. (2019). Yönetici ve öğretmen görüşlerine göre göçmen çocukların eğitim sorunları ve çözüm önerileri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 213-234.
- Erkoç, B. (2022). Güçlendirme kuramı. T. Artan, ve S. Lotfi, (Ed.), Sosyal hizmet kuramları 1 içinde. (s. 49-61). Detay Yayıncılık.
- Ertem, M. (1999). Göç ve bulaşıcı hastalıklar: *Toplum ve Hekim*, 14(3), 225-228.
- Günay, E., Atılgan, D. ve Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de göç yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), 37-60.
- Kahraman-Güloğlu, F. (2022). Güçlendirme yaklaşımı çerçevesinde engelli kadınlar için sosyal içermeye olumlu stratejiler. *Social Sciences Research Journal*, 11 (1), 143-156.
- Kara, Y. (2018, Mayıs). Mültecilere yönelik gönüllülük çalışmaları. M. Aydın (Başkan), Sosyal Hizmet Kongresi 2018: Mültecilerle Sosyal Hizmet. İstanbul Aydın Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, İstanbul.
- Karakaya, Ş. (2023). Türkiye'de düzensiz göçmenler, geçici korunanlar ve uluslararası korunanlar. M. Zubaroglu-Yanardağ, ve B. Erkoç, (Ed.), Göç ve sosyal hizmet içinde. (s. 271-284). Akademisyen Kitabevi.
- Karataş, Z. (2023). Göçmenlere adli alandaki ihtiyaçları ve adli sosyal hizmet. M. Zubaroglu-Yanardağ, ve B. Erkoç, (Ed.), Göç ve sosyal hizmet içinde. (s. 153-182). Akademisyen Kitabevi.
- Khatib, M., Purwar, T., Shah, R., Vizcaino, M. ve Castillo, L. (2024). Empowerment and integration of refugee women: A transdisciplinary approach. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11(1), 1-18.
- Klashorst, E. (2024). For the community, by the community: Refugee and migrant empowerment through co-designed leisure programmes. *Annals of Leisure Research*. DOI: 10.1080/11745398.2024.2358760.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri.

rileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.

- Lotfi, S. ve Arslançoğ, S. (2023). Göçmenlerin psikososyal ihtiyaçları ve Türkiye’de sunulan hizmetler. M. Zubaroglu-Yanardağ, ve B. Erkoç, (Ed.), Göç ve sosyal hizmet içinde (s. 75-92). Akademisyen Kitabevi.
- McPherson, J., Villarreal-Otálora, T. ve Kobe, D. (2019). Injustice in their midst: Social work students' awareness of immigration-based discrimination in higher education. *Journal of Social Work Education*, 57(1), 55-69.
- Miley, K.K., O'Melia, M. ve DuBois, B. (1998). Generalist social work practice empowering approach, Allyn & Bacon, Boston, 14-23.
- Neath, J. ve Schriener, K. (1998). Power to people with disabilities: Empowerment issues in employment programming. *Disability & Society*, 13(2), 217-228.
- O'Melia, M. ve Miley, K. K. (Eds.). (2002). Pathways to power: Readings in contextual social work practice. Allyn & Bacon.
- Özdemir-Ocaklı, B. ve Arslan-Özdemir, E. (2023). Göçmenlerin sosyal uyumu üzerine kuramsal ve pratik bir çerçeve. M. Zubaroglu-Yanardağ, ve B. Erkoç, (Ed.), Göç ve sosyal hizmet içinde (s. 55-74). Akademisyen Kitabevi.
- Özgür, Ö. (2010). Çokkültürcü sosyal hizmet: eleştirel bir bakış. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2). 89-104.
- Saleebey, D. (1997). Is it feasible to teach HBSE from a strengths perspective, in contrast to one emphasizing limitations and weakness? Yes. *Controversial Issues in Human Behaviour in the Social Environment*, 33-48.
- Sayın, Y., Usanmaz, A. ve Aslangiri, F. (2016). Uluslararası göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye göçü örneği. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18 (31), 1-13.
- Selçuk, O. (2021). Göç olgusuna ilişkin temel kavramlar. T.E. Gencer, ve B. Güzel, (Ed.). Göç: göçmenlerle çalışma ve sosyal hizmet içinde. (s. 349-369). Nobel Yayınları.
- Sheafor, B.W. ve Horejsi, C.J. (2016). Sosyal hizmet uygulaması temel teknikler ve ilkeler (D. Baran-Çiftçi, Çev. Ed.). Nika Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 2012).
- Sirkeci, İ. ve Göktuna-Yaylacı, F. (2019). Küresel hareketlilik çağında göç kuramları ve temel kavramlar. F. Göktuna-Yaylacı, (Der.), Kuramsal ve uygulama boyutları ile Türkiye’de sığınmacı, mülteci ve göçmenlerle sosyal hizmetler içinde (s. 3-13). Transnational Press London.
- Solgun C. ve Durat, G. (2017). Göç ve ruh sağlığı. *Migration and Mental Health*, 3(3), 137-144.
- Şahin-Taşğın, N. (2021). Irkçılık ve ayrımcılığın önlenmesi: Türkiye’deki mevcut durum ve sosyal hizmet için öneriler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 293-315.
- Şimşek, D. (2018). Göç oranı-enflasyon-ekonomik büyüme arasındaki ilişki: en fazla göç alan sekiz ülkenin araştırılması. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Taştan, C. (2016). Uluslararası kitlesel göçler ve Türkiye’deki Suriyeliler. Polis Akademisi Yayınları. 29 Ekim 2024 tarihinde <https://cdn2.pa.edu.tr/Upload/Rapor/Dosya/uluslararasi-kitlesel-gocler-ve-turkiyee28099deki-suriyeliler.pdf> adresinden edinilmiştir.

- Teater, B. (2015). Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri (A. Karatay, Çev. Ed.). Nika Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 2014).
- Tekin, Z. (2023). Göç ve göç yönetimi. Z. Tekin, (Ed.), Göç, afet, yönetimi ve insani yardım yönetim, strateji ve sosyal hizmet bağlamı içinde (s. 1-32). Scala Yayıncılık: İstanbul.
- Thompson, N. (2007). Güç ve güçlendirme (Ö. Cankurtaran, Çev. Ed.). Nika Yayınevi.
- Thompson, N. (2014). Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak (İ. Yıldız, Ed.). Dipnot Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 2000).
- Topçu, S. ve Beşer, A. (2006). Göç ve sağlık. *Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(3), 37-42.
- Tuncay, T. (2009). Genç kanser hastalarının hastalık deneyimlerinin güçlendirme yaklaşımı temelinde analizi: bir model önerisi. Yayımlanmış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tuncay, T. ve İl, S. (2006). Sosyal hizmette baskı karşıtı uygulama sosyal adalet paradigması temelinde bir özgürleştirme pratiği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(2), 59-72.
- Tuzcu, A. ve Bademli, K. (2014). Göçün psikososyal boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), 56-66.
- Uluslararası Göç Örgütü. (2013). Göç terimleri sözlüğü. 29 Ekim 2024 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf adresinden edinilmiştir.
- Uzunaslın, Ş. ve Gökçeaslan-Çifci, E. (2019). Sosyal hizmet uygulamalarında kültürel yetkinliği geliştirmenin önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 213-230.
- Valtonen, K. (2001). Social work with immigrants and refugees: Developing a participation-based framework for anti-oppressive practice. *British Journal of Social Work*, 31(6), 955-960.
- Yabancılar Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). T.C. Resmî Gazete, 6458, 4 Nisan 2013. 29 Ekim 2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Yalçın, M. (2020). Kadın yoksulluğunun güçlendirme yaklaşımı odağında incelenmesi. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, B. (2014). Bir yaklaşımın anatomisi. V. Işıksan, (Ed.), Prof. Dr. Gönül Erkan'a armağan: sosyal hizmet ve mülakat içinde (s. 183-190). Uygulama ve Geliştirme Derneği.
- Yolcuoğlu, İ.G. (2014). Sosyal hizmet /sosyal çalışma bilim ve mesleğine giriş. Nar Yayınevi.
- Zastrow, C. (2016). Sosyal hizmete giriş (D. Baran-Çiftçi, Çev. Ed.). Nika Yayınevi. (Orijinal yayın tarihi 2010).
- Zubaroglu-Yanardağ, M. ve Köksal, S. (2023). Göçmenlere yönelik ayrımcılık ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamaları. M. Zubaroglu-Yanardağ ve B. Erkoç, (Ed.), Göç ve sosyal Hizmet içinde (s. 183-210). Akademisyen Kitabevi.

SOSYAL & SOSYAL POLİTİKA HİZMET ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY AND SOCIAL WORK STUDIES

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ S.B.F. SOSYAL HİZMET BÖLÜMÜ YAYINI

e-ISSN 2757-6663

GENEL KURALLAR

Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi'nde, sosyal politika, sosyal hizmet disiplini ve sosyal mesleği kapsamına giren bilimsel çalışmalar (bkz. [Amaç ve Kapsam](#)) değerlendirilir. Makaleler Türkçe ya da İngilizce dillerinde yayınlanır. Dergiye gönderilen yazılar yayınlanmasa bile iade edilmez. Dergide yayınlanan yazılarda ifade edilen görüşler yazarlarına aittir. Dergide yayınlanan çalışmaların telif hakları yazar tarafından dergiye devredilir.

Telif hakkı devir formunu [buraya tıklayarak](#) indirebilirsiniz.

YAZIM KURALLARI

- Dergide sosyal bilimler alanlarında Türkçe ve İngilizce yazılan çalışmalar yayımlanır. Türkçe hazırlanan çalışmaların İngilizce özeti olması zorunludur.
- Dergiye gönderilen yazılar, daha önce yayınlanmamış veya bir başka dergiye yayın için gönderilmemiş olmalıdır.
- İlgili editör gerekli gördüğü yazım düzeltmelerini kendisi yapabilir. Yine yabancı bir dilde yazılan özet ilgili editör gerekli görmesi durumunda düzeltilir.
- Çalışmanın başına, 150 sözcükten az, 200 sözcükten fazla olmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce Özet ve her iki dilde de 5 kelimeyi aşmayacak Anahtar kelimeler konulmalıdır.
- Yazılarda yazarı çağrıştıracak (ad, soyad, adres vb) hiçbir bilgi bulunmamalıdır. Bu bilgiler editöre not olarak iletilmelidir.
- Yazarla ilgili bilgi editör tarafından makale kabul edildiğinde eklenecektir.
- Yazıların bütün hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.
- Gönderilecek bilimsel çalışmaların kaynakça dahil minimum 4000, maksimum 9000 kelime aralığında olması önerilir.
- Dergide yayımlanacak makaleler **iThenticate** benzerlik/intihal taramasından geçirilmektedir. Benzerlik/intihal oranı %10'un üzerinde olan makaleler incelenmeye alınmamaktadır.

APA

Makalelerin alıntıları ve kaynakçası APA kaynak gösterme esaslarına göre düzenlenmiş olmalıdır.

Biçim

Sayfa yapısı; soldan 3, sağdan 2, alttan ve üstten 2,5cm aralıkta olmalıdır. Genel olarak Calibri yazı tipi 11 punto büyüklüğünde kullanılmalı ve satır aralığı 1,5 olmalıdır. Tablolarda ve grafiklerde ise tek satır aralığı 10 punto kullanılmalıdır. Yazar(lar), adını soyadını baş harfleri büyük olacak şekilde yazmalı ve hemen altında unvanı, kurumu, bölümü ve mail adresi ve

ORCID numarasını yazmalıdır. Blok alıntı yapıldığında alıntının tamamı bir tab (1,25cm) içeride olmalıdır. Alıntıyı bitirildiğinde kaynak verilmelidir (Yazar, yıl).

YAPI

APA stiline göre metin bölümlere ayrılmıştır. Ana bölümler sırasıyla:

- Başlık
- Özet/Abstract
- Giriş
- Yöntem
- Bulgular
- Tartışma
- Sonuç ve Öneriler
- Araştırmaya İlişkin Etik Bilgiler
- Araştırmacının/Araştırmacıların Katkı Oranı
- Çatışma Beyanı
- Teşekkür
- Kaynakça
- Ekler

olarak ayrılmıştır. BAŞLIK sola dayalı bir şekilde Türkçe tamamı büyük harf; İngilizce başlık ise yalnızca ilk harfleri büyük olacak şekilde yazılır. ÖZ/ABSTRACT Makalenin en az 150 en fazla 200 kelimeyi aşmayacak bir özeti (Türkçe ve İngilizce özet konur) bulunmalıdır. Özeti başlığının “ÖZ” ve “ABSTRACT” olarak konulması gerekmektedir. Ayrıca makale için en fazla 5 Türkçe (Anahtar Kelimeler) ve 5 İngilizce (Keywords) anahtar sözcüğe yer verilmelidir.

ARA BAŞLIKLAR

1. Düzey: Ortalanmış, Kalın, Baş Harfleri Büyük Geri Kalanı Küçük
2. Düzey: Sola yaslanmış, Kalın, Baş Harfleri Büyük Geri Kalanı Küçük
3. Düzey: Bir tab içeride, Kalın, Başlığın yalnızca ilk harfi büyük geri kalanı küçük, sonunda nokta var.
4. Düzey: Bir tab içeride, Kalın, İtalik, Başlığın yalnızca ilk harfi büyük geri kalanı küçük, sonunda nokta var.
5. Düzey: Bir paragraf içeride, İtalik, Başlığın yalnızca ilk harfi büyük geri kalanı küçük, sonunda nokta var.

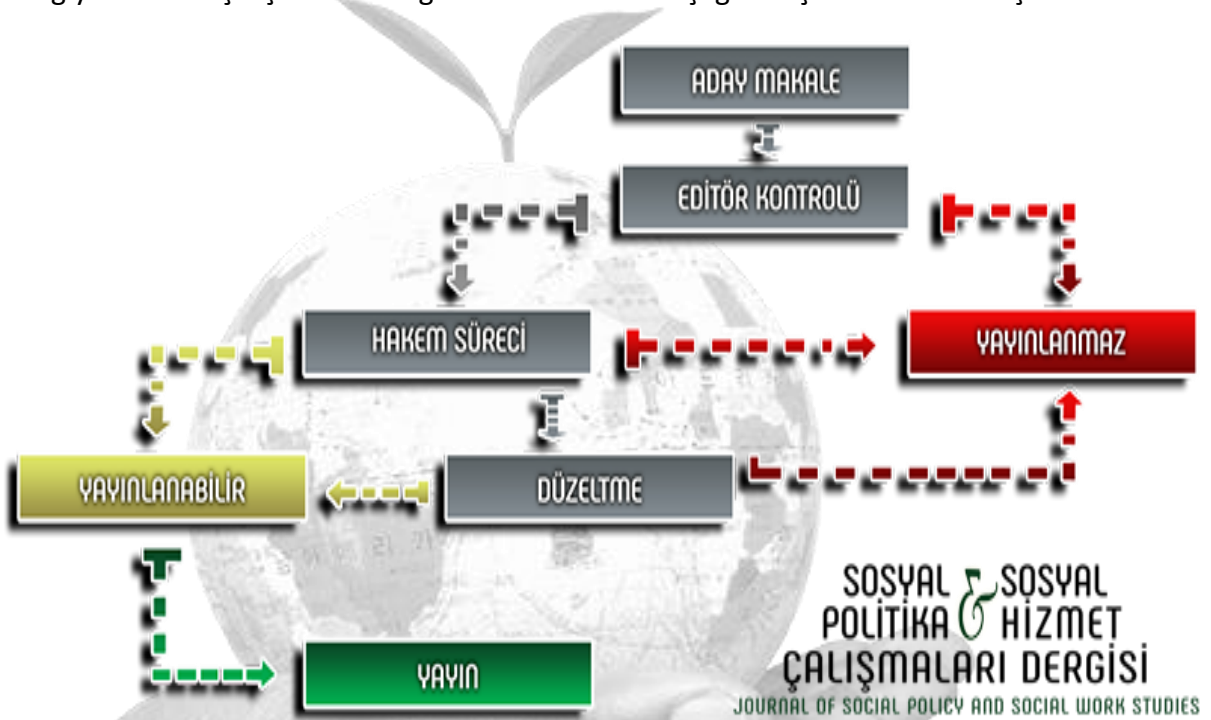
ATIF (Yazı İçinde)

Metin içinde atıf farklı şekillerde yapılabilir:
Karacan (1998) ... aktarmaktadır (s. 108).
...açmasıdır (Acar ve Baykara Acar, 2006).

Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi olarak, metin içi atıflarda yazarların adları ve eserin yayım yılıyla beraber yazılması prensibini benimsiyoruz. Eğer kaynak sayfalardan oluşmuyorsa (örneğin internetten alınan bir yazıya), atıf yapılan kısmın kaçınıcı paragrafta yer aldığı (Yazar, Yıl, para. x) şeklinde belirtilmeli, x yerine paragrafın metindeki sırası yazılmalıdır.

DEĞERLENDİRME SÜRECİ

- Dergiye sunulan çalışmalar, insanlar ya da hayvanlar üzerinde klinik veya deneysel bir araştırma içeriyorsa etik izinlerle ilgili gerekli bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı numarası) çalışma içerisinde
- Dergiye sunulan çalışmalar, insanlar ya da hayvanlar üzerinde klinik veya deneysel bir araştırma içeriyorsa etik izinlerle ilgili gerekli bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı numarası) çalışma içerisinde belirtilmeli ve izin alınan etik kurul belgesinin sisteme yüklenmesi gerekmektedir.
- Dergiye sunulan çalışmalarla birlikte [Telif Hakları Devir Formu](#)nun da sisteme yüklenmesi gerekmektedir.
- Dergiye sunulan çalışmaların SPSHÇ Dergisi [Yazım Kuralları](#)na ve [Yayın Etiği ve İlkeleri](#)ne uygun olması gerekmektedir.
- Dergiye sunulan çalışmaların biçimsel uygunluğunun sağlanması açısından derginin son sayısında yer alan makalelerin kontrol edilmesi ve/veya makale şablonlarının kullanılması önerilmektedir.
- Dergiye sunulan çalışmaların Değerlendirme Süreci aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ S.B.F. SOSYAL HİZMET BÖLÜMÜ YAYINI
PUBLICATION OF KOCAELI UNIVERSITY DEPARTMENT OF SOCIAL WORK
spsh.kocaeli.edu.tr spsh@kocaeli.edu.tr